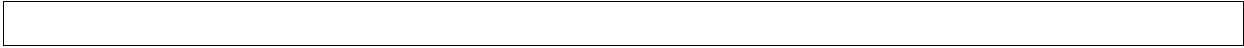




LIFE+ przyroda i różnorodność biologiczna

Wytyczne dla wnioskodawców 2011

Niniejsze wytyczne obejmują proces przygotowywania wniosków dotyczących projektów składanych do Komisji Europejskiej w ramach instrumentu *LIFE+ przyroda i różnorodność biologiczna*. Celem niniejszych wytycznych jest pomoc wnioskodawcom w przygotowaniu wniosków dotyczących projektów oraz w wypełnianiu formularzy.



Spis treści

1. WSTĘP DO LIFE+.....	4
1.1 CZYM JEST LIFE+?.....	4
1.2 DZIAŁANIA PRIORYTETOWE ORAZ PROJEKTY WSPÓŁFINANSOWANE W RAMACH LIFE+.....	5
1.3 JAK, GDZIE I KIEDY ZŁOŻYĆ WNIOSEK?	6
1.4 NA JAKIEJ ZASADZIE WYBIERANE BĘDĄ PROJEKTY LIFE+?	7
1.5 INFORMACJE ADMINISTRACYJNE I FINANSOWE	8
1.6 OGÓLNE ZALECENIA DLA WSZYSTKICH BENEFICJENTÓW LIFE+	10
1.7 DODATKOWE ELEMENTY, JAKIE NALEŻY UWZGLĘDNIĆ PODCZAS PRZYGOTOWYWANIA WNIOSKU	16
1.8 KLAUZULA DOTYCZĄCA OCHRONY DANYCH OSOBOWYCH	17
2. LIFE+ PRZYRODA I RÓŻNORODNOŚĆ BIOLOGICZNA.....	18
2.1 CZYM JEST LIFE+ PRZYRODA I RÓŻNORODNOŚĆ BIOLOGICZNA?	18
2.2 LIFE+ PRZYRODA	244
2.3 LIFE+ RÓŻNORODNOŚĆ BIOLOGICZNA.....	411
3. FORMULARZE	50
3.1 FORMULARZE TECHNICZNE	50
CZĘŚĆ A – INFORMACJE ADMINISTRACYJNE	50
CZĘŚĆ B – STRESZCZENIE TECHNICZNE I OGÓLNE CELE PROJEKTU.....	54
CZĘŚĆ C – SZCZEGÓŁOWY OPIS TECHNICZNY PROPONOWANYCH DZIAŁAŃ.....	62
3.2 FORMULARZE FINANSOWE	74
4. LISTA KONTROLNA.....	82
5. ZAŁĄCZNIKI	85
ZAŁĄCZNIK 1: DANE KONTAKTOWE KOMISJI EUROPEJSKIEJ	85
ZAŁĄCZNIK 2: KALENDARZ LIFE+ NA ROK 2011 PROCEDURA OCENY I SELEKCJI.....	86
ZAŁĄCZNIK 3: WAŻNE ODSYŁACZE	87
ZAŁĄCZNIK 4: WYJAŚNIENIA DOTYCZĄCE ORIENTACYJNEJ LISTY TEMATÓW	88

Wstęp do LIFE+

1.1 Czym jest LIFE+?

LIFE+ jest europejskim instrumentem finansowym na rzecz środowiska, dotyczącym okresu od 1 stycznia 2007 r. do 31 grudnia 2013 r. Podstawą prawną LIFE+ jest **rozporządzenie (WE) nr 614/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 maja 2007 r.**¹ Instrument LIFE+ obejmuje zarówno wydatki operacyjne Dyrekcji Generalnej ds. Środowiska Komisji Europejskiej, jak i współfinansowanie projektów.

. Zgodnie z art. 6 rozporządzenia LIFE+ przynajmniej 78% zasobów budżetowych LIFE+ musi zostać wykorzystane na dotacje na działania w odniesieniu do projektów (= projekty LIFE+).

W latach 2007-2013 Komisja Europejska będzie ogłaszała jedno zaproszenie do składania wniosków LIFE+ rocznie. Kwotę przeznaczoną na współfinansowanie projektów w ramach zaproszenia do składania wniosków LIFE+ w roku 2011 określono na 267 431 506 EUR.

Niniejsze wytyczne dla wnioskodawców dotyczą wyłącznie piątego zaproszenia do składania wniosków LIFE+ („LIFE+ 2011”).

W LIFE+ mogą uczestniczyć podmioty zarejestrowane w państwach członkowskich Unii Europejskiej, będące publicznymi lub prywatnymi organami, podmiotami lub instytucjami. Wnioski może składać pojedynczy beneficjent lub partnerstwo obejmujące beneficjenta koordynującego oraz jednego lub kilku współbeneficjentów. Partnerstwa mogą być zawierane na poziomie krajowym lub ponadnarodowym, ale działania w ramach partnerstwa muszą być wykonywane wyłącznie na terenie 27 państw członkowskich Unii Europejskiej.

¹ Rozporządzenie (WE) nr 614/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 maja 2007 r., opublikowane w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej L 149 z dnia 9 czerwca 2007 r., http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2007/l_149/l_14920070609en00010016.pdf

1.2 Działania priorytetowe oraz projekty współfinansowane w ramach LIFE+

W ramach LIFE+ współfinansowane są działania w dziedzinie ochrony przyrody (LIFE+ przyroda i różnorodność biologiczna), jak również w innych dziedzinach środowiska, które służą ogólnemu interesowi europejskiemu (LIFE+ środowisko i zarządzanie). Trzeci komponent LIFE+ jest przeznaczony do finansowania działań związanych z informacjami i komunikacją dotyczącymi kwestii środowiskowych (LIFE+ informacja i komunikacja). W ramach LIFE+ można wyróżnić następujące rodzaje projektów:

1. LIFE+ przyroda i różnorodność biologiczna

- Najlepsza praktyka i/lub projekty demonstracyjne przyczyniające się do wdrażania założeń dyrektyw: ptasiej i siedliskowej (dyrektywy Rady 79/409 EWG i 92/43/EWG).
- Projekty demonstracyjne i/lub innowacyjne przyczyniające się do wdrażania założeń komunikatu Komisji COM (2006) 216 wersja ostateczna: *„Zatrzymanie procesu utraty różnorodności biologicznej do roku 2010 i w przyszłości”* oraz komunikatu Komisji COM (2010) 4 wersja ostateczna: *„Warianty wizji i celu UE w zakresie różnorodności biologicznej na okres po 2010 r.”*

2. LIFE+ polityka i zarządzanie w zakresie środowiska

- Projekty demonstracyjne i/lub innowacyjne związane z „priorytetowymi obszarami działania” określonymi w dokumencie pt. „LIFE+ polityka i zarządzanie w zakresie środowiska. Wytyczne dla wnioskodawców 2011”.
- Projekty przyczyniające się do monitorowania stanu środowiskowego lasów na terenie Unii Europejskiej.

3. LIFE+ informacja i komunikacja

- Działania komunikacyjne i kampanie na rzecz podnoszenia świadomości społecznej związane z wdrażaniem, aktualizowaniem i rozwojem polityki i prawodawstwa europejskiego w zakresie ochrony środowiska określonych w dokumencie „LIFE+ informacja i komunikacja. Wytyczne dla wnioskodawców 2011”.
- Kampanie na rzecz podnoszenia świadomości w zakresie ochrony lasów przed pożarami oraz szkoleń podmiotów zapobiegających pożarom lasów.

1.3 Jak, gdzie i kiedy złożyć wniosek?

Beneficjenci LIFE+ muszą złożyć wniosek do właściwych organów krajowych państwa członkowskiego, w którym zarejestrowany jest beneficjent koordynujący. Pełną listę nazw i adresów kontaktowych organów krajowych dla instrumentu LIFE+ dla 27 państw członkowskich można znaleźć na stronie internetowej LIFE+ pod adresem <http://ec.europa.eu/environment/life/contact/nationalcontact/index.htm>.

Organy krajowe muszą otrzymać wnioski do dnia **18 lipca 2011 r. do godziny 17: 00 czasu lokalnego**.

Następnie organy krajowe prześlą Komisji wszystkie wnioski LIFE+ do dnia **9 września 2011 r. do godz. 17: 00 czasu lokalnego obowiązującego w Brukseli**. Adres, na który organy krajowe przesyłają wnioski LIFE+ do Komisji Europejskiej, jest wskazany w załączniku 1. **Wnioski przekazane Komisji bezpośrednio przez beneficjentów nie będą przyjmowane.**

Wniosek, wraz ze wszystkimi obowiązkowymi załącznikami, musi zostać przekazany Komisji na płytach CD-ROM lub DVD w formacie elektronicznym. Beneficjenci muszą użyć osobnej płyty CD-ROM/DVD dla każdego indywidualnego wniosku LIFE+. Na płycie CD-ROM/DVD należy wyraźnie zapisać pełen tytuł wniosku. Wniosek należy złożyć w formie **jednego dokumentu w formacie pdf** przy użyciu specjalnego formularza wniosku, **dostępnego na stronie internetowej programu LIFE**. Wniosek zawiera formularze techniczne (A, B i C) oraz finansowe (F). **Prosimy się upewnić, że używają Państwo najnowszej wersji programu Acrobat Reader.**

Wszystkie załączniki do wniosku (mapy, wymagane dokumenty administracyjne i finansowe związane ze statusem prawnym beneficjenta koordynującego wg wskazówek zawartych w sekcji 1.5 poniżej, itp.) muszą być złożone jako osobne dokumenty. Każdorazowo nazwa pliku powinna zawierać krótką identyfikację dokumentu. Pliki zawierające mapy można składać w formatach A4 lub A3.

Dodatkowe dokumenty/załączniki, inne niż wymagane, składane przez wnioskodawców (np. broszury, CV, dodatkowe informacje itd.) nie będą wczytywane ani oceniane, dlatego nie należy takich materiałów dołączać na płytach CD-ROM/DVD.

Zaleca się, aby organy krajowe – przed złożeniem wniosków do Komisji – sprawdziły, czy płyty CD-ROM/DVD można otworzyć, a ich zawartość odczytać, czy zawierają wszystkie wymagane pliki elektroniczne, czy formularze i pliki zostały prawidłowo uzupełnione, oraz czy są kompletne.

Zachęca się wnioskodawców do zapoznania się z zawartością dokumentu "Frequently Asked Questions" dostępnego na stronie internetowej LIFE pod adresem <http://ec.europa.eu/environment/life/funding/faq.htm>.

1.4 Na jakiej zasadzie wybierane będą projekty LIFE+?

Jednostki odpowiedzialne za instrument LIFE w ramach Dyrekcji Generalnej ds. Środowiska odpowiadają za przeprowadzenie procedury oceny. Szczegółowy opis procedury oceny znajduje się w przewodniku „Zasady oceny wniosków LIFE+ 2011”

Bardzo ważne: należy zwrócić uwagę, że adres e-mail podany przez wnioskodawcę w formularzu A2 jako adres e-mail osoby do kontaktów będzie wykorzystywany przez Komisję Europejską jako jedyny adres kontaktowy służący do korespondencji z wnioskodawcą podczas procedury oceny (też związku z tym konto pod takim adresem powinno być ważne, aktywne i sprawdzane codziennie w okresie trwania procedury oceny).

Przewiduje się, że poszczególne umowy o dotacje zostaną podpisane najpóźniej w **czerwcu 2012 r.** (szczegółowy harmonogram został zawarty w **załączniku 2**).

Najwcześniejszy możliwy termin rozpoczęcia realizacji projektów to **1 czerwca 2012.**

1.5 Informacje administracyjne i finansowe

Według rozporządzenia LIFE+ wnioskodawcy muszą być publicznymi bądź prywatnymi organami, podmiotami lub instytucjami zarejestrowanymi w Unii Europejskiej. Przewodnik dla wnioskodawców określa trzy kategorie beneficjentów: (1) *organy publiczne*², (2) *prywatne organizacje handlowe*³ oraz (3) *prywatne organizacje niehandlowe* (w tym organizacje pozarządowe)⁴.

Termin „organy publiczne” oznacza krajowe władze publiczne, niezależnie od formy ich organizacji – centralne, regionalne lub lokalne – oraz różne organy znajdujące się pod ich kontrolą, pod warunkiem że działają one w imieniu krajowych władz publicznych ponoszących za nie odpowiedzialność. Podmioty zarejestrowane jako podmioty prawa prywatnego, które chcą być uznawane na potrzeby danego zaproszenia jako równoważne „podmiotom prawa publicznego”, powinny przedstawić dowód na to, że spełniają wszystkie kryteria mające zastosowanie do podmiotów podlegających prawu publicznemu oraz że w przypadku zaprzestania przez organizację działalności, jej prawa i obowiązki, zobowiązania oraz długi zostaną przeniesione na organ publiczny. Pełna definicja znajduje się w załączniku „Deklaracja organu publicznego”.

Wszyscy beneficjenci muszą ujawnić swój status prawny (poprzez wypełnienie formularza A2 lub A5), potwierdzając, że zostali prawnie zarejestrowani w UE. Muszą również złożyć oświadczenie, że nie znajdują się w żadnej z sytuacji określonych w art. 93 ust. 1 oraz art. 94 rozporządzenia finansowego (poprzez podpisanie formularza A3 lub A4).

Wszyscy beneficjenci koordynujący, którzy we wniosku określili się jako podmioty będące organami publicznymi (formularz A2), mają obowiązek dostarczyć, w ramach załącznika finansowego, dostarczyć wypełnioną, podpisaną i opatrzoną datą deklarację („Deklaracja organu publicznego”) stwierdzającą, że beneficjent koordynujący jest organem publicznym.

Ponadto wszyscy beneficjenci koordynujący będący podmiotami innymi niż organy publiczne, tzn. beneficjenci rodzaju (2) i (3), mają obowiązek przedstawić, w formie załącznika do swoich wniosków, dowód, że spełniają kryterium selekcji finansowej określone w art. 176 rozporządzenia finansowego, zgodnie z którym: *„wnioskodawca musi posiadać stabilne i wystarczające źródła funduszy w celu utrzymania swojej działalności w trakcie okresu przeprowadzania działań”*.

Szczegóły dotyczące oceny spełnienia tego kryterium zostały określone w przewodniku „Zasady oceny wniosków LIFE+ 2011”

² W tym instytucje publiczne, które dla celów niniejszych wytycznych zostały uznane za organy publiczne.

³ W tym podmioty gospodarcze, które dla celów niniejszych wytycznych zostały uznane za prywatne organizacje handlowe.

⁴ W tym podmioty niehandlowe, które dla celów niniejszych wytycznych zostały uznane za prywatne organizacje niehandlowe.

Zatem wszyscy beneficjenci koordynujący inni niż *organy publiczne* mają obowiązek dostarczyć, w formie załącznika do swoich wniosków LIFE+, następujące dokumenty administracyjne i finansowe:

1. Ostatni bilans oraz rachunek zysków i strat. Dokument ten należy załączyć do wniosku LIFE+ w formie zeskanowanego pliku PDF, do wydrukowania w formacie A4. W przypadku, gdy beneficjent koordynujący nie posiada jeszcze sporządzonego bilansu oraz rachunku zysków i strat z uwagi na fakt, iż organizacja została niedawno utworzona, ma on obowiązek dostarczyć plan zarządzania (przynajmniej na kolejnych 12 miesięcy) zawierający dane finansowe przygotowane zgodnie z normami przewidzianymi na mocy krajowego ustawodawstwa.
2. Jeżeli wnioskowany wkład z UE przekracza 300 tys. euro, ostatni bilans oraz rachunek zysków i strat muszą zostać potwierdzone *sprawozdaniem z niezależnego audytu* poświadczającym, że dane wykazane w powyższych dokumentach są prawdziwym i uczciwym odzwierciedleniem sytuacji finansowej beneficjenta koordynującego lub *zaświadczeniem niezależnego biegłego rewidenta*, że księgi rachunkowe stanowią prawdziwe i uczciwe odzwierciedlenie sytuacji finansowej beneficjenta koordynującego. Dokument ten należy załączyć do wniosku LIFE+ w formie zeskanowanego pliku PDF, do wydrukowania w formacie A4. W przypadku nowo utworzonych organizacji zaświadczenie biegłego rewidenta jest wystawiane na podstawie planu zarządzania zawierającego dane finansowe zgodnie z obowiązującymi przepisami krajowymi.
3. „Uproszczone sprawozdanie finansowe”; beneficjenci koordynujący są zobowiązani do wypełnienia tabeli Excel, która stanowi część pakietu formularzy składających się na wniosek. Dokument ten należy prawidłowo wypełnić i dołączyć do wniosku LIFE+ w formie pliku Excel.

Należy zauważyć, że Komisja wymaga przedłożenia wymienionych wyżej załączników bez względu na to, czy jest to obowiązkowe w odniesieniu do szczególnego rodzaju organizacji, zgodnie z prawem krajowym w państwie członkowskim beneficjenta koordynującego.

1.6 Ogólne zalecenia dla wszystkich beneficjentów LIFE+

Niniejszy rozdział dostarcza odpowiedzi na często zadawane pytania na temat sposobu składania wniosku, dotyczące wszystkich trzech komponentów instrumentu LIFE+. Szczegółowe wytyczne i zalecenia dotyczące wypełniania formularzy technicznych i finansowych związanych z instrumentem LIFE+ przyroda i różnorodność biologiczna zostały zamieszczone w kolejnych rozdziałach.

1.6.1. W jakim języku można złożyć wniosek?

Wnioski LIFE+ można składać w dowolnym języku urzędowym Unii Europejskiej, z wyjątkiem języków irlandzkiego i maltańskiego. Komisja zaleca jednak wypełnienie części technicznej wniosku również lub wyłącznie w języku angielskim.

Formularz B1 („Podsumowanie opisu projektu”) należy zawsze składać w języku angielskim. **Dodatkowo** formularz ten można złożyć również w języku, w którym został złożony wniosek.

1.6.2. Kto może złożyć wniosek?

Wniosek może złożyć każda osoba prawna zarejestrowana na terenie Unii Europejskiej, tzn. (1) organy publiczne, (2) prywatne organizacje handlowe oraz (3) prywatne organizacje niehandlowe (w tym organizacje pozarządowe).

1.6.3. Kto może uczestniczyć w projekcie?

Po przyjęciu wniosku o współfinansowanie, **beneficjent koordynujący** stanie się prawnie i finansowo odpowiedzialny za wdrożenie projektu. Beneficjent koordynujący będzie jedynym podmiotem, z którym kontaktować się będzie Komisja, oraz jedynym beneficjentem, który będzie składał sprawozdania z postępu w realizacji projektu pod względem technicznym i finansowym bezpośrednio Komisji.

Beneficjent koordynujący otrzyma od Komisji wkład finansowy UE i zapewni jego rozdzielanie w sposób określony w umowach o partnerstwie zawartych ze współbeneficjentami (jeżeli tacy istnieją – zob. poniżej). Beneficjent koordynujący ma obowiązek uczestniczyć bezpośrednio we wdrażaniu technicznej części projektu oraz w procesie upowszechniania wyników projektu.

Beneficjent koordynujący ma obowiązek poniesienia części kosztów projektu, dlatego też musi dokonać wkładu finansowego do budżetu projektu. W związku z tym nie otrzyma 100% zwrotu poniesionych kosztów. Ponadto nie może działać, w ramach projektu, w charakterze podwykonawcy w stosunku do któregokolwiek ze swoich współbeneficjentów.

Dodatkowo, oprócz beneficjenta koordynującego, wniosek LIFE+ może dotyczyć jednego lub więcej współbeneficjentów i/lub jednego lub więcej współfinansujących projekt.

Współbeneficjent musi być prawnie zarejestrowany w Unii Europejskiej. Wnosi on techniczny wkład we wniosek i dlatego ponosi odpowiedzialność za wykonanie jednego lub więcej działań związanych z projektem. Współbeneficjent ma również obowiązek wniesienia wkładu finansowego do projektu. Nie może działać, w ramach projektu, w charakterze podwykonawcy w stosunku do beneficjenta koordynującego lub pozostałych współbeneficjentów. Ponadto ma obowiązek dostarczyć

beneficjentowi wszystkie niezbędne dokumenty wymagane w celu przygotowania sprawozdania dla Komisji.

Projekty, w których udział biorą beneficjenci powiązani na zasadzie partnerstwa, są zalecane tylko w przypadku, gdy partnerstwo takie wiąże się z dodatkową korzyścią dla projektu. Konstruktynnej współpracy można spodziewać się na przykład w sytuacji, w której partnerstwo wzmocni wykonalność lub charakter demonstracyjny wniosku, zwiększy wartość dodaną na poziomie europejskim i/lub ułatwi dzielenie się wynikami, wiedzą i doświadczeniem.

Nie istnieje obowiązek angażowania współbeneficjentów we wnioski LIFE+. Wniosek składany bez udziału beneficjentów innych niż beneficjent koordynujący w pełni się kwalifikuje. Z drugiej strony, jeżeli włączenie współbeneficjentów do wniosku mogłoby wnieść wartość dodaną do projektu, należy to bez wahania uczynić.

Przedsiębiorstwo publiczne, którego kapitał jest własnością publiczną i które jest uznawane za narzędzie bądź służbę techniczną administracji publicznej oraz podlega kontroli administracyjnej, lecz które jest faktycznie odrębnym podmiotem prawnym, musi stać się beneficjentem, jeżeli jednostka administracji publicznej zamierza powierzyć temu przedsiębiorstwu realizację określonych działań w ramach projektu. Dotyczy to na przykład przedsiębiorstw publicznych („empresas públicas”) w Hiszpanii, takich jak TRAGSA lub EGMASA, oraz agencji rozwoju regionalnego w Grecji.

Współfinansujący projekt dokonuje wyłącznie wkładu finansowego w projekt, nie ponosi odpowiedzialności technicznej i nie może czerpać korzyści z wkładu finansowego UE. Ponadto nie może działać, w ramach projektu, w charakterze podwykonawcy w stosunku do któregośkolwiek z beneficjentów projektu.

Wnioski LIFE+ przyroda i różnorodność biologiczna wykazujące współfinansowanie z sektora przedsiębiorstw będą wyżej oceniane podczas procedury oceny.

Na potrzeby realizacji zadań o określonym terminie zakończenia wniosków może przewidywać zatrudnienie **podwykonawców**. Podwykonawcy nie mogą działać w charakterze beneficjentów i na odwrót. Podwykonawcy świadczą usługi z zewnątrz na rzecz beneficjentów projektu, którzy w zamian za świadczone usługi wypłacają pełne wynagrodzenie. Podwykonawcy nie powinni być wymienieni we wniosku z nazwy, a nawet jeżeli zostali wymienieni, należy przestrzegać art. 8 postanowień wspólnych (w szczególności art. 8 ust. 4 dotyczącego wyboru podwykonawców).

W celu uzyskania bardziej szczegółowego opisu zasad dotyczących beneficjenta koordynującego, współbeneficjentów, współfinansujących lub podwykonawców, należy odwołać się do art. 3-8 postanowień wspólnych dotyczących projektów LIFE+.

1.6.4. Jaka jest optymalna wysokość budżetu na projekt LIFE+?

Nie istnieje określona kwota minimalnego budżetu na projekt. Beneficjenci powinni mieć świadomość, że Komisja Europejska woli współfinansować duże, ambitne projekty LIFE+ o znacznym budżecie. W przeszłości średnia przyznawana dotacja przekraczała 1 mln euro.

Przygotowując budżet projektu, beneficjenci powinni brać pod uwagę maksymalne limity przydziału z tytułu LIFE+ przypadające na państwo członkowskie: istnieje mniejsze prawdopodobieństwo, że wniosek o współfinansowanie projektu z jednego państwa członkowskiego, w którym wnioskodawca ubiega się o wkład finansowy z

UE przekraczający krajowy przydział danego państwa członkowskiego, zostanie wybrany do współfinansowania w ramach LIFE+ (krajowe przydziały można znaleźć w przewodniku „Zasady oceny wniosków LIFE+ 2011”).

1.6.5. Ile wynosi maksymalna stawka współfinansowania UE w ramach LIFE+?

Maksymalna stawka współfinansowania unijnego projektów w ramach LIFE+ wynosi 50% całkowitych kosztów kwalifikowalnych projektu.

W drodze wyjątku, stawka współfinansowania może wzrosnąć do 75% całkowitych kosztów kwalifikowalnych projektu w przypadku projektów w ramach *LIFE+ przyroda* skupiających się na konkretnych działaniach związanych z ochroną **priorytetowych** gatunków lub rodzajów siedlisk w rozumieniu dyrektyw: ptasiej i siedliskowej.

1.6.6. Ile powinien wynosić wkład beneficjentów projektu w budżet projektu?

Beneficjent koordynujący oraz (ewentualni) współbeneficjenci powinni dokonać stosownego wkładu finansowego do budżetu projektu. Wkład finansowy beneficjenta postrzegany jest jako dowód jego finansowego zaangażowania w realizację celów projektu – bardzo niski wkład finansowy może zostać odebrany jako brak takiego zaangażowania.

Wniosek może zostać odrzucony na etapie selekcji projektów, jeżeli wkład finansowy któregośkolwiek z beneficjentów do budżetu wyniesie 0 euro.

Ponadto, w przypadku gdy w projekt zaangażowane są organy publiczne w charakterze beneficjenta koordynującego i/lub współbeneficjentów, suma ich wkładu finansowego do budżetu projektu musi przekraczać (przynajmniej o 2%) sumę kosztów wynagrodzenia ich pracowników pobieranego w ramach projektu.

Oczekuje się, że wszyscy beneficjenci projektu otrzymają część wkładu finansowego UE proporcjonalną do przewidywanych kosztów, jakie poniosą. Sytuacja, w której wkład finansowy beneficjenta będzie równy lub przewyższający poniesione przez niego koszty, może świadczyć o tym, że działania beneficjenta zostałyby wykonane, nawet gdyby nie były współfinansowane w ramach instrumentu LIFE+. Działania takie mogą zostać wykreślone z projektu podczas etapu zmian.

1.6.7. Jaki jest optymalny termin rozpoczęcia i okres realizacji projektu?

Przygotowując harmonogram projektu, beneficjenci powinni mieć świadomość, że podpisanie umów o dotacje dla projektów LIFE+ 2011 przewiduje się w terminie do połowy roku 2012. Dlatego też najwcześniejszy możliwy termin rozpoczęcia projektu to **1 czerwca 2012 r.** Jakikolwiek koszty poniesione przed terminem rozpoczęcia projektu nie zostaną uznane za kwalifikowalne i nie mogą być ujęte w budżecie projektu.

Nie istnieje żaden wcześniej ustalony okres realizacji projektu LIFE+. Ogólnie rzecz biorąc, okres realizacji musi odpowiadać okresowi niezbędnemu do zakończenia działań związanych z projektem oraz osiągnięcia wszystkich jego założeń. Większość projektów jest realizowanych w okresach od 2 do 5 lat.

Doświadczenie wyniesione z poprzednich programów LIFE+ pokazuje, że wiele projektów miało problemy z zakończeniem działań w okresie ustalonym na realizację projektu, głównie z powodu nieprzewidzianych opóźnień i trudności napotkanych w toku realizacji projektu. Zaleca się zatem, aby beneficjenci wprowadzili do harmonogramu wniosku margines bezpieczeństwa (np. 6 miesięcy).

Beneficjenci powinni mieć świadomość, że w przypadku projektu zrealizowanego przed upływem terminu realizacji, mogą złożyć sprawozdanie końcowe wcześniej niż jest to przewidziane w harmonogramie i otrzymać płatność końcową przed oficjalną datą realizacji projektu określoną w umowie o dotację.

1.6.8. Gdzie może odbywać się realizacja wniosków LIFE+?

Realizacja wniosków w ramach LIFE+ 2011 może odbywać się jedynie na terenie państw członkowskich Unii Europejskiej. Poza terenem UE nie mogą być prowadzone żadne działania, ani ponoszone żadne koszty. Istnieją jednak 2 wyjątki od tej zasady:

- a) ograniczona kwota poniesionych poza UE kosztów podróży i utrzymania, związanych z udziałem w konferencjach, warsztatach lub wydarzeniach o podobnym charakterze, z zastrzeżeniem że wydarzenia te będą przydatne w realizacji celów projektu i zostały konkretnie przewidziane we wniosku lub specjalnie zatwierdzone wcześniej przez Komisję;
- b) wszelkie działania realizowane poza UE, które są niezbędne do zapewnienia osiągnięcia celów projektu w UE. Działanie musi przedstawiać bezpośrednią wartość dodaną w co najmniej jednym państwie członkowskim na potrzeby wdrażania, aktualizacji lub rozwoju prawodawstwa UE w zakresie środowiska. Wnioskodawca dostarcza wszystkie konieczne dowody, aby wykazać, że tego rodzaju działania poza UE są kluczowe dla powodzenia projektu. Działania takie będą kwalifikowalne, jeżeli zostaną przeprowadzone bezpośrednio przez jednego z beneficjentów projektu lub zlecone w ramach podwykonawstwa stronom trzecim. Współbeneficjenci prawnie zarejestrowani w państwach nienależących do UE nie są dopuszczani do udziału w projekcie. Możliwe jest jednak nieodpłatne wsparcie ze strony podmiotów mających siedzibę w państwach nienależących do UE, pod warunkiem że służy ono realizacji celów projektu.

1.6.9. Który z beneficjentów projektu powinien zarządzać projektem?

Oczekuje się, że projektem zarządzać będą pracownicy beneficjenta koordynującego. Jednakże, po odpowiednim uzasadnieniu, projekt może być zarządzany przez podwykonawcę pod bezpośrednią kontrolą beneficjenta koordynującego. Jakikolwiek inne ustalenia dotyczące zarządzania projektem należy odpowiednio wyjaśnić i uzasadnić. **Zaleca się**, aby nad każdym projektem pracował kierownik projektu zatrudniony na pełen etat.

Pomimo że nie istnieje obowiązek zawierania w budżecie wniosku kosztów związanych z zarządzaniem projektem, wniosek powinien jednak zawierać informacje jasno określające, kto będzie odpowiedzialny za zarządzanie projektem, jak liczny będzie personel i ile czasu zostanie poświęconego w tym celu, a także kto i w jaki sposób będzie podejmować decyzje dotyczące projektu w okresie jego realizacji (tzn. kto i w jaki sposób będzie kontrolował zarządzanie projektem).

Należy zauważyć, że jeżeli administracją techniczną i/lub finansową projektu zajmuje się agencją związania z beneficjentem, organ ten **MUSI** być współbeneficjentem projektu, aby koszty z nim związane kwalifikowały się do współfinansowania.

1.6.10. W jakim zakresie koszty wynagrodzenia pracowników publicznych kwalifikują się do współfinansowania w ramach LIFE+?

Zob. sekcja „Formularze finansowe” niniejszych wytycznych, „Formularz F1 – Bezpośrednie koszty osobowe”.

1.6.11. Outsourcing czynności w ramach projektu

Beneficjenci powinni posiadać możliwości i kompetencje techniczne i finansowe do wykonywania czynności związanych z projektem. Oczekuje się, że część budżetu projektu przeznaczona na wydatki związane z pomocą osób trzecich nie powinna przekraczać 35%. Większa część jest dopuszczalna wyłącznie po podaniu odpowiedniego uzasadnienia we wniosku.

Jeżeli beneficjent jest organem publicznym, outsourcing (w tym outsourcing zarządzania projektem) podlega obowiązującym zasadom dotyczącym zamówień publicznych oraz musi być zgodny z dyrektywami UE dotyczącymi procedur przetargów publicznych.

W przypadku kwot przekraczających 125 tys. euro, prywatni beneficjenci zapraszają do udziału w przetargu potencjalnych podwykonawców i przyznają zamówienie podmiotowi, który złożył najbardziej opłacalną ofertę przetargową. Beneficjenci powinni przy tym przestrzegać zasad przejrzystości i równego traktowania oraz zwracać uwagę na unikanie wszelkich konfliktów interesów.

Zamówienia ekologiczne: zachęca się wszystkich beneficjentów (publicznych i prywatnych) do starannego rozważenia możliwości „ekologizacji” procesu udzielania zamówień. Komisja Europejska opracowała w tym celu zestaw odpowiednich narzędzi. Więcej informacji można znaleźć na stronie http://ec.europa.eu/environment/gpp/toolkit_en.htm

1.6.12. Na jakich warunkach LIFE+ chętniej dofinansowuje projekty ponadnarodowe?

Rozporządzenie LIFE+ wskazuje, że wybierając projekty do współfinansowania, Komisja uwzględnia w szczególności projekty ponadnarodowe, w których współpraca ponadnarodowa ma zasadnicze znaczenie dla zagwarantowania ochrony środowiska i przyrody. Dlatego też wniosek ponadnarodowy powinno się składać wyłącznie, jeżeli wniosek związany z projektem zawiera wystarczające argumenty przemawiające za wartością dodaną o charakterze ponadnarodowym. Jeżeli taki dowód zostanie przedstawiony, wniosek zostanie rozpatrzony pod kątem przyznania mu większej ilości punktów na etapie selekcji i dzięki temu będzie miał większe szanse, że zostanie wybrany do współfinansowania (zob. przewodnik „Zasady oceny wniosków LIFE+ 2011”).

Przygotowując wniosek o charakterze ponadnarodowym, beneficjenci powinni jasno określić część kosztów projektu, jaka zostanie poniesiona w poszczególnych państwach członkowskich UE.

1.6.13. Jak obszerny powinien być wniosek LIFE+?

Wniosek powinien być możliwie zwięzły i przejrzysty. Należy unikać obszernych wniosków i podawania zbyt dużej ilości szczegółowych opisów dziedzin projektu, technologii środowiskowych, list gatunków, itd. Formularze techniczne wniosku LIFE+ (tzn. formularze LIFE+, część B i C) nie powinny przekraczać 50 stron.

Przejrzyste i szczegółowe opisy powinny być sporządzane dla wszystkich czynności związanych z projektem. Należy załączać mapy, o ile pomogą one objaśnić lokalizację czynności objętych wnioskiem.

Nie należy składać broszur, CV oraz podobnych dokumentów, gdyż nie będą one brane pod uwagę.

1.6.14. Powtarzające się działania nie kwalifikują się do finansowania w ramach LIFE+

Rozporządzenie LIFE+ (art. 3 ust. 2) zabrania finansowania działań powtarzających się.

Dalsze informacje dotyczące możliwych wyjątków znajdują się w rozdziale 2 niniejszych wytycznych (sekcje 2.2.a. lub 2.3.a.).

Pewnego rodzaju elastyczność może być stosowana w stosunku do powtarzających się działań w ramach projektów służących rozwojowi i realizacji celów UE związanych z szerokim, ujednoczonym, kompleksowym i długofalowym monitorowaniem wzajemnego oddziaływania lasów i środowiska naturalnego, które unikają finansowania codziennych praktyk.

1.6.15. Pewne działania badawcze kwalifikują się do finansowania

Działalność badawcza jest finansowana w UE w ramach siódmego programu ramowego w zakresie badań naukowych, rozwoju technologicznego i demonstracji, natomiast pewne bardzo ograniczone działania ukierunkowane na doskonalenie i poszerzenie wiedzy stanowiącej podstawę projektu mogą być przeprowadzone w ramach instrumentu LIFE+. Działalność badawcza musi być ściśle i nierozdzielnie związana z celami projektu, a beneficjent musi szczegółowo wyjaśnić, że właściwa realizacja projektu zależy od działań badawczych poprzez wykazanie, iż istniejące podstawy naukowe są niewystarczające. W takim przypadku publikacje naukowe są uważane za istotne produkty dostarczalne projektu.

1.6.16. Zapewnienie komplementarności z innymi instrumentami finansowymi UE

Zgodnie z art. 9 rozporządzenia LIFE+, instrument LIFE+ nie może finansować żadnych „środków, które spełniają kryteria kwalifikacyjne innych wspólnotowych instrumentów finansowych, są objęte ich głównym zakresem zastosowania, lub otrzymują pomoc udzielaną na ten sam cel w ramach tych instrumentów”. Wspomniane instrumenty obejmują m.in.: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Europejski Fundusz Społeczny, Fundusz Spójności, Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, program ramowy na rzecz konkurencyjności i innowacji, Europejski Fundusz Rybacki oraz siódmy program ramowy w dziedzinie badań.

Ważne jest zatem aby przed złożeniem wniosku do Komisji Europejskiej, beneficjenci dokładnie sprawdzili, czy działania przedstawione we wniosku w ramach ich projektu **istotnie nie mogą być lub nie są finansowane** z innych środków UE. W tym celu beneficjenci podpiszą stosowne oświadczenia.

Beneficjenci mają obowiązek poinformować Komisję Europejską o wszelkich środkach, jakie otrzymali z budżetu Unii Europejskiej, jak również o wszelkich bieżących wnioskach o dofinansowanie z budżetu UE. Beneficjenci mają również

obowiązek sprawdzić, czy nie otrzymują dotacji operacyjnych w ramach instrumentu LIFE+ (lub w ramach innych programów UE) w odniesieniu do bieżących działań.

Dodatkowo, podczas etapu zmian w projekcie, organy krajowe mogą zażądać wskazania kroków podjętych w celu zapewnienia koordynacji i komplementarności finansów LIFE+ z innymi instrumentami finansowymi Unii Europejskiej.

1.6.17. Rola rocznych priorytetów krajowych

Artykuł 6 rozporządzenia LIFE+ zezwala państwom członkowskim na przedkładanie Komisji rocznych priorytetów krajowych – w roku 2011 kilka państw członkowskich skorzystało z takiej możliwości.

Wnioski składane do Komisji mogą zostać ocenione wyżej podczas procedury oceny, co może przyczynić się do powodzenia wniosku w przypadku, gdy zostaną spełnione kryteria przydziałów krajowych (zob. przewodnik „Zasady oceny wniosków LIFE+ 2011”). Z drugiej strony projekty, które nie spełniają rocznych priorytetów krajowych państwa członkowskiego, mogą zostać wybrane wyłącznie na podstawie jakości.

Z rocznymi priorytetami krajowymi można zapoznać się na stronie: <http://ec.europa.eu/environment/life/funding/lifeplus2011/call/index.htm#nap>

1.7 Dodatkowe elementy, jakie należy uwzględnić podczas przygotowywania wniosku

Wysiłki na rzecz zmniejszenia emisji dwutlenku węgla związanej z realizacją projektu: należy wyjaśnić, w jaki sposób wnioskodawca zamierza zagwarantować, by emisja dwutlenku węgla związana z realizacją projektu była utrzymana na możliwie najniższym poziomie. Szczegóły działań, jakie należy podjąć w celu redukcji emisji CO₂ w okresie realizacji projektu zostaną zawarte w opisie projektu. Jednakże należy mieć świadomość, że wydatki związane ze zmniejszeniem emisji gazów powodujących efekt cieplarniany nie będą zaliczane do kosztów kwalifikowalnych.

W przypadku wszelkich wniosków dotyczących **sektorów lub działań bezpośrednio lub pośrednio związanych z turystyką**, zachęca się wnioskodawców do uważnego przeanalizowania komunikatu Komisji COM(2010) 352 z 30 czerwca 2010 r. „Europa – najpopularniejszy kierunek turystyczny na świecie – nowe ramy polityczne dla europejskiego sektora turystycznego”⁵ oraz do opisanie, czy i w jaki sposób ich projekty mogą stanowić wsparcie któregośkolwiek z celów określonych w tym komunikacie.

5

1.8 Klauzula dotycząca ochrony danych osobowych

Dane osobowe dostarczone razem z wnioskiem, w szczególności imiona i nazwiska lub nazwy, adresy oraz inne informacje kontaktowe beneficjentów lub współbeneficjentów, zostaną umieszczone w bazie danych o nazwie ESAP, która zostanie udostępniona instytucjom Unii Europejskiej oraz zewnętrznemu zespołowi dokonującemu oceny, związanemu umową o zachowaniu poufności. Baza danych ESAP jest wykorzystywana wyłącznie do obsługi oceny wniosków LIFE+.

Te same dane osobowe dotyczące wybranych projektów zostaną przekazane do innej bazy danych o nazwie BUTLER, która zostanie udostępniona instytucjom UE oraz zewnętrznemu zespołowi monitorującemu, związanemu umową o zachowaniu poufności. Baza danych BUTLER jest wykorzystywana wyłącznie do obsługi projektów LIFE+.

Podsumowanie każdego projektu, wraz z nazwą i danymi kontaktowymi beneficjenta koordynującego, zostaną umieszczone na stronie internetowej LIFE oraz udostępnione publicznie. W pewnym momencie beneficjent koordynujący zostanie poproszony o sprawdzenie dokładności takiego podsumowania.

Komisja lub jej kontrahenci mogą wykorzystywać dane osobowe wnioskodawców, którzy nie zostali wybrani do wykonywania czynności związanych z przyszłymi wnioskami.

Podczas tego procesu Komisja i jej kontrahenci będą przestrzegać przepisów rozporządzenia (WE) nr 45/2001 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2000 r. o ochronie osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych przez instytucje i organy wspólnotowe i o swobodnym przepływie takich danych. Wnioskodawca będzie miał prawo dostępu do dotyczących go danych znajdujących się w posiadaniu Komisji oraz do żądania wprowadzenia poprawek.

Złożenie wniosku oznacza zgodę na udostępnienie danych osobowych zawartych we wniosku w sposób opisany powyżej. Dane osobowe nie będą wykorzystywane w sposób ani w celach innych niż wskazane powyżej.

2. LIFE+ przyroda i różnorodność biologiczna

2.1 Czym jest LIFE+ przyroda i różnorodność biologiczna?

Niniejsze wytyczne dotyczą wyłącznie instrumentu **LIFE+ przyroda i różnorodność biologiczna**.

Instrument **LIFE+ przyroda i różnorodność biologiczna** wspiera proces wdrażania polityki i ustawodawstwa UE w zakresie ochrony przyrody i różnorodności biologicznej. Ponadto działania finansowane muszą wnosić europejską wartość dodaną oraz mieć charakter uzupełniający w stosunku do działań finansowanych ze środków UE w latach 2007-2013. Istnieją dwie odrębne kategorie projektów: Projekty **LIFE+ przyroda** i projekty **LIFE+ różnorodność biologiczna**.

Wniosek może dotyczyć albo kategorii **LIFE+ przyroda**, albo **LIFE+ różnorodność biologiczna**. Nie może łączyć obydwu kategorii.

Projekty LIFE+ przyroda wspierają proces wdrażania dyrektyw ptasiej i/lub siedliskowej⁶, w tym na poziomie lokalnym i regionalnym oraz wspierają dalszy rozwój i wdrażanie sieci *Natura 2000*, także w odniesieniu do siedlisk i gatunków obszarów przybrzeżnych i morskich (zobacz art. 4 ust. 2 oraz załącznik II.1 do rozporządzenia LIFE+). Komisja kładzie nacisk na inwestycje długoterminowe w obszarach należących do sieci *Natura 2000* oraz na ochronę gatunków i siedlisk, których dotyczą te dyrektywy. Projekty LIFE+ przyroda muszą stanowić przykład wdrażania **najlepszych praktyk** i mieć charakter **demonstracyjny** (art. 3 ust. 2 lit. a) rozporządzenia LIFE+).

Projekty LIFE+ różnorodność biologiczna wspierają proces wdrażania założeń komunikatów Komisji „Zatrzymanie procesu utraty różnorodności biologicznej do roku 2010 i w przyszłości”⁷ i „Warianty wizji i celu UE w zakresie różnorodności biologicznej na okres po 2010 r.”⁸. Projekty LIFE+ różnorodność biologiczna muszą mieć **charakter demonstracyjny** lub **innowacyjny** (art. 3 ust. 2 lit. b) rozporządzenia LIFE+). Od projektów LIFE+ przyroda różnią się one przede wszystkim tym, że skupiają się na demonstracji środków oraz praktyk, które przyczyniają się do powstrzymania utraty różnorodności biologicznej na terenie państw członkowskich, innych niż te związane z realizacją założeń dyrektyw ptasiej i siedliskowej. **Integralną częścią** wszystkich projektów w ramach różnorodności biologicznej, czy to o charakterze innowacyjnym czy demonstracyjnym, musi być ocena i czynne upowszechnianie wyników oraz doświadczeń zdobytych podczas realizacji projektu.

⁶ Dyrektywa Rady 79/409/EWG w sprawie ochrony dzikiego ptactwa
http://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/birdsdirective/index_pl.htm

Dyrektywa Rady 92/43/EWG w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory
http://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/habitatsdirective/index_pl.htm,

⁷ Komunikat Komisji COM(2006) 216 „Zatrzymanie procesu utraty różnorodności biologicznej do roku 2010 i w przyszłości”,
http://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/comm2006/index_pl.htm

⁸ Komunikat Komisji COM(2010) 4 „Warianty wizji i celu UE w zakresie różnorodności biologicznej na okres po 2010 r.”, http://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/policy/pdf/communication_2010_0004.pdf

Projekty w zakresie ochrony dotyczące **wyłącznie** gatunków/siedlisk objętych dyrektywami ptasią i/lub siedliskową są uważane za projekty w ramach *LIFE+ przyroda* (pod warunkiem, że spełniają one szereg wymogów określonych w niniejszym dokumencie). W pozostałych przypadkach, mogą one stanowić wyłącznie projekty w ramach *LIFE+ różnorodność biologiczna* (pod warunkiem, że spełniają szereg wymogów określonych w niniejszym dokumencie), dlatego też muszą mieć charakter innowacyjny lub demonstracyjny.

Jedynym wyjątkiem od tej reguły jest złożenie przez wnioskodawców wniosku dotyczącego projektu w ramach *LIFE+ różnorodność biologiczna*, który dotyczy wyłącznie **gatunków** objętych dyrektywami ptasią i/lub siedliskową, w przypadku gdy projekt taki stanowi demonstrację innowacyjnych środków ochrony, i nie wiąże się z inwestycją długoterminową, a jego realizacja odbywa się poza obszarem programu *Natura 2000*.

Projekty w ramach *LIFE+ różnorodność biologiczna* realizowane w sieci obszarów *Natura 2000* nie powinny obierać za główny cel zarządzania ochroną gatunków i/lub siedlisk objętych dyrektywami ptasią i/lub siedliskową. W przypadku, gdy projekt dotyczy takich gatunków i/lub siedlisk **zostanie on sklasyfikowany jako projekt w ramach LIFE+ przyroda**. Dopuszcza się jednak projekty *LIFE+ różnorodność biologiczna* demonstrujące innowacyjne techniki ochrony skierowane, **między innymi**, na gatunki i siedliska objęte dyrektywami ptasią i siedliskową.

Poniższa tabela przedstawia najważniejsze różnice pomiędzy tymi dwoma rodzajami projektów.

LIFE+ przyroda	LIFE+ różnorodność biologiczna
<i>wyłącznie w odniesieniu do założeń dyrektyw ptasiej i siedliskowej</i>	nie ograniczone do dyrektyw ptasiej i siedliskowej, ale związane z komunikatami Komisji „Zatrzymanie procesu utraty różnorodności biologicznej do roku 2010 i w przyszłości” i „Warianty wizji i celu UE w zakresie różnorodności biologicznej na okres po 2010 r.”
najlepsza praktyka i/lub projekt o charakterze demonstracyjnym	projekt o charakterze demonstracyjnym i/lub innowacyjnym
długoterminowe i zrównoważone sposoby ochrony oraz inwestycje w obszary, gatunki i siedliska sieci <i>Natura 2000</i>	demonstracja wykonalności działań na rzecz różnorodności biologicznej monitorowanie, ocena oraz czynne upowszechnianie takich działań stanowią integralną część projektu
możliwość zakupu gruntu oraz uzyskania długoterminowej dzierżawy lub rekompensaty	możliwość uzyskania wyłącznie krótkoterminowej dzierżawy lub rekompensaty

Projekty *LIFE+ przyroda* i *LIFE+ różnorodność biologiczna* powinny przede wszystkim dotyczyć ochrony przyrody i/lub zahamowania utraty różnorodności biologicznej. Projekt, który może mieć pozytywny, jednak *drugorzędny* wpływ na

przyrodę i różnorodność biologiczną oraz którego założenia dotyczą innego tematu w zakresie przyrody (np. jakości wód) nie powinien być zgłaszany w ramach *LIFE+ przyroda i różnorodność biologiczna* (należy zapoznać się z wytycznymi dla wnioskodawców dla programu *LIFE+ polityka i zarządzanie w zakresie środowiska*, by stwierdzić, czy projekt może zostać zgłoszony w ramach tego komponentu instrumentu LIFE+).

Projekt dotyczący ochrony przyrody i/lub zatrzymania procesu utraty różnorodności biologicznej, którego głównym celem są kampanie na rzecz podnoszenia świadomości powinien zostać złożony w ramach instrumentu *LIFE+ informacja i komunikacja*. Komisja Europejska jest w szczególności zainteresowana zgłaszaniem w ramach instrumentu LIFE+ informacja i komunikacja wniosków, w których zintegrowano stosowane techniki, osiągnięte rezultaty i doświadczenie zebrane w ramach znacznej liczby poprzednich projektów instrumentu LIFE realizowanych w zakresie danego tematu/siedliska/gatunku lub grup siedlisk/gatunków (np. rzeki, torfowiska, nietoperze) oraz aktywnie przekazano te techniki odpowiednim zainteresowanym podmiotom, którzy mogą je zastosować w sposób przynoszący korzyści. Komisja Europejska zainteresowana jest również projektami w ramach *LIFE+ informacja i komunikacja*, które mają na celu:

1. prowadzenie krajowych kampanii informacyjnych wspierających program *Natura 2000*,
2. włączanie pojęcia usług ekosystemu do zarządzania prywatnymi przedsiębiorstwami lub do wydatków publicznych, w szczególności w odniesieniu do ekologicznych zamówień publicznych;
3. wspieranie zielonej infrastruktury poprzez jej lepsze wyjaśnienie obywatelom;
4. wdrożenie art. 6 dyrektywy siedliskowej ze szczególnym uwzględnieniem sposobu oceny przypadków.

Instrument LIFE+ różnorodność biologiczna nie powinien być interpretowany jako alternatywa do ograniczeń nałożonych w ramach instrumentu LIFE+ przyroda w szczególności do jego wymogów dotyczących sieci *Natura 2000*. Unijna sieć obszarów chronionych jest nadal najważniejszym wkładem, jaki UE wniosła w walkę z utratą różnorodności biologicznej. W ramach tradycyjnych projektów LIFE+ przyroda możliwe jest skuteczne zajęcie się większością priorytetów znajdujących się w planie działania w zakresie różnorodności biologicznej (BAP)⁹: np. inwazyjne gatunki obce poprzez ich kontrolę i usuwanie na obszarach *Natura 2000* i wokół tych obszarów, zielona infrastruktura poprzez zakres łączności sieci, usługi ekosystemu, takie jak ochrona przed powodzią i poprawianie jakości wody itp., poprzez działania związane z ochroną przyrody prowadzące do zachowania lub udoskonalenia tych funkcji dla obszaru lub całej sieci w regionie.

Najbardziej właściwe w ramach LIFE+ różnorodność biologiczna będą wnioski, które dotyczą priorytetów zawartych w planie działań (BAP) i w sposób innowacyjny odniosą się do sektorów i procesów, które nie stanowiły klasycznego celu w ramach projektów LIFE+ przyroda.

⁹ Unijny plan działania w zakresie różnorodności biologicznej
http://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/comm2006/pdf/sec_2006_621.pdf

Zgodnie z unijną platformą działalności gospodarczej i różnorodności biologicznej¹⁰ Komisja jest zainteresowana projektami przedkładanymi przez przedsiębiorców lub projektami, w które są oni zaangażowani, które to projekty mają na celu włączenie zagadnień dotyczących różnorodności biologicznej do ich planowania lub działania.

Aby pomóc wnioskodawcom w lepszym zrozumieniu, jakie wnioski interesują Komisję, przedstawiono niżej odpowiednią listę.

¹⁰ Unijna platforma działalności gospodarczej i różnorodności biologicznej:
http://ec.europa.eu/environment/biodiversity/business/index_en.html

Orientacyjna lista zagadnień, których mogą dotyczyć wnioski LIFE+ przyroda i różnorodność biologiczna

W niniejszej sekcji wnioskodawcy znajdą niepełną listę zagadnień, których mogą dotyczyć wnioski skierowane do Komisji. Nie wyklucza to możliwości składania wniosków dotyczących zagadnień nie wymienionych poniżej, ale które należą do ogólnych założeń i celów instrumentu LIFE+ przyroda i różnorodność biologiczna. Dalsze wyjaśnienia znajdują się w załączniku 4.

LIFE+ przyroda

1. Projekty mające na celu bezpośrednie działania ochronne dla siedlisk i gatunków objętych dyrektywami ptasią i siedliskową, a w szczególności, wspierające przywracanie stanu przyrody i zarządzanie na obszarach *Natura 2000*. Należą do nich klasyczne projekty LIFE+ przyroda (odnoszące się do obszaru lub gatunku), które pozostaną objęte główną osią finansowania w ramach instrumentu LIFE+ przyroda. Działania ex-situ są również dopuszczalne, jeśli jest to uzasadnione.
2. Działania mające na celu poprawę spójności i łączności ekologicznej sieci *Natura 2000* (projekty dotyczące zielonej infrastruktury).
3. Projekty ukierunkowane na wypełnienie zobowiązań wynikających z art. 8 ust.1 i art. 8 ust. 2 dyrektywy siedliskowej (projekty dotyczące art. 8).
4. Projekty dotyczące przygotowania i planowania na potrzeby określenia nowych obszarów morskich objętych siecią *Natura 2000* na wodach terytorialnych oraz w obszarze przybrzeżnym i/lub poszerzenie istniejących obszarów morskich (projekty dotyczące wyznaczania obszarów morskich).
5. Projekty dotyczące wsparcia i rozwijania obserwacji stanu ochrony siedlisk i gatunków na podstawie art. 11 dyrektywy siedliskowej (projekty dotyczące art. 11).
6. Projekty dotyczące kontroli i usuwania gatunków inwazyjnych.
7. Projekty ukierunkowane na rozwój krajowych/regionalnych programów zarządzania i przywracania stanu przyrody na obszarach *Natura 2000* (programy zarządzania i przywracania stanu przyrody na obszarach *Natura 2000*).

Uwaga: Dane z poprzednich lat dotyczące finansowania z LIFE wykazują, że relatywnie niewiele wniosków dotyczy bezpośrednich działań ochronnych dla znacznej części różnorodności biologicznej objętej dyrektywą siedliskową. Na przykład gatunki takie jak stawonogi czy mięczaki są rzadko celem projektów w ramach komponentu LIFE+ przyroda. Zachęca się wnioskodawców do wzięcia tego pod uwagę podczas przygotowywania wniosków.

LIFE+ różnorodność biologiczna

1. Projekty dotyczące gatunków zagrożonych, które nie zostały wymienione w załącznikach do dyrektywy siedliskowej, ale posiadają status zagrożonych lub nawet bardziej niż zagrożonych na europejskiej czerwonej liście (http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/redlist/index_en.htm) lub są na czerwonej liście IUCN w przypadku gatunków, które nie znajdują się na europejskiej czerwonej liście.
2. Projekty mające na celu wdrażanie planów zarządzania dorzeczami¹¹ lub dotyczące regionów morskich na potrzeby wdrażania działań zapewniających dobry stan środowiska. Uwaga: głównym celem tych wniosków **musi być różnorodność biologiczna** (w przeciwnym wypadku wnioski powinny być składane w ramach komponentu LIFE+ polityka i zarządzanie w zakresie środowiska).
3. Projekty testujące metody zarządzania rybołówstwem zgodnie z wymaganiami dyrektywy w sprawie strategii morskiej¹² oraz praktyczne metody ograniczenia przyłowu gatunków, które nie są wykorzystywane handlowo. Uwaga: głównym celem tych wniosków **musi być różnorodność biologiczna** (w przeciwnym wypadku wnioski powinny być składane w ramach komponentu LIFE+ polityka i zarządzanie w zakresie środowiska).
4. Projekty dotyczące funkcji i usług ekosystemu. Dotychczas projekty LIFE przyroda były zorientowane na ochronę siedlisk i gatunków sensu stricto, a nie na ich funkcje i usługi dla społeczeństwa.
5. Projekty dotyczące różnorodności biologicznej gleby. Komisja zainteresowana jest projektami mającymi na celu wzrost ochrony różnorodności biologicznej gleby i jej wielu ekologicznych funkcji.
6. Projekty dotyczące kontroli i usuwania obcych gatunków inwazyjnych.

¹¹ Dyrektywa 2000/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2000 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:327:0001:0072:EN:PDF>

¹² Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/56/WE z dnia 17 czerwca 2008 r. ustanawiająca ramy działań Wspólnoty w dziedzinie polityki środowiska morskiego

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:164:0019:0040:EN:PDF>

2.2 LIFE+ przyroda

2.2.a. Ogólne zasady finansowania w ramach LIFE+ przyroda

Zakres ogólny

Projekty LIFE+ przyroda mają na celu poprawę stanu ochrony gatunków lub siedlisk objętych dyrektywami ptasią i/lub siedliskową; gatunki i siedliska stanowiące cel projektu muszą być określone w załącznikach do powyższych dyrektyw w następujący sposób:

Działania skierowane na ochronę w określonym obszarze:

- Gatunki ptaków objęte działaniami skierowanymi na ochronę w określonym obszarze muszą być wyszczególnione w załączniku I do dyrektywy ptasiej lub należeć do jednego z gatunków regularnie wędrujących pojawiającego się na danym terenie.
- Wszelkie rodzaje siedlisk lub gatunki (inne niż gatunki ptaków) stanowiące cel projektu muszą być wymienione w załączniku I lub II do dyrektywy siedliskowej.

Działania skierowane na ochronę gatunków (tj. niezależnie od obszaru):

- Gatunki ptaków objęte ochroną muszą być wymienione w załączniku I lub II do dyrektywy ptasiej lub należeć do jednego z gatunków regularnie wędrujących pojawiającego się na danym terenie.
- Wszelkie gatunki (inne niż gatunki ptaków) stanowiące cel projektu muszą być wymienione w załączniku II, IV i/lub V do dyrektywy siedliskowej.

Zasięg geograficzny

Projekty w ramach *LIFE+ przyroda* muszą obejmować tereny lądowe i morskie państw członkowskich UE, do których zastosowanie mają dyrektywy ptasia i siedliskowa¹³ (możliwe wyjątki wymieniono w sekcji 1.6.8).

Najlepsza praktyka i/lub projekt o charakterze demonstracyjnym

Projekty w ramach *LIFE+ przyroda* muszą mieć charakter demonstracyjny lub dotyczyć najlepszej praktyki.

Projekt „najlepsza praktyka” przewiduje wdrażanie odpowiednich, efektywnych ekonomicznie i najnowocześniejszych technik i metod ochrony gatunków/siedlisk, z uwzględnieniem określonego kontekstu projektu i miejsca jego realizacji. Testowanie i ocena technik oraz metod będących najlepszymi praktykami nie powinno być częścią projektu, jako że przez pojęcie „najlepsza praktyka” rozumie się wykorzystanie najnowocześniejszych technik i metod (monitorowanie wpływu działań w ramach projektu jest jednakże obowiązkowe).

Projekt „demonstracyjny” wdraża, testuje, ocenia i upowszechnia działania/metodykę, które są w pewnym stopniu nowe lub nieznanne w kontekście projektu (geograficznym, ekologicznym, społeczno-ekonomicznym, itd.), oraz które **powinny być szerzej stosowane** w innym miejscu, gdzie występują podobne

¹³ Należy zauważyć, że wspomniane dyrektywy nie mają zastosowania do francuskich departamentów zamorskich (DOMs) i dlatego też projekty LIFE+ przyroda nie kwalifikują się do współfinansowania w obrębie tych departamentów.

okoliczności. Projekt powinien być tak przygotowany, aby od początku wskazywać, czy dane techniki i metody sprawdzają się w kontekście projektu (geograficznym, ekologicznym, społeczno-ekonomicznym itd.). Projekty o charakterze demonstracyjnym mogą również przynosić wyższą wartość dodaną, jeżeli realizowane będą na poziomie krajowym lub ponadnarodowym, a nie lokalnym.

Monitorowanie, ocena i czynne upowszechnianie wyników projektu i/lub doświadczeń nabytych w wyniku jego realizacji są nieodłącznymi składnikami projektu i jego następstw. Dlatego też ostatecznym zamierzeniem projektu o charakterze demonstracyjnym jest zachęcanie zainteresowanych stron do stosowania technik i metod zaprezentowanych w projekcie. Biorąc pod uwagę czas, jaki w wielu przypadkach jest niezbędny, aby zaobserwować wpływ działań mających na celu odbudowę przyrody, ocena i upowszechnianie (przekaz) wyników mogą być konieczne jeszcze długo po zakończeniu projektu.

Działania powtarzające się nie mogą być finansowane

Rozporządzenie LIFE+ (art. 3 ust. 2) zabrania finansowania działań powtarzających się.

Żadne **powtarzające się** monitorowanie lub zarządzanie wykonywane przed rozpoczęciem realizacji projektu i/lub konieczne po zakończeniu projektu (w takim samym stopniu intensywności, z wykorzystaniem takich samych technik i materiałów, itd.) nie może być uwzględniane w budżecie wniosku LIFE+ przyroda. Na przykład powtarzający się nadzór terenu, coroczne koszenie trawy lub długoterminowe monitorowanie (działania inne niż te mające na celu dokonanie oceny projektu) zasadniczo nie kwalifikują się do projektu¹⁴.

W ramach instrumentu *LIFE+ przyroda* inwestycje niezbędne dla ułatwienia stałego zarządzania (np. zakup zwierząt pasących się oraz powiązana infrastruktura lub maszyny) mogą być w pełni kwalifikowalne do finansowania. W takich przypadkach, jednakże, koszty związane z zastosowaniem takiego sprzętu, pozostają, jak wspomniano wyżej, niekwalifikowalne, jako że dotyczą działań o charakterze powtarzającym się.

W drodze wyjątku działania o charakterze powtarzającym się o wartości demonstracyjnej mogą zostać uznane za kwalifikujące się do finansowania. Jednak w takich przypadkach charakter demonstracyjny projektu powinien być umotywowany we wniosku.

Natomiast jeżeli konieczne powtarzające się konkretne działanie związane z ochroną przyrody nie jest już wykonywane, możliwe jest zaproponowanie wykonywania działania i jego realizacja w okresie próbnym nieprzekraczającym połowy łącznego czasu trwania projektu. Beneficjent odpowiedzialny za to działanie musi również wyraźnie zobowiązać się do kontynuowania jego realizacji podczas trwania projektu oraz po jego zakończeniu na własny koszt (lub zapewnić równoważne zobowiązanie ze strony innej organizacji). Jeżeli powtarzające się działanie nie będzie kontynuowane po zakończeniu okresu próbnego, wówczas wszystkie związane z nim koszty uznane zostaną za niekwalifikowalne (chyba że możliwe jest przedstawienie jasnego dowodu, że dany środek okazała się w praktyce nieodpowiedni).

¹⁴ W przypadku gdy wniosek obejmuje działania, które mogłyby zostać uznane za powtarzające się (np. wykaszanie), wnioskodawca powinien szczegółowo wyjaśnić, dlaczego działanie to jest działaniem mającym na celu odbudowę środowiska, a nie jest działaniem powtarzającym się.

Przynajmniej 25% budżetu projektu musi być przeznaczone na konkretne działania związane z ochroną przyrody.

Przynajmniej 25% planowanego budżetu projektu *LIFE+ przyroda* musi być przeznaczone na tzw. „konkretne działania związane z ochroną przyrody”. W tym kontekście „konkretne działania związane z ochroną przyrody” oznaczają działania, które bezpośrednio poprawiają (lub spowalniają/zatrzymują/odwracają efekty spowodowane pogorszeniem) *stan ochrony gatunków i siedlisk objętych projektem*.

Działania przygotowawcze (np. planowanie i przygotowywanie konkretnych działań związanych z ochroną) oraz zakup gruntu/dzierżawa/opłaty kompensacyjne zaliczają się na poczet tych 25% *w zakresie, w jakim działania te są bezpośrednio niezbędne dla wykonania konkretnych działań w trakcie realizacji projektu*. Wszelkie inwestycje niezbędne dla ułatwienia stałego zarządzania (zob. powyżej) uważane są za działania konkretne.

Działania takie muszą być jasno określone (tzn. muszą w 100% stanowić konkretne działania związane z ochroną oraz nie mogą obejmować działań niebędących takimi działaniami).

Monitorowanie gatunków reintrodukowanych uważa się za działania konkretne wyłącznie wtedy, gdy działania takie mogą wpłynąć na kierunki działań związanych z reintrodukcją.

Ochrona prawna będzie uważane za konkretne działanie związane z ochroną przyrody, wyłącznie jeśli zostanie ona w pełni osiągnięta w czasie trwania projektu.

Działania mające na celu wywarcie wpływu na zachowanie głównych zainteresowanych stron (np. rolników, myśliwych, rybaków, turystów), tak by w pośredni sposób przynieść korzyści na danym terenie/danym gatunkom/siedliskom, mogą zostać uznane za konkretne działania związane z ochroną przyrody, wyłącznie jeżeli:

- niewłaściwe zachowanie wspomnianych zainteresowanych stron stanowi poważne zagrożenie dla obszaru/gatunków/siedliska, których dotyczy wniosek;
- głównym celem działania jest zmiana zachowania konkretnej kategorii zainteresowanych stron w określony sposób, który wyraźnie korzystnie wpłynie na siedlisko/gatunki;
- dane zachowanie ma zostać zmienione w czasie trwania projektu;
- działanie ma odpowiedni wymiar (liczba osób, których dotyczy działanie, odsetek osób, których zachowanie ulegnie korzystnej zmianie w wyniku projektu, prognoza, jeśli jest to możliwe, korzystnego wpływu na dane gatunki/siedliska, ...);
- zmiana jest w sposób jednoznaczny monitorowana w ramach projektu w celu sprawdzenia wyników.

Działania związane z zarządzaniem odwiedzającymi (np. stawianie płotów, ogrodzeń) będą uważane za konkretne działania związane z ochroną przyrody, jeżeli wniosek wykaże, że odwiedzający mają bezpośredni negatywny wpływ na stan ochrony siedlisk/gatunków.

Zaleca się, aby projekty *LIFE+ przyroda* przewidywały znacznie więcej niż 25% budżetu na konkretne działania związane z ochroną przyrody. Podczas etapu oceny wniosku niektóre działania mogą zostać uznane za niekwalifikujące się, a

następnie wykreślone z wniosku. Jeżeli procent budżetu przeznaczanego na konkretne działania spadnie poniżej 25%, cały projekt może zostać z tego powodu odrzucony.

Wnioski w ramach *LIFE+ przyroda* zawierające niewiele lub niezawierające konkretnych działań zostaną uznane za niekwalifikujące się. Od powyższej reguły zastosowanie ma kilka wyjątków:

- **Projekty dotyczące artykułu 8:** Projekty ukierunkowane na wypełnienie zobowiązań wynikających z art. 8 ust. 1 oraz art. 8 ust. 2 dyrektywy siedliskowej. Takie projekty powinny mieć na celu określenie na poziomie krajowym (*tnz. jeden wniosek z państwa członkowskiego złożony przez właściwy organ krajowy w roli beneficjenta koordynującego*) konkretnych potrzeb dofinansowania unijnego uważanych za konieczne dla spełnienia zobowiązań wynikających z art. 6 ust. 1 dyrektywy siedliskowej, a także określenie środków, których dotyczy dofinansowanie, uznawanych za podstawowe dla utrzymania lub przywrócenia korzystnego stanu ochrony priorytetowych rodzajów siedlisk naturalnych i priorytetowych gatunków oraz działania, których dofinansowanie jest wnioskowane, oraz oszacowanie kosztów całkowitych wynikających z tych środków. Projekty te mogą również obejmować określenie potrzeb dla obszarów, gdzie występują siedliska i gatunki niepriorytetowe. Projekty te nie powinny zasadniczo trwać dłużej niż 18-24 miesiące. Projekty te powinny zawierać, jako element działań, formalne przedłożenie KE szacunkowych obliczeń i zaproponowanych środków. Zob. również załącznik 4.
- **Projekty dotyczące programów zarządzania i przywracania stanu przyrody na obszarach *Natura 2000*** Projekty mające na celu rozwijanie krajowych/regionalnych programów finansowania obszarów *Natura 2000*. Oczekuje się, że takie programy będą w większości ustanawiane przez organy odpowiedzialne za zarządzanie i przywracanie stanu przyrody sieci (organy krajowe lub regionalne). W wyjątkowych przypadkach projekty mogą być również przygotowywane przez organizacje pozarządowe, pod warunkiem że są one bezpośrednio odpowiedzialne za znaczą liczbę obszarów. Dalsze szczegóły dotyczące takich programów *Natura 2000* znajdują się w załączniku 4.

Rozwój takich programów może również stanowić część większych projektów obejmujących tradycyjne działania związane z ochroną dotyczące jednego lub kilku obszarów lub gatunków. W takich przypadkach budżet przeznaczony na rozwój programu nie będzie uwzględniany przy weryfikacji zasad dotyczących 25% przeznaczonych na konkretne działania.

Projekt dotyczący rozwoju programu zarządzania i przywracania stanu przyrody na obszarach *Natura 2000* będzie uwzględniany wyłącznie, jeżeli istnieją wyraźne dowody świadczące o tym, że program zostanie przynajmniej częściowo wdrożony bezpośrednio po zakończeniu projektu LIFE+. W tym celu należy zwrócić szczególną uwagę na plan „Po zakończeniu realizacji projektu LIFE” przedstawiony we wniosku.

- Projekty dotyczące wyznaczenia obszarów morskich:** Projekty mające na celu wykonanie inwentaryzacji i przewidujące wyznaczenie nowych obszarów morskich *Natura 2000* (zarówno na obszarach przybrzeżnych, jak i na wodach terytorialnych) lub ich zwiększenie nie muszą obejmować konkretnych działań związanych z ochroną (definicja terminu „przybrzeżne” w kontekście obszarów morskich należących do sieci *Natura 2000* znajduje się na str. 7 oraz w sekcji 2.6 dokumentu „Wytyczne w sprawie ustanowienia sieci *Natura 2000* w środowisku morskim” - http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/marine/docs/marine_guidelines_pl.pdf). Każdy taki wniosek musi jednakże zawierać oświadczenie wydane przez właściwe ministerstwo/właściwy organ, dotyczące wyznaczenia obszaru sieci *Natura 2000* przed zakończeniem realizacji projektu, przy czym **właściwy organ musi być beneficjentem projektu** (beneficjentem koordynującym lub współbeneficjentem). Niniejszy punkt dotyczy również rozszerzenia obszarów morskich należących do istniejących obszarów przybrzeżnych. *Inwentaryzacje w celu zwiększenia lub wyznaczenia dodatkowych obszarów naziemnych zamieszkiwanych przez gatunki morskie/przybrzeżne nie będą rozpatrywane.*
- Projekty dotyczące artykułu 11:** Projekty LIFE+ przyroda mające na celu wsparcie i/lub rozwój obserwacji stanu ochrony naturalnych siedlisk i gatunków objętych dyrektywami ptasią i siedliskową (w rozumieniu art. 11 dyrektywy siedliskowej) nie muszą obejmować konkretnych działań związanych z ochroną. W każdym przypadku **właściwy organ odpowiedzialny za monitorowanie, na podstawie art.11, musi być beneficjentem projektu** (beneficjentem koordynującym lub współbeneficjentem). Wnioski przewidujące rutynowe monitorowanie lub jedynie poprawę w zakresie monitorowania na szczeblu lokalnym nie będą kwalifikowalne w ramach powyższych wyjątków.

Długotrwały zrównoważony wpływ projektu oraz podjętych w jego ramach działań

Projekty w ramach *LIFE+ przyroda* często wiążą się z dokonywaniem znacznych inwestycji, natomiast Komisja przywiązuje dużą wagę do tego, by dawały one długotrwałe zrównoważone efekty. W związku z tym w trakcie realizacji projektu beneficjenci powinni zwracać uwagę na to, w jaki sposób takie inwestycje będą zabezpieczone, utrzymywane, rozwijane i wykorzystywane po zakończeniu realizacji projektu. We wniosku należy zamieścić informacje na ten temat. Kwestia ta zostanie dokładnie sprawdzona podczas procedury oceny.

Wszelkie inwestycje związane z zakupem gruntu, jednorazową opłatą kompensacyjną, długoterminową dzierżawą i/lub przywróceniem gruntu do właściwego stanu powinny być ograniczone do obszarów należących do sieci *Natura 2000*. Powyższe kryterium będzie ściśle przestrzegane w przypadku obszarów planowanych do wyznaczenia w ramach sieci *Natura 2000*. Dopuszcza się następujące **wyjątki**:

- Inwestycje dokonywane poza istniejącymi obszarami *Natura 2000* mogą zostać uznane za kwalifikowalne do współfinansowania, w przypadku gdy beneficjent wykaże, że obszar w danej chwili nie kwalifikuje się do objęcia siecią *Natura 2000* ORAZ w przypadku gdy wraz z wnioskiem dostarczone zostanie oświadczenie właściwego organu zajmującego się ochroną przyrody o zamiarze objęcia takich obszarów siecią przed zakończeniem realizacji projektu. W przypadku gdy załączenie takiego oświadczenia jest niezbędne, organ wydający zaświadczenie musi być aktywnym beneficjentem projektu (beneficjentem koordynującym lub współbeneficjentem).

- W przypadku gdy w ramach projektu przewiduje się utworzenie korytarzy lub przejść pomiędzy istniejącymi obszarami sieci *Natura 2000*, inwestycje mogą być prowadzone poza obszarami wyznaczonymi do sieci *Natura 2000*. W takich przypadkach należy dostarczyć dowód, że przewidywane inwestycje przyczyniają się do poprawy „spójności ekologicznej sieci *Natura 2000*”. Należy również zagwarantować zrównoważony rozwój takich inwestycji poprzez oświadczenie, że obszary te otrzymają **status najbardziej właściwej ochrony** przed upływem terminu realizacji projektu. Należy zauważyć, że tego rodzaju działania będą dopuszczalne wyłącznie w przypadku, gdy krajowa sieć obszarów *Natura 2000* zostanie uznana za wystarczającą dla gatunków/siedlisk, których dotyczy projekt.

Kwalifikowalność działań związanych z ochroną gatunków wymienionych w **załączniku IV** dyrektywy siedliskowej (niewymienionych w załączniku II), nie jest powiązana ze statusem obszarów sieci *Natura 2000*. Jednakże długotrwały zrównoważony rozwój w ramach takich inwestycji (bez względu, czy w ramach sieci *Natura 2000* czy poza tą siecią) powinien zostać zabezpieczony na poziomie krajowym/regionalnym odpowiednim prawnym statusem ochronnym danych obszarów, najpóźniej do dnia zakończenia realizacji projektu. W tym kontekście zakup gruntu nie jest możliwy.

Maksymalne stawki współfinansowania

Maksymalna stawka współfinansowania projektów *LIFE+ przyroda* przez UE wynosi 50% kosztów kwalifikowalnych (art. 5 ust. 3 rozporządzenia LIFE+).

Maksymalna stawka współfinansowania może wynieść w drodze wyjątku 75% w odniesieniu do wniosków w ramach *LIFE+ przyroda* dotyczących siedlisk lub gatunków priorytetowych określonych w dyrektywach ptasiej i dyrektywie siedliskowej:

- maksymalnie 50% dla wszystkich projektów inwestujących mniej niż 30% szacunkowych łącznych kosztów projektu na konkretne działania ochronne, na działania skierowane bezpośrednio na priorytetowe gatunki lub rodzaje siedlisk;
- maksymalnie 60% dla wszystkich projektów inwestujących pomiędzy 30% a 50% szacunkowych łącznych kosztów projektu na konkretne działania ochronne, na działania skierowane bezpośrednio na priorytetowe gatunki lub rodzaje siedlisk;
- maksymalnie 75% dla wszystkich projektów inwestujących ponad 50% szacunkowych łącznych kosztów projektu na konkretne działania ochronne, na działania skierowane bezpośrednio na priorytetowe gatunki lub rodzaje siedlisk.

Wnioskodawca powinien określić i przejrzysto opisać wszystkie działania i odpowiadające im koszty, które uznaje za działania skierowane na priorytetowe gatunki lub rodzaje siedlisk. W tym celu niezmiernie ważne jest, by wniosek zawierał kompletne i poprawne informacje dotyczące gatunków lub siedlisk, które są przedmiotem każdego wymienionego działania. Wyższy udział dofinansowania (tzn. 60% lub 75%) przyznany będzie tylko projektom zawierającym przejrzysto opisaną i przekonującą informację pozwalającą Komisji ocenić kwalifikowalność stopnia dofinansowania, którego dotyczy wnioski.

Priorytetowe rodzaje siedlisk i priorytetowe gatunki według dyrektywy siedliskowej oznaczone są symbolem gwiazdki w załącznikach I i II dyrektywy. W przypadku jakichkolwiek wątpliwości co do priorytetowych siedlisk, należy zapoznać się ze „Wskazówkami do interpretacji siedlisk naturalnych w Unii Europejskiej”:

http://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/habitatsdirective/docs/2007_07_im.pdf

Gatunki ptaków uznane za „priorytetowe w ramach instrumentu LIFE+” znajdują się na poniższej liście:

http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/wildbirds/action_plans/index_en.htm

2.2.b. Jak przygotować wniosek dotyczący projektu w ramach LIFE+ przyroda?

Przygotowując wniosek, należy wyróżnić następujące rodzaje działań kwalifikowalnych:

- działania przygotowawcze,
- zakup gruntu/dzierżawa/opłaty kompensacyjne za prawa do użytkowania,
- konkretne działania związane z ochroną,
- monitorowanie wpływu działań w ramach projektu (obowiązkowe jeżeli należą do nich konkretne działania związane z ochroną przyrody),
- działania komunikacyjne i upowszechniające (obowiązkowe),
- zarządzanie projektem i monitorowanie postępów (obowiązkowe).

Działania przygotowawcze

Co do zasady w wyniku działań przygotowawczych muszą powstać praktyczne zalecenia i/lub informacje, które zostaną wykorzystane (podczas realizacji lub po zrealizowaniu projektu) oraz których wdrożenie nie wymaga dalszych prac przygotowawczych. Ponadto, jeżeli efekty działań przygotowawczych nie zostaną bezpośrednio wykorzystane w trakcie realizacji projektu, wniosek musi zawierać szczegółowe wyjaśnienia, oświadczenia i gwarancje, wykazujące, że zostaną one w pełni wykorzystane po zakończeniu projektu. Większość projektów przewiduje działania przygotowawcze. Projekty nie mogą przewidywać działań przygotowawczych, które zostały zakończone przez rozpoczęciem realizacji projektu.

Działania przygotowawcze, między innymi:

- nie powinny stanowić badań naukowych, chyba że są one niezbędnie potrzebne do realizacji projektu, wówczas produktem dostarczalnym projektu powinny być badania i publikacje powstałe na podstawie takich badań;
- nie powinny być pracami inwentaryzacyjnymi dla nowych lub istniejących już obszarów *Natura 2000* (chyba że są to nowe obszary morskie);
- powinny być ograniczone w czasie (tzn. powinny trwać znacznie krócej niż okres realizacji projektu);
- powinny być w sposób oczywisty związane z założeniami projektu.

Działania przygotowawcze mogą obejmować (poniższa lista nie jest wyczerpująca):

- Działania przygotowawcze związane z konkretnymi działaniami związanymi z ochroną w ramach projektu (planowanie techniczne, procedury uzyskania pozwoleń, konsultacje z zainteresowanymi stronami itd.).
- Sporządzanie planów zarządzania terenem dla obszarów *Natura 2000*.
- Opracowywanie planów działań związanych z ochroną dla gatunków lub rodzajów siedlisk określonych w dyrektywach ptasiej i siedliskowej.
- Badania wstępne mające na celu poprawę spójności i łączności ekologicznej sieci *Natura 2000*.

Jeżeli plany zarządzania, plany działań lub podobne plany są sporządzane lub modyfikowane w ramach projektu *LIFE+ przyroda*, dokumenty te muszą zostać prawnie przyjęte do realizacji przed zakończeniem projektu. Dlatego też, jeżeli w państwach członkowskich istnieją procedury związane z prawnym przyjęciem i/lub zatwierdzeniem takich dokumentów, procedury te należy zakończyć przed zakończeniem realizacji projektu, w przeciwnym wypadku koszty związane z przygotowaniem takich dokumentów nie będą kwalifikowalne. Zaleca się zatem, aby wnioskodawcy nie włączali do projektu działań mających na celu opracowanie takich planów, chyba że mają **pewność**, że zostaną one prawnie przyjęte do realizacji przed zakończeniem realizacji projektu. Należy załączyć odpowiedni harmonogram wykazujący, w jaki sposób i kiedy zostaną one prawnie przyjęte do realizacji.

Zakup gruntu/dzierżawa/opłaty kompensacyjne za prawa do użytkowania

Działania te obejmują:

- koszty zakupu gruntu wraz z kosztami powiązаныmi (np. opłaty notarialne, podatki itd.);
- koszty długoterminowej dzierżawy gruntu wraz z kosztami powiązаныmi;
- koszty jednorazowych opłat kompensacyjnych wraz z kosztami powiązаныmi.

(Uwaga: dzierżawa krótkoterminowa i/lub opłaty kompensacyjne możliwe są wyłącznie w przypadku projektów o charakterze innowacyjnym - szczegóły poniżej).

Zakup gruntów, dzierżawa długoterminowa i/lub jednorazowe opłaty kompensacyjne za korzystanie z gruntów możliwe są wyłącznie w przypadku projektów *LIFE+ przyroda*. Kwalifikowalność powyższych kosztów zależy od spełnienia następujących warunków. Wnioskodawca powinien odnieść się we wniosku do każdego z poniższych warunków i wyjaśnić w jaki sposób dany warunek zostanie spełniony w trakcie realizacji projektu.

1. Zakup gruntów musi być wyraźnie powiązany z celami projektu.
2. Zakup gruntów powinien być normalnie ograniczony do terenów położonych na obszarze istniejącej sieci *Natura 2000*.
3. Zakup gruntu przyczyni się do utrzymania lub przywrócenia integralności obszaru *Natura 2000*.
4. Zakup stanowi jedyny i najbardziej efektywny sposób osiągnięcia pożądanego wyniku związanego z ochroną.
5. Zakupione grunty zarezerwowane będą w długiej perspektywie czasowej na cele zgodne z wdrażaniem dyrektyw UE ptasiej i siedliskowej. Beneficjenci mają obowiązek dopilnować, by umowy sprzedaży i/lub wpis do ewidencji gruntów zawierały gwarancję, że grunt został ostatecznie przeznaczony (bez ograniczeń czasowych) na cele ochrony przyrody zgodne z celami określonymi w dyrektywach ptasiej i siedliskowej. W przypadku, gdy możliwe są oba rozwiązania (umowa sprzedaży i wpis do ewidencji gruntów), beneficjenci mają obowiązek zastosować to rozwiązanie, które zapewni najlepszą długoterminową ochronę. Należy zauważyć, że wraz ze sprawozdaniem końcowym beneficjenci mają obowiązek złożyć kopię umowy sprzedaży i/lub wypis z ewidencji gruntów zawierające wspomnianą gwarancję. W przypadku niedostarczenia powyższych dokumentów odpowiadające koszty zakupu gruntu wraz z kosztami powiązаныmi nie zostaną uznane za kwalifikowalne. Jeżeli w danym kraju zawieranie takiej gwarancji zarówno w ewidencji gruntów, jak i w umowie sprzedaży jest niezgodne z prawem, Komisja może przyjąć dokument będący odpowiednikiem gwarancji, z zastrzeżeniem, że taki dokument przewiduje taki sam

prawny poziom długoterminowej ochrony i jest zgodny z wymogiem zawartym w załączniku I rozporządzenia LIFE+.

6. Grunt musi zostać zakupiony przez jednego z oficjalnych beneficjentów projektu, który jest utworzoną zgodnie z prawem organizacją prywatną (np. organizacją pozarządową związaną z ochroną przyrody lub inną) lub organem publicznym zajmującym się zadaniami związanymi z ochroną przyrody, oraz musi pozostać jej/jego własnością po zakończeniu realizacji projektu.
7. We wniosku należy wykazać, że każdy z beneficjentów zakupujących grunt posiada niezbędne uprawnienia i doświadczenie w przeprowadzaniu tego rodzaju transakcji oraz że planowany cel jest możliwy do osiągnięcia w ramach realizacji projektu.
8. Jeżeli organ dokonujący zakupu jest organizacją prywatną, jej statut musi zawierać zapis mówiący o tym, że w przypadku rozwiązania, prawa własności do gruntu zostaną przeniesione na inny organ prawny działający na rzecz ochrony przyrody (np. na inną organizację pozarządową zajmującą się ochroną przyrody lub odpowiedni organ publiczny).
9. Wniosek musi zawierać dowód, że cena zakupu jest zgodna z bieżącą ceną rynkową obowiązującą dla tego rodzaju gruntu i regionu.
10. Należy dostarczyć dowód, że zakupiony grunt stanowił, przed datą rozpoczęcia realizacji projektu, własność prywatną (wyjątki od powyższej reguły są możliwe, wyłącznie jeżeli zostaną należycie uzasadnione i przyjęte przez Komisję). Zakup gruntu, który w okresie poprzedzającym projekt zmienił własność z publicznej na prywatną, nie będzie kwalifikowalny.
11. Zakupiony grunt musi być przedmiotem określonych działań przywracających stan przyrody i/lub działań zarządczych lub ograniczeń związanych z jego wykorzystywaniem wykraczających poza istniejące ograniczenia. Zakup gruntu w doskonałym stanie ochrony (np. niewymagającego przywrócenia stanu przyrody, ani określonych działań zarządczych lub ograniczeń w użytkowaniu) stanowi koszt kwalifikowalny, jeżeli jest strategiczny z punktu widzenia projektu.

Długoterminowa dzierżawa gruntu i jednorazowe opłaty kompensacyjne: Powyższe warunki mają zastosowanie do długoterminowej dzierżawy gruntu oraz do jednorazowych opłat kompensacyjnych (jeżeli dotyczy i w zakresie, w jakim dotyczy). Wnioskodawca powinien odnieść się we wniosku do każdego z poniższych warunków i wyjaśnić w jaki sposób dany warunek zostanie spełniony w trakcie realizacji projektu. Czas dzierżawy powinien zapewnić trwałość inwestycji w zakresie ochrony, tzn. muszą zostać zastosowane zasady długotrwałego, zrównoważonego rozwoju oraz opłacalności.

Dzierżawa krótkoterminowa lub opłaty kompensacyjne o ograniczonym okresie dzierżawy w ramach projektu będą kwalifikowalne w zakresie, w jakim są **niezbędne dla przeprowadzenia czynności o charakterze innowacyjnym**, korzystnych z punktu widzenia ochrony gatunków lub rodzajów siedlisk będących celami projektu. Sprawozdanie końcowe musi zawierać uzasadnienie kosztów krótkoterminowej dzierżawy i/lub jednorazowych opłat kompensacyjnych.

Wszelkie opłaty związane z zakupem gruntu, opłaty kompensacyjne lub za dzierżawę na rzecz **organów publicznych** nie są kosztami kwalifikowanymi, z wyjątkiem jednorazowych opłat kompensacyjnych na rzecz lokalnych władz. Zaleca się, aby władze lokalne przeznaczyły przychody uzyskane z takich jednorazowych opłat na inwestycje związane z ochroną przyrody lub środki mające na celu podniesienie świadomości społeczeństwa w obszarach *Natura 2000*. Wnioski zawierające zobowiązanie władz lokalnych do wykorzystania przychodu w sposób określony powyżej, zostaną rozpatrzone pod kątem przyznania im większej ilości punktów na

etapie wyboru i dzięki temu będą miały większe szanse na to, że zostaną wybrane do współfinansowania.

Konkretne działania związane z ochroną

Konkretne działania związane z ochroną muszą mieć na celu poprawę (lub spowolnienie/zatrzymanie/odwrócenie degradacji) stanu ochronnego gatunków lub siedlisk stanowiących cel projektu. Wpływ tych działań musi być wymierny i monitorowany oraz oceniany w trakcie realizacji projektu.

Długotrwałe utrzymanie inwestycji zrealizowanych poprzez takie działania powinno zostać zapewnione po zakończeniu projektu.

Do celów niniejszego przewodnika wprowadzono rozróżnienie między działaniami związanymi z ochroną obszaru i działaniami związanymi z ochroną gatunków (niezależnie od obszaru).

Działania związane z ochroną obszaru w ramach sieci Natura 2000:

Z reguły działania związane z ochroną obszaru wykonywane są na istniejących obszarach sieci *Natura 2000* (wyjątki zostały przedstawione poniżej w sekcji „Działania związane z ochroną obszaru poza siecią *Natura 2000*”).

Działania na obszarach, które nie zostały jeszcze oficjalnie włączone do sieci *Natura 2000* przed upływem terminu na składanie wniosków, nie będą zaliczane do działań kwalifikowalnych. Data ich przyłączenia to dzień, w którym Komisja Europejska otrzymała oficjalną informację od państwa członkowskiego dotyczącą włączenia obszaru do sieci *Natura 2000*.

Dla każdego obszaru *Natura 2000* należy przygotować ogólny opis oraz mapę obszaru (w formie załącznika) wskazujące miejsce wykonywania planowanej czynności. Obszarem projektu staje się cały obszar *Natura 2000* będący celem projektu (dlatego też, nie istnieje potrzeba wyznaczania obszaru projektu w sieci *Natura 2000*, chyba że istnieje ku temu szczególny powód).

Należy zauważyć, że wielu wnioskodawców przedkłada mapy wskazujące granice obszarów *Natura 2000*, które nie odpowiadają mapom oficjalnym (tj. przedstawionym UE przez odpowiednie państwo członkowskie). Takie wnioski zasadniczo otrzymują niższą punktację, gdyż nie jest pewne, czy wszystkie proponowane działania będą miały miejsce wewnątrz obszaru *Natura 2000*, i dlatego mogą być w całości lub częściowo niekwalifikowalne do finansowania i muszą zostać usunięte. Nawet jeśli takie wnioski zostaną wybrane, często napotykają one na poważne problemy na etapie sprawdzania. Wnioskodawcom zaleca się sprawdzenie, czy obszary zaznaczone na ich mapach odpowiadają tym przedstawionym na europejskiej stronie sieci *Natura 2000*, dostępnej dla wszystkich pod adresem (<http://natura2000.eea.europa.eu>).

Działania skupiające się na ochronie ptaków muszą być realizowane na obszarach specjalnej ochrony (ang. Special Protection Areas – SPA) wyraźnie wyznaczonych dla ochrony danych gatunków. Należy zauważyć, że działania dotyczące typów siedlisk wchodzących w zakres załącznika I, które stanowią bezpośrednią korzyść dla ptaków mogą być uznane za kwalifikowalne na obszarach specjalnej ochrony, które nie są proponowanymi obszarami mającymi znaczenie dla Wspólnoty (ang. proposed Sites of Community Interest – pSCIs) lub obszarami mającymi znaczenie dla Wspólnoty (ang. Sites of Community Interest – SCIs).

Działania skierowane na ochronę rodzajów siedlisk lub gatunków innych niż ptaki muszą być realizowane na proponowanych obszarach mających znaczenie dla Wspólnoty lub

obszarach mających znaczenie dla Wspólnoty wyznaczonych wyłącznie dla danych gatunków lub siedlisk.

Działania skupiające się na gatunkach i siedliskach nieokreślonych w oficjalnym formularzu danych *Natura 2000* nie zaliczają się do działań kwalifikowalnych. Zaleca się uważne sprawdzenie tego kryterium. Oficjalny formularz danych (SDFs) jest dostępny na stronie internetowej: <http://natura2000.eea.europa.eu/> (uwaga: strona ta jest aktualizowana, z reguły w ciągu kilku miesięcy od otrzymania przez Komisję danych z państw członkowskich; jednakże w niektórych przypadkach proces ten może trwać do sześciu miesięcy zanim ostatecznie dane zostaną wprowadzone). W przypadku gdy gatunki lub siedliska istnieją, ale nie zostały wymienione w formularzu danych, działania z nimi związane **mogą zostać przyjęte wyłącznie**, jeżeli wniosek zawiera oświadczenia właściwych władz dotyczące dokonania korekty formularza danych przed zakończeniem realizacji projektu.

Kwalifikujące się działania związane z ochroną obszarów wewnątrz obszarów *Natura 2000* obejmują szeroki zakres czynności związanych z **przywracaniem stanu przyrody i zarządzaniem**, których jest zbyt wiele, aby je wszystkie wymienić w niniejszym dokumencie. Działania kwalifikowalne mogą, między innymi, obejmować:

- działania, **których celem jest poprawa** długoterminowej efektywności, pod względem opłacalności i korzyści wynikających z ochrony, zarządzania obszarami *Natura 2000*, rodzajami siedlisk i gatunkami;
- **inwestycje niezbędne dla ułatwienia stałego zarządzania** (np. zakup infrastruktury lub maszyn do wypasania zwierząt lub powiązanych z tym maszyn lub infrastruktury). Inwestycje takie muszą być wyraźnie powiązane z celami projektu. Sprzęt lub infrastruktura nabyte w wyniku takich inwestycji muszą zostać wykorzystane w stopniu istotnym dla realizacji celów projektu w okresie jego realizacji. Należy jednak mieć na uwadze, że **koszty eksploatacji takich materiałów nie będą zasadniczo kwalifikowalne**, jako że dotyczą stałego zarządzania (zob. zasady ogólne), chyba że związane są z technikami zarządczymi o charakterze demonstracyjnym i innowacyjnym;
- działania mające na celu **zwalczanie inwazyjnych gatunków obcego pochodzenia lub łagodzenia negatywnych zmian klimatu**, jeśli nie są to działania powtarzające się i bezpośrednio korzystnie wpływają na gatunki lub siedliska, których dotyczy projekt.

Działania związane z ochroną terenów poza obszarami Natura 2000:

Następujące rodzaje konkretnych działań związanych z ochroną obszaru mogą zostać uznane za kwalifikowalne poza obszarami *Natura 2000*, pod warunkiem zapewnienia długotrwałych zrównoważonych efektów inwestycji:

- działania w punktach strategicznych oraz mające wpływ na obszary sąsiadujące z obszarami *Natura 2000*;
- działania związane z przywróceniem siedlisk i/lub obszarów na obszarach, które mają zostać włączone do sieci *Natura 2000* przed zakończeniem realizacji projektu;
- działania mające na celu poprawę spójności i łączności ekologicznej sieci *Natura 2000*;
- działania mające na celu poprawę stanu ochrony gatunków określonych w załączniku IV, ale nie w załączniku II dyrektywy siedliskowej (w przypadku tych gatunków przynależność obszaru do sieci *Natura 2000* nie ma znaczenia z prawnego punktu widzenia).

- *Działania w punktach strategicznych oraz mające wpływ na sąsiadujące obszary Natura 2000:*

Punkt strategiczny oznacza w niniejszych wytycznych obszar o niewielkiej wartości przyrodniczej lub nieprzedstawiający takiej wartości w ogóle, który jest jednak niezbędny dla zrealizowania głównych działań, przynoszących bezpośrednią i istotną korzyść dla siedlisk i gatunków, będących celami projektu na obszarze *Natura 2000* (np. działka, na którą można przenieść powodującą zniszczenie strukturę/urządzenie, itd.).

W tym kontekście zakup gruntu jest możliwy, jeżeli zostanie odpowiednio uzasadniony.

Działania wykonywane w pobliżu lub na obszarze sąsiadującym z obszarem *Natura 2000*, które poprawiają stan ochrony gatunków lub siedlisk będących celami projektu na takim obszarze, również mogą zostać uznane za kwalifikowalne. Dotyczy to między innymi działań związanych ze **zwalczaniem inwazyjnych gatunków obcego** pochodzenia poza obszarem pSCI, w celu ograniczenia lub zapobiegania zniszczeniom na danym obszarze.

- Działania związane z przywróceniem siedlisk i/lub obszarów:

Działania związane z przywracaniem stanu siedlisk muszą być prowadzone na wyznaczonych obszarach *Natura 2000*. Jednakże projekty i działania mające na celu przywrócenie lub odtworzenie siedlisk poza wyznaczonymi obszarami *Natura 2000*, mogą być kwalifikowalne jeżeli:

- można wykazać, że dany obszar wyraźnie nie kwalifikuje się jeszcze do wyznaczenia w ramach sieci *Natura 2000*;
- dotyczą one głównych zagrożeń dla siedlisk lub gatunków i mają bezpośredni wpływ na przewrócenie ich korzystnego stanu ochrony w UE;
- ich podstawą jest rzetelna wiedza naukowa (ekologia, funkcja, odporność...);
- mają duże szanse powodzenia i są opłacalne;
- zawierają oświadczenie właściwego organu, dotyczące włączenia obszarów do sieci *Natura 2000* przed zakończeniem realizacji projektu (pod warunkiem że przywrócenie stanu zakończyło się pomyślnie); **we wszystkich takich przypadkach właściwy organ musi być beneficjentem projektu** (beneficjentem koordynującym lub współbeneficjentem);
- precyzują cele i podają szczegółowy harmonogram, określający termin włączenia obszaru do sieci *Natura 2000*, oraz zawierają szczegółową procedurę monitorowania, mającą na celu dokonywanie oceny w określonych odstępach czasu, czy obszar spełnia już warunki dopuszczające go do objęcia ochroną w ramach programu *Natura 2000* (np. czy przywracanie stanu powiodło się);
- w tym kontekście zakup gruntu jest możliwy, jeżeli zostanie odpowiednio uzasadniony.

Działania mające na celu poprawę spójności i łączności ekologicznej sieci Natura 2000:

W przypadku gdy w ramach projektu przewiduje się utworzenie korytarzy lub przejść pomiędzy istniejącymi obszarami sieci *Natura 2000* lub utworzenie stref buforowych wokół tych obszarów, inwestycje mogą być prowadzone poza obszarami wyznaczonymi do sieci *Natura 2000*. Należy udowodnić, że przewidywane inwestycje przyczyniają się do „poprawy spójności ekologicznej sieci *Natura 2000*”, tzn. wnioskodawcy muszą wykazać, w jaki sposób takie korytarze lub przejścia przyczynią się do poprawy stanu ochrony gatunków będących celami projektu. Należy również zagwarantować trwałość takich inwestycji poprzez oświadczenie, że obszary te otrzymają **najbardziej właściwy status ochrony prawnej** przed upływem terminu realizacji projektu. Składając wniosek, wnioskodawca ma obowiązek dostarczyć szczegółowe informacje dotyczące proponowanego stanu ochrony oraz wyjaśnić, dlaczego uważa, że stan taki jest wystarczający dla ochrony długotrwałych zrównoważonych efektów inwestycji. Należy zauważyć, że tego rodzaju działania będą dopuszczalne wyłącznie, w przypadku gdy krajowa sieć obszarów *Natura 2000* zostanie uznana za wystarczającą dla gatunków lub siedlisk, których dotyczy projekt.

Działania mające na celu utworzenie korytarzy mogą polegać na budowie infrastruktury, pełniącej funkcję korytarza dla przemieszczania się zwierząt (np. eko-kładki), która zwiększyłaby możliwości przemieszczania się zwierząt pod warunkiem, że populacja gatunku objętego projektem wykorzystuje już istniejący obszar *Natura 2000* do rozmnażania się, zdobywania pożywienia i/lub odpoczynku. Często spotykane przykłady to mosty/tunele dla dzikich zwierząt, przepławki dla ryb, itp. W przypadku tego typu inwestycji, nie jest wymagany dla obszaru stan ochrony. Wnioskodawca musi jednak dostarczyć dowód, że przyszłe wykorzystanie i utrzymanie infrastruktury będzie poparte odpowiednimi dokumentami dotyczącymi planowania wykorzystania terenu na stosownym poziomie administracyjnym.

W tym kontekście zakup gruntu jest możliwy, jeżeli zostanie odpowiednio uzasadniony. Jeżeli przewidziano zakup gruntu, wniosek powinien zawierać oświadczenie właściwego organu o zamiarze włączenia takich obszarów lub co najmniej gruntu, który zostanie zakupiony, do sieci *Natura 2000* przed zakończeniem realizacji projektu; **we wszystkich takich przypadkach właściwy organ musi być beneficjentem projektu** (beneficjentem koordynującym lub współbeneficjentem);

Działania mające na celu poprawę stanu ochrony gatunków wymienionych w załączniku IV, ale nie w załączniku II dyrektywy siedliskowej

Kwalifikowalność kosztów związanych z działaniami mającymi na celu ochronę terenu w celu zachowania gatunków określonych w załączniku IV, a nie określonych w załączniku II nie jest uzależniona od tego, czy dany teren został włączony do sieci *Natura 2000*. Należy również zagwarantować zrównoważony rozwój takich inwestycji poprzez oświadczenie, że obszary te otrzymają **najbardziej właściwy status ochrony prawnej** przed upływem terminu realizacji projektu. Składając wniosek, wnioskodawca ma obowiązek dostarczyć szczegółowe informacje dotyczące proponowanego stanu ochrony oraz wyjaśnić, dlaczego uważa, że stan taki jest wystarczający dla ochrony długotrwałych zrównoważonych efektów inwestycji. W tym kontekście zakup gruntu nie jest możliwy.

Działania skierowane na ochronę gatunków (niepowiązane z obszarami):

Działania skierowane na ochronę gatunków (tzn. działania niebędące działaniami skierowanymi na ochronę na danym obszarze oraz gatunki określone w dyrektywach ptasiej i siedliskowej):

Dotyczy to działań niezwiązanych z działaniami ochronnymi obszarów, niezbędnych, by poprawić stan ochrony gatunków objętych dyrektywą ptasią (załącznik I lub II bądź gatunki wędrowne regularnie występujące) lub siedliskową (załącznik II, IV lub V). Działania takie powinny być wyraźnie oddzielone od działań dotyczących ochrony obszaru oraz muszą dotyczyć istotnych kwestii ochrony. Wnioskodawcy mają obowiązek dostarczyć gwarancji i oświadczeń, że inwestycje realizowane będą miały długoterminowy efekt. Projekty tego rodzaju mogą, między innymi, obejmować:

- Działania polegające na bezpośredniej ochronie gatunków zwierząt przed nieumyślnym lub przypadkowym płoszeniem, wybieraniem, chwytaniem, zatrutowaniem lub zabijaniem. Działania te mogą przede wszystkim dotyczyć gatunków szeroko rozpowszechnionych lub przemieszczających się, w przypadku których wyznaczenie obszaru *Natura 2000* oraz związana z tym ochrona i zarządzanie obszarem, nie są wystarczające dla zapewnienia pożądanego stanu ochrony. Na przykład, działania mające na celu usunięcie lub modyfikację urządzeń technicznych lub infrastruktur, takich jak linie energetyczne, sieci rybackie itd.
- Działania mające na celu zwalczanie inwazyjnych gatunków obcego pochodzenia lub łagodzenia negatywnych skutków zmian klimatu, jeśli bezpośrednio korzystnie wpływają one na gatunki, których dotyczy projekt.

- *Reintrodukcja gatunków:*

Projekty i działania polegające na reintrodukcji gatunków muszą spełniać następujące warunki. Wnioskodawca powinien odnieść się we wniosku do każdego z poniższych warunków i wyjaśnić, w jaki sposób dany warunek zostanie spełniony w trakcie realizacji projektu.

1. są uzasadnione i wiążą się z dużą szansą powodzenia;:
2. dotyczą obszarów, na których wyeliminowane zostały przyczyny wyginięcia danego gatunku;
3. pozyskiwanie pojedynczych osobników do reintrodukcji jest dopuszczalne, wyłącznie jeżeli nie zagrazi to populacjom żyjącym w niewoli i dzikim;
4. dotyczą obszarów, których siedliska spełniają warunki niezbędne dla podtrzymania odpowiednio licznej populacji gatunku;
5. przewidują zawieranie i dokumentowanie wstępnych umów pomiędzy wszystkimi zaangażowanymi stronami (np. pomiędzy właściwym organem odpowiedzialnym za populację, z której pozyskiwane będą osobniki do reintrodukcji a zarządcą obszaru reintrodukcji);
6. dotyczyć wyłącznie obszarów, w których lokalne społeczeństwo akceptuje planowaną reintrodukcję lub co do których istnieją racjonalne przesłanki, że tego rodzaju akceptacja zostanie uzyskana w trakcie realizacji projektu;
7. reintrodukowane zwierzęta lub rośliny należą do możliwie najbliższej i najbardziej podobnej dostępnej populacji (pod względem genetycznym, ekologicznym itd.) do tej, która uprzednio występowała na danym terenie;
8. obejmować studium wykonalności, etap przygotowawczy, etap reintrodukcji oraz kontroli po zakończeniu reintrodukcji.

Projekty i działania związane z reintrodukcją gatunków poza istniejącymi obszarami *Natura 2000*, które dotyczą gatunków, dla których przewidywane jest wyznaczenie obszaru *Natura 2000*, muszą spełniać następujący dodatkowy warunek:

9. zawierać oświadczenie państwa członkowskiego dotyczące wyznaczenia głównych obszarów reintrodukcji i żerowania dla populacji reintrodukowanej na obszarach *Natura 2000* przed zakończeniem realizacji projektu (z zastrzeżeniem, że reintrodukcja powiodła się); właściwe władze, odpowiedzialne za wyznaczenie obszaru *Natura 2000*, muszą być beneficjentem projektu (beneficjentem koordynującym lub współbeneficjentem); wnioskodawcy powinni mieć świadomość, że zakup gruntu w ramach przyszłego wyznaczenia obszaru *Natura 2000* jest kwalifikowalny wyłącznie, jeżeli obszar ten zostanie włączony do sieci *Natura 2000* przed zakończeniem realizacji projektu.

Dalsze wytyczne dotyczące reintrodukcji zawiera poniższy dokument:

http://www.iucnsscrsg.org/policy_guidelines.html

- *Działania związane z ochroną „ex-situ”:*

Działania takie dotyczą hodowli zwierząt żyjących w niewoli, tworzenie banków nasienia, itd.; mogą również dotyczyć trwałych inwestycji w infrastrukturę lub sprzęt.

Monitorowanie wpływu działań w ramach projektu (obowiązkowe, jeżeli należą do nich konkretne działania związane z ochroną przyrody)

W przypadku wszystkich projektów obejmujących konkretne działania związane z ochroną przyrody (tzn. niepodlegające jednemu z wyjątków wymienionych na str. 25-26), należy przewidzieć działania w zakresie monitorowania wpływu.

Konkretne działania związane z ochroną przyrody (działania C) muszą prowadzić do wymiernego polepszenia stanu ochrony gatunków/siedlisk będących celem projektu. Monitorowanie efektów powinno mieć miejsce w całym okresie realizacji projektu, a jego wyniki powinny być regularnie oceniane. W tym celu każdy wniosek obejmujący konkretne działania związane z ochroną przyrody musi zawierać właściwą ilość działań w zakresie monitorowania w celu oceny wpływu ochrony na gatunki lub siedliska, których dotyczy wniosek.

Ten rodzaj monitorowania różni się od monitorowania postępów (działania F).

W tym celu w projekcie należy określić specjalne wskaźniki, które będą wykorzystywane do mierzenia wpływu projektu (lub przewidzieć działania w tym kierunku). Wskaźniki te powinny być spójne z problemem związanym z ochroną, którego dotyczy wniosek, oraz z rodzajem działań przewidywanych do realizacji w ramach projektu. Należy ocenić sytuację wyjściową, która ma miejsce na początku realizacji projektu, i w odniesieniu do niej badać regularnie postępy.

Monitorowanie wpływu projektu na gatunki lub siedliska, których projekt dotyczy, powinno umożliwiać zarządzającym projektem potwierdzenie adekwatności środków opracowanych w celu rozwiązania poszczególnych problemów lub zagrożeń albo zakwestionowanie tych środków i ewentualne opracowanie nowych środków. Na końcu projektu beneficjenci powinni być w stanie określić ilościowo osiągnięty postęp pod względem pod względem wpływu na gatunki lub siedliska, których dotyczył projekt. Należy uwzględnić, że w zależności od gatunków lub siedlisk oraz przewidzianych działań wymierna ocena ich wpływu nie zawsze jest możliwa w okresie trwania projektu.

Każdy wniosek zawierający konkretne działania związane z ochroną musi również zawierać działanie ukierunkowane na ocenę **społeczno-gospodarczego wpływu** działań związanych z projektem na lokalną gospodarkę i społeczność, a także na **funkcje ekosystemu**. Może to przyjąć postać analizy obejmującej dane i wyniki uzyskane w trakcie realizacji projektu, która zostanie dostarczona wraz ze sprawozdaniem końcowym. Celem projektów powinno być podnoszenie świadomości i akceptacji społecznej, jeśli chodzi o korzyści wynikające z sieci *Natura 2000*. Przykłady pozytywnych efektów projektu to: bezpośredni lub pośredni wzrost zatrudnienia, wzmocnienie innych rodzajów działalności (np. ekoturystyki) mających na celu rozwijanie dodatkowych źródeł dochodów, rekompensowanie izolacji społecznej i gospodarczej, podniesienie statusu obszaru/regionu, a w rezultacie zwiększenie rentowności w przypadku społeczności lokalnej (zwłaszcza na obszarach wiejskich). Należy dokonać jasnej oceny bezpośrednich powiązań pomiędzy środkami zarządzania w ramach programu *Natura 2000* a kluczowymi dostarczonymi usługami ekosystemu, takimi jak pochłanianie dwutlenku węgla, oczyszczanie wody, zapylenie itp. Działania w ramach projektu ukierunkowane na przywrócenie ekosystemów wielofunkcyjnych, takich jak rzeki, obszary zalewowe, lasy, torfowiska, grzęzawiska powinny zostać ocenione pod względem gospodarczym (wartość pieniężna lub jeśli to nie jest możliwe – oszacowanie ilościowe).

Działania komunikacyjne i upowszechniające (obowiązkowe)

Każdy wniosek musi zawierać odpowiednią liczbę działań komunikacyjnych i upowszechniających: Działania te obejmują:

- działania informacyjne skierowane do społeczeństwa oraz zainteresowanych stron, mające na celu ułatwienie realizacji projektu;
- działania związane z podnoszeniem świadomości społecznej oraz upowszechnianiem, mające na celu zaprezentowanie projektu oraz jego wyników zarówno społeczeństwu, jak i pozostałym zainteresowanym stronom, które mogłyby w sposób skuteczny skorzystać z doświadczeń nabytych w trakcie realizacji projektu.

Jeżeli wniosek zawiera działania związane z opracowywaniem ogólnych wytycznych dotyczących planów zarządzania dla obszarów/rodzajów siedlisk/gatunków *Natura 2000* lub wytycznych dotyczących zarządzania powyższymi w sposób praktyczny, należy uzasadnić potrzebę opracowania tego rodzaju dokumentów oraz upewnić się, że podobne dokumenty nie zostały już wcześniej przygotowane; wniosek powinien również określać docelowych odbiorców oraz sposób, w jaki wytyczne będą pośród takich odbiorców rozpowszechniane.

Jeżeli wniosek zakłada utworzenie **małej** infrastruktury dla turystów, wydatki na ten cel nie mogą przekraczać 10% budżetu przeznaczanego na konkretne działania przewidziane w ramach zaproponowanego budżetu oraz muszą być dobrze uzasadnione i opłacalne, w przeciwnym wypadku mogą zostać wykreślone z wniosku podczas etapu zmian.

Zakres możliwych działań jest szeroki (praca z mediami, organizacja imprez dla lokalnej społeczności, praca dydaktyczna z lokalnymi szkołami, seminaria, warsztaty, broszury, ulotki informacyjne, informacje prasowe, płyty DVD, publikacje techniczne, itd.), a proponowane działania powinny tworzyć spójny pakiet informacyjny. Działania, aby były skuteczne, powinny rozpoczynać się na początkowym etapie realizacji projektu. Każde działanie komunikacyjne i upowszechniające powinno wyraźnie określać docelową grupę odbiorców oraz zakładać wywarcie szerokiego wpływu. Organizacja dużych i kosztownych spotkań naukowych lub finansowanie dużej infrastruktury dla odwiedzających nie kwalifikują się do finansowania.

Należy zauważyć, że pewne działania komunikacyjne są obowiązkowe (strona internetowa projektu, tablice informacyjne, itd.), dlatego powinny być osobno wyszczególnione we wniosku. Szczegółowe informacje zawarte są w art. 13 postanowień wspólnych.

Szczegóły dotyczące działań komunikacyjnych i upowszechniających znajdują się na stronie <http://ec.europa.eu/environment/life/toolkit/comtools/index.htm>, w szczególności Life-Nature: Communicating with stakeholders and the general public - Best practices examples for Natura 2000 (Life-Przyroda: Komunikacja z zainteresowanymi stronami i ogółem społeczeństwa – Przykłady najlepszych praktyk w ramach *Natura 2000*) oraz wytyczne w sprawie projektowania strony internetowej how to design a LIFE web-site.

Zarządzanie projektem i monitorowanie postępów (obowiązkowe).

Każdy wniosek powinien zawierać odpowiednią ilość działań związanych z zarządzaniem projektem i monitorowaniem działań. Zazwyczaj obejmuje to co najmniej wszystkie niżej wymienione działania i koszty z nimi związane:

- Zarządzanie projektem, czynności podejmowane przez beneficjentów w celu zarządzania projektem (aspekty administracyjne, techniczne i finansowe) oraz w celu wypełnienia zobowiązań wynikających z konieczności raportowania postępów projektu LIFE+.. Zarządzanie projektem pod względem technicznym może być

częściowo zlecane, z zastrzeżeniem, że beneficjent koordynujący będzie sprawował pełną, codzienną kontrolę nad projektem. Strukturę zarządzania projektem należy szczegółowo przedstawić we wniosku (w tym schemat organizacyjny oraz szczegóły dotyczące obowiązków poszczególnych osób oraz organizacji). Zaleca się, aby pracownicy zarządzający projektem posiadali doświadczenie w zarządzaniu projektami.

- Jeżeli jest to obowiązkowe, koszty audytu zewnętrznego i uzyskania gwarancji bankowej.
- Warsztaty szkoleniowe i spotkania dla pracowników beneficjentów projektu, jeżeli wymagane są dla osiągnięcia celów przewidzianych w projekcie.
- **Działania obowiązkowe:** każdy wniosek musi obejmować działanie zatytułowane „Tworzenie sieci z innymi projektami LIFE lub z innymi projektami”. Działanie to musi obejmować wizyty, spotkania, wymianę informacji lub inne działania związane z tworzeniem sieci z odpowiednią liczbą innych istotnych projektów LIFE (bieżących lub zakończonych). Może również obejmować podobną wymianę z projektami innymi niż LIFE lub uczestniczenie w platformach wymiany informacji dotyczących celów projektu (w tym na poziomie krajowym w uzasadnionych przypadkach).

Zaleca się, aby kierownik projektu był zatrudniony w pełnym wymiarze godzin. Jeżeli koordynator projektu lub kierownik bezpośrednio uczestniczą w realizacji określonych działań, odpowiednia część kosztów jego/jej wynagrodzenia powinna zostać przypisana do szacowanych kosztów związanych z takimi działaniami.

2.3 LIFE+ różnorodność biologiczna

2.3.a. Ogólne zasady finansowania w ramach LIFE+ różnorodność biologiczna

Zakres ogólny

Projekty *LIFE+ różnorodność biologiczna* muszą mieć na celu wdrażanie założeń komunikatów Komisji „Zatrzymanie procesu utraty różnorodności biologicznej do roku 2010 i w przyszłości” i „Warianty wizji i celu UE w zakresie różnorodności biologicznej na okres po 2010 r.”, innych niż te objęte już instrumentem *LIFE+ przyroda*. Muszą zatem wyraźnie różnić się od projektów *LIFE+ przyroda* (tzn. nie będą to projekty przewidujące stosowanie najlepszych praktyk, których przedmiotem są przede wszystkim gatunki i/lub rodzaje siedlisk objęte dyrektywami ptasią i siedliskową).

Projekty *LIFE+ różnorodność biologiczna* mogą dotyczyć wyłącznie różnorodności biologicznej w Europie, tj. działania i środki dotyczące gatunków, siedlisk i/lub ekosystemów innych niż naturalnie występujące na danym terenie lądowym lub morskim państw członkowskich nie kwalifikują się do finansowania.

Projekty *LIFE+ różnorodność biologiczna* muszą być zgodne z istniejącymi krajowymi i/lub regionalnymi strategiami różnorodności biologicznej (o ile takowe istnieją).

Zasięg geograficzny

Projekty w ramach *LIFE+ różnorodność biologiczna* muszą być realizowane wyłącznie na terenach lądowych i/lub morskich państw członkowskich UE. Obejmuje to również francuskie departamenty zamorskie (DOMs); (możliwe wyjątki wymieniono w sekcji 1.6.8).

Charakter demonstracyjny i/lub innowacyjny

Projekty w ramach *LIFE+ różnorodność biologiczna* muszą mieć charakter demonstracyjny lub innowacyjny. Działania nie mogą polegać jedynie na stosowaniu najlepszych praktyk. **Wnioski LIFE+ różnorodność biologiczna obejmujące głównie działania będące tzw. najlepszą praktyką prawdopodobnie będą odrzucane.** Ponadto **integralną częścią** wszystkich projektów w ramach różnorodności biologicznej musi być ocena i czynne upowszechnianie wyników oraz doświadczeń zdobytych podczas realizacji projektu.

Projekt „demonstracyjny” wdraża, testuje, ocenia i upowszechnia działania/metodykę, które są w pewnym stopniu nowe lub nieznanne w kontekście projektu (geograficznym, ekologicznym, społeczno-ekonomicznym, itd.), oraz które **powinny być szerzej stosowane** w innym miejscu, gdzie występują podobne okoliczności. Projekt powinien być tak przygotowany, aby od początku wskazywać, czy dane techniki i metody sprawdzają się w kontekście projektu (geograficznym, ekologicznym, społeczno-ekonomicznym itd.). Monitorowanie, ocena i czynne upowszechnianie wyników projektu i/lub doświadczeń nabytych w wyniku jego realizacji są nieodłącznymi składnikami projektu i jego następstw. Projekt o charakterze demonstracyjnym ma na celu ocenę skuteczności metod oraz ostateczne zachęcenie zainteresowanych stron do stosowania technik i metod zaprezentowanych w projekcie, dotyczących zatrzymania procesu utraty różnorodności biologicznej.

Projekt „innowacyjny” polega na zastosowaniu technik lub metod, które wcześniej nie były stosowane lub badane, oferujących potencjalne korzyści w porównaniu do najlepszych praktyk stosowanych obecnie. Monitorowanie, ocena i czynne upowszechnianie wyników projektu i/lub doświadczeń nabytych w wyniku jego realizacji są nieodłącznymi składnikami projektu. Dlatego też celem projektu innowacyjnego jest sprawdzenie, czy innowacyjne techniki i metody dotyczące zatrzymania procesu utraty różnorodności biologicznej sprawdzają się w praktyce. Ponadto celem takiego projektu jest ocena skuteczności metod, informowanie innych zainteresowanych stron o wynikach oraz zachęcanie do stosowania takich technik i metod, których zastosowanie przyniosło pożądane rezultaty.

Aby projekt został uznany za innowacyjny lub demonstracyjny, podstawowe działania przewidziane w ramach projektu muszą mieć charakter innowacyjny lub demonstracyjny. Jeśli wniosek dotyczy również działań na rzecz najlepszych praktyk, ogólna koncepcja musi wyraźnie i szczegółowo uzasadniać innowacyjny lub demonstracyjny charakter. Wnioski przedstawiające połączenie najlepszych praktyk oraz działań o charakterze demonstracyjnym lub innowacyjnym zostaną odrzucone.

Działania powtarzające się nie mogą być finansowane

Rozporządzenie LIFE+ (art. 3 ust. 2) zabrania finansowania działań powtarzających się.

Żadne **powtarzające się** monitorowanie lub czynności zarządcze, które były wykonywane przed rozpoczęciem realizacji projektu i/lub będą w dalszym ciągu wykonywane po zrealizowaniu projektu (w takim samym stopniu intensywności, z wykorzystaniem takich samych technik i materiałów, itd.) nie mogą być uwzględniane w budżecie wniosku *LIFE+ różnorodność biologiczna*. Na przykład powtarzający się nadzór terenu, coroczne koszenie trawy lub długoterminowe monitorowanie działań (innych niż te mające na celu dokonanie oceny projektu) nie kwalifikują się do projektu.

Jednak *działania o charakterze powtarzającym się o wyraźnej wartości demonstracyjnej i/lub innowacyjnej* mogą zostać uznane za kwalifikujące się do finansowania. W takich przypadkach charakter demonstracyjny/innowacyjny projektu powinien być umotywowany we wniosku.

Przynajmniej 25% budżetu projektu musi być przeznaczone na konkretne działania związane z ochroną przyrody.

Przynajmniej 25% planowanego budżetu projektu *LIFE+ różnorodność biologiczna* musi być przeznaczone na „konkretne działania związane z ochroną przyrody”. W niniejszym kontekście „konkretne działania związane z ochroną przyrody” oznaczają takie działania, które bezpośrednio poprawiają (lub spowalniają/zatrzymują/odwracają efekty spowodowane pogorszeniem) stan ochrony gatunków, siedlisk lub ekosystemów stanowiących cel projektu.

Działania przygotowawcze (np. planowanie i przygotowywanie konkretnych działań związanych z ochroną) oraz krótkoterminowa dzierżawa i/lub opłaty kompensacyjne zaliczają się na poczet tych 25% w zakresie, w jakim działania te są bezpośrednio niezbędne dla wykonania konkretnych działań w trakcie realizacji projektu.

Działania takie muszą być jasno określone (tzn. muszą w 100% stanowić konkretne działania związane z ochroną oraz nie mogą obejmować działań niebędących takimi działaniami).

Monitorowanie gatunków reintrodukowanych uważa się za działania konkretne wyłącznie wtedy, gdy działania takie mogą wpłynąć na kierunki działań związanych z reintrodukcją.

Ochrona prawna lub wyznaczenie obszaru będzie uważane za konkretne działanie związane z ochroną przyrody wyłącznie jeśli działania te zostaną w pełni zrealizowane w czasie trwania projektu.

Działania mające na celu wywarcie wpływu na zachowanie głównych zainteresowanych stron (np. rolników, myśliwych, rybaków, turystów), tak by przynieść korzyści na danym terenie/danym gatunkom/siedliskom, mogą zostać uznane za konkretne działania związane z ochroną przyrody wyłącznie, jeżeli:

- niewłaściwe zachowanie wymienionych zainteresowanych stron stanowi poważne zagrożenie dla obszaru/gatunków/siedliska objętych działaniem;
- głównym celem działania jest zmiana zachowania konkretnej kategorii zainteresowanych stron w określony sposób, który wyraźnie pozytywnie wpłynie na siedlisko/gatunki;
- wspomniane zachowanie ma zostać zmienione podczas trwania projektu;
- działanie jest w wystarczający sposób określone (liczba osób, których dotyczy działanie, odsetek osób, których zachowanie uległo korzystnej zmianie podczas trwania projektu, oszacowanie, jeśli jest to możliwe, korzystnego wpływu na docelowe gatunki/siedliska itp.);
- taka zmiana jest wyraźnie monitorowana w ramach projektu w celu sprawdzenia wyników.

Zaleca się, aby projekty *LIFE+* różnorodność biologiczna przewidywały znacznie więcej niż 25% budżetu na konkretne działania związane z ochroną przyrody. Podczas etapu oceny wniosku niektóre działania mogą zostać uznane za niekwalifikujące się, a następnie wykreślone z wniosku. Jeżeli procent budżetu przeznaczanego na konkretne działania spadnie poniżej 25%, cały projekt może zostać z tego powodu odrzucony.

Wnioski w ramach *LIFE+* różnorodność biologiczna zawierające niewiele lub niezawierające działań demonstracyjnych zostaną uznane za niekwalifikujące się. Od powyższej reguły zastosowanie ma kilka wyjątków:

- **Projekty dotyczące wskaźnika różnorodności biologicznej:** Projekty *LIFE+* różnorodność biologiczna, których celem jest opracowanie i przetestowanie nowych wskaźników służących do monitorowania różnorodności biologicznej, nie muszą obejmować konkretnych działań związanych z ochroną środowiska. Wnioski takie powinny być składane przez organy krajowe lub regionalne odpowiedzialne za monitorowanie. Jeżeli tak nie jest, organy te powinny być przynajmniej współbeneficjentami projektu.

Podstawowe działania w ramach takiego projektu muszą być skierowane na opracowanie i testowanie **nowych wskaźników różnorodności biologicznej**. Na przykład wnioski obejmujące gromadzenie danych lub badania na dużą skalę, których tylko część związana jest z opracowywaniem i testowaniem nowych wskaźników, nie

skorzystają z tego wyjątku. Wszystkie projekty tego typu powinny również udostępniać jasne wytyczne operacyjne dotyczące stosowania takich wskaźników.

Działania związane z rutynowym monitorowaniem lub harmonizacją/standaryzacją stosowanych technik/wskaźników monitorujących, nie kwalifikują się w ramach wyjątku.

Wnioski, które przewidują wyłącznie opracowywanie i testowanie nowych wskaźników na użytek lokalny oraz które nie mają szerszego zastosowania (np. na poziomie krajowym lub europejskim) lub nie zawierają wystarczającej liczby działań upowszechniających ich zastosowanie na szeroką skalę, nie kwalifikują się w ramach tego wyjątku.

- **Projekty dotyczące wyznaczania obszarów na terenie europejskich najbardziej oddalonych regionów:** *Projekty Life+ różnorodność biologiczna* mające na celu wykonanie inwentaryzacji przygotowawczej i przewidujące wyznaczenie obszarów na terenie europejskich najbardziej oddalonych regionów (np. francuskich departamentów zamorskich) na podstawie dobrowolnego programu na rzecz różnorodności biologicznej i usług ekosystemu, zaproponowanego w pkt 13 „Message from Reunion Island” <http://www.reunion2008.eu/pages/en/en-home.html>. Każdy tego rodzaju wniosek musi jednak zawierać deklarację chęci udziału w programie złożoną przez właściwego krajowego ministra lub właściwy organ ORAZ przez właściwy organ terytorium zamorskiego (deklarację należy przedstawić w formularzu A8).
- **Projekty dotyczące działań związanych z ochroną gatunków:** Projekty *Life+ różnorodność biologiczna* dotyczące tylko przygotowania planów działań na szczeblu regionalnym, krajowym lub na poziomie UE dla gatunków, które nie są wymienione w załącznikach do dyrektywy siedliskowej, ale posiadają status zagrożonych lub nawet bardziej niż zagrożonych na europejskiej czerwonej liście (http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/redlist/index_en.htm) lub są na czerwonej liście IUCN dla tych gatunków, które nie znajdują się na europejskiej czerwonej liście, będą kwalifikowalne, jeśli te plany działań są niezbędne do określenia potrzeb dla dalszych (konkretnych) działań.
- **Projekty dotyczące obszarów morskich:** Projekty *Life+ różnorodność biologiczna* dotyczące obszarów morskich w celu zapewnienie im dobrego stanu środowiska według definicji w dyrektywie ramowej w sprawie strategii morskiej (ang. Marine Strategy Framework Directive, MSFD). Nadal istnieje potrzeba prowadzenia zwiększonych działań na obszarach morskich ukierunkowanych na zdefiniowanie „dobrego stanu środowiska”, wykonane już analizy wstępne, cele środowiskowe i ich wskaźniki oraz programy monitorowania. Takie wnioski nie muszą zawierać konkretnych działań związanych z ochroną przyrody. Wnioski te powinny normalnie zostać złożone przez właściwe organy zgodnie z MSFD. Jeżeli tak nie jest, organy te powinny być przynajmniej współbeneficjentami projektu.

Należy zauważyć, że podobnie jak pozostałe projekty w ramach *LIFE+ różnorodność biologiczna*, projekty, które mieszczą się w granicach powyższych wyjątków nie mogą obejmować działań powtarzających się (zob. powyżej).

Docelowo można objąć wyłącznie działania dotyczące systemów naturalnych, siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory. Nadrzędnym celem programu *LIFE+ przyroda i różnorodność biologiczna* jest „Ochrona, zachowanie, przywrócenie, obserwacja i ułatwianie funkcjonowania naturalnych systemów, siedlisk oraz dzikiej flory i fauny, w celu zatrzymania utraty różnorodności biologicznej, w tym różnorodności zasobów genetycznych w UE do roku 2010.” (załącznik II pkt 1 rozporządzenia w sprawie *LIFE+*). W związku z tym **nie zachęca się** do

przedkładania projektów dotyczących rodzimych gatunków lub odmian roślin lub zwierząt.

Komplementarność z innymi instrumentami finansowymi WE

W związku z tym, że projekty *LIFE+ różnorodność biologiczna* muszą mieć charakter demonstracyjny lub innowacyjny, z góry zakłada się wystąpienie niewielkiego ryzyka nałożenia się podstawowego zakresu działań pozostałych instrumentów finansowych UE. Niemniej jednak, wnioskodawcy powinni ustosunkować się do tej kwestii, przygotowując wniosek, który powinien zawierać stosowne szczegóły.

Maksymalne stawki współfinansowania

Maksymalna stawka współfinansowania projektów *LIFE+ różnorodność biologiczna* przez UE wynosi 50% kosztów kwalifikowalnych (art. 5 ust. 3 rozporządzenia LIFE+).

Doświadczenia z zaproszenia do składania wniosków z poprzednich lat

- Wiele wniosków LIFE+ różnorodność biologiczna zostało odrzuconych, ponieważ nie miały charakteru innowacyjnego lub demonstracyjnego. Podstawowe działania były najlepszymi praktykami niewłaściwie przedstawionymi jako działania demonstracyjne czy innowacyjne.
- Niektóre wnioski odnoszące się do najlepszych praktyk dotyczyły w dużej mierze obszarów/gatunków/siedlisk *Natura 2000*. Gdyby wnioski te zostały zaprezentowane w ramach LIFE+ przyroda (z wyłączeniem działań poza obszarami *Natura 2000* lub dotyczących gatunków/siedlisk nieobjętych programem), miałyby szansę zostać przyjęte.
- Niektóre wnioski zostały odrzucone, ponieważ przedstawiały techniki stanowiące najlepszą praktykę stosowaną na szeroką skalę poza obszarami *Natura 2000*. Na przykład wdrażanie technik będących najlepszą praktyką w skali dorzecza, powszechnie stosowanych na obszarach *Natura 2000*, nie jest przykładem projektu demonstracyjnego.
- Niektóre wnioski, których podstawowe działania miały wyraźny charakter demonstracyjny lub innowacyjny, zostały mimo to odrzucone, ponieważ nie zawierały spójnego i wystarczającego zestawu działań dotyczących oceny i upowszechniania wyników wśród zainteresowanych stron, które mogłyby wykorzystać doświadczenie zdobyte podczas realizacji takiego projektu.
- Szereg wniosków nie spełniało wymogu co najmniej 25%-owego udziału konkretnych działań związanych z ochroną przyrody (należy zwrócić uwagę, że wymienienie działań w sekcji C1c wniosku nie oznacza ich automatycznego uznania za konkretne działania).
- Niektóre wnioski, w ramach których wnioskodawcy chcieli zostać zwolnieni z reguły dotyczącej 25% konkretnych działań ochronnych, poprzez przedstawianie we wniosku nowych wskaźników różnorodności biologicznej, zostały odrzucone, ponieważ dotyczyły głównie działań związanych z gromadzeniem danych i badaniami niezwiązanymi z testowaniem i opracowywaniem nowych wskaźników.
- Niektóre wnioski, które miały być realizowane na terenach głównie rolnych lub leśnych, zostały odrzucone, ponieważ środki proponowane mogły być finansowane w ramach programów rolno-środowiskowych / rozwoju obszarów wiejskich.

- Wiele wniosków zostało odrzuconych, ponieważ nie były bezpośrednio związane z różnorodnością biologiczną lub ponieważ proponowane środki nie były dobrze opisane.

2.3. b. Jak przygotować wniosek dotyczący projektu w ramach LIFE+ różnorodność biologiczna?

Przygotowując wniosek, należy wyróżnić następujące rodzaje działań kwalifikowalnych:

- działania przygotowujące (w tym krótkoterminowa dzierżawa gruntu i/lub jednorazowe opłaty kompensacyjne),
- konkretne działania związane z ochroną,
- monitorowanie wpływu działań w ramach projektu (obowiązkowe, jeżeli należą do nich konkretne działania związane z ochroną przyrody),
- działania o komunikacyjne i upowszechniające (obowiązkowe),
- zarządzanie projektem i monitorowanie postępów (obowiązkowe).

Działania przygotowawcze

Co do zasady w wyniku działań przygotowawczych muszą powstać praktyczne zalecenia i/lub informacje, które zostaną wykorzystane (podczas realizacji lub po zrealizowaniu projektu) oraz których wdrożenie nie wymaga dalszych prac przygotowawczych. Ponadto, jeżeli efekty działań przygotowawczych nie zostaną bezpośrednio wykorzystane w trakcie realizacji projektu, wniosek musi zawierać szczegółowe wyjaśnienia, oświadczenia i gwarancje, wykazujące, że zostaną one w pełni wykorzystane po zakończeniu projektu. Większość projektów przewiduje działania przygotowawcze. Projekty nie mogą przewidywać działań przygotowawczych, które zostały zakończone przez rozpoczęciem realizacji projektu.

Działania przygotowawcze, między innymi:

- nie powinny stanowić badań naukowych,
- powinny być ograniczone w czasie (tzn. powinny trwać znacznie krócej niż okres realizacji projektu);
- powinny być w sposób oczywisty związane z założeniami projektu.

Działania przygotowawcze mogą obejmować (poniższa lista nie jest wyczerpująca):

- działania przygotowawcze związane z konkretnymi działaniami związanymi z ochroną w ramach projektu (planowanie techniczne, procedury uzyskania pozwoleń, konsultacje z zainteresowanymi stronami itd.);
- wykonywanie inwentaryzacji przygotowawczych, opracowywanie, monitorowanie oraz dokonywanie przeglądu planów działań związanych z różnorodnością biologiczną (na poziomie transnarodowym, krajowym, regionalnym lub lokalnym),
- krótkoterminowa dzierżawa gruntu i jednorazowe opłaty kompensacyjne pokrywające okres realizacji projektu.

Jeżeli plany zarządzania, plany działań lub podobne plany są sporządzane lub modyfikowane w ramach projektu *LIFE+ różnorodność biologiczna*, dokumenty te muszą zostać prawnie przyjęte do realizacji przed zakończeniem projektu. Dlatego

też, jeżeli w państwach członkowskich istnieją procedury związane z prawnym przyjęciem i/lub zatwierdzeniem takich dokumentów, procedury te należy zakończyć przed zakończeniem realizacji projektu, w przeciwnym wypadku koszty związane z przygotowaniem takich dokumentów nie będą kwalifikowalne. Zaleca się zatem, aby wnioskodawcy nie włączali do projektu działań mających na celu opracowanie takich planów, chyba że mają **pewność**, że zostaną one prawnie przyjęte do realizacji przed zakończeniem realizacji projektu. Należy załączyć odpowiedni kalendarz wykazujący w jaki sposób i kiedy zostaną one prawnie przyjęte do realizacji.

Dzierżawa krótkoterminowa lub opłaty kompensacyjne o ograniczonym okresie dzierżawy w ramach projektu będą kwalifikowalne w zakresie, w jakim są niezbędne dla przeprowadzenia *czynności o charakterze innowacyjnym*, które zostaną wykonane w okresie realizacji projektu oraz które będą korzystne z punktu widzenia różnorodności biologicznej lub stanu ochrony gatunków stanowiących cel projektu. Wniosek musi zawierać dowód, że cena dzierżawy jest zgodna z bieżącą ceną rynkową obowiązującą dla tego rodzaju gruntu i regionu. Długoterminowa dzierżawa gruntu i jednorazowe opłaty kompensacyjne *nie są kwalifikowalne*.

Konkretne działania mające na celu zatrzymanie procesu utraty różnorodności biologicznej

Konkretne działania związane z różnorodnością biologiczną to działania, które *bezpośrednio poprawiają różnorodność biologiczną* siedlisk/obszarów stanowiących cel projektu oraz/lub *poprawiają* (lub spowolniają/zatrzymują/odwracają degradację) *stanu ochrony* gatunków lub siedlisk stanowiących cel projektu, bądź też bezpośrednio i praktycznie odnoszą się do problemu dotyczącego różnorodności biologicznej, który nie jest konkretnie związany z obszarem lub gatunkiem. Wpływ tych działań musi być wymierny i monitorowany oraz oceniany w trakcie realizacji projektu.

W każdym przypadku muszą być to działania *innowacyjne i/lub demonstracyjne*, inne niż działania związane z siecią *Natura 2000* i stanowiące względem nich wartość dodaną (zob. zasady ogólne i sekcja *LIFE+ przyroda* powyżej).

Powyższe działania mogą dotyczyć wszystkich obszarów, w tym gruntów rolnych, lasów, obszarów miejskich i podmiejskich, mórz, obszarów dorzeczy, terenów objętych lub nieobjętych siecią *Natura 2000* itd. (pod warunkiem, że działania te nie są objęte innym programem ani nie są jednocześnie finansowane w ramach innego programu Unii Europejskiej).

Monitorowanie wpływu działań w ramach projektu (obowiązkowe, jeżeli należą do nich konkretne działania związane z ochroną przyrody)

W przypadku wszystkich projektów obejmujących konkretne działania związane z ochroną przyrody (tzn. nie podlegające jednemu z wyjątków wymienionych na str. 40-41), należy przewidzieć działania w zakresie monitorowanie wpływu. Konkretne działania związane z ochroną przyrody (działania C) muszą prowadzić do wymiernego polepszenia stanu różnorodności biologicznej, będącego celem projektu. Monitorowanie efektów powinno mieć miejsce w całym okresie realizacji projektu, a jego wyniki powinny być regularnie oceniane.

Uwaga: Projekty *LIFE+* różnorodność biologiczna, będące projektami demonstracyjnymi/innowacyjnymi, muszą jasno określać zestaw działań dotyczących

oceny głównych wniosków i wyników projektu. Wnioski nie zawierające wystarczającej ilości tego typu działań będą odrzucane.

Ten rodzaj monitorowania różni się od monitorowania postępów (działania F).

W tym celu zarządzający projektem powinni określić specjalne wskaźniki, które będą wykorzystywane do mierzenia wpływu projektu. Wskaźniki te powinny być spójne z problemem związanym z różnorodnością biologiczną, którego dotyczy wniosek, oraz z rodzajem działań przewidywanych do realizacji w ramach projektu. Należy ocenić sytuację wyjściową, która ma miejsce na początku realizacji projektu, i w odniesieniu do niej badać regularnie postępy.

Monitorowanie wpływu projektu powinno umożliwiać zarządzającym projektem potwierdzenie adekwatności środków opracowanych w celu rozwiązania poszczególnych problemów lub zagrożeń albo zakwestionowanie tych środków i ewentualne opracowanie nowych środków. Na końcu projektu beneficjenci powinni być w stanie określić ilościowo osiągnięty postęp pod względem wpływu na przedmiotową kwestię związaną z różnorodnością biologiczną.

Działania komunikacyjne i upowszechniające (obowiązkowe)

Projekty w ramach *LIFE+ różnorodność biologiczna* muszą mieć charakter demonstracyjny lub innowacyjny. Jako takie, **muszą zawierać odpowiedni zestaw działań mających na celu ocenę i upowszechnienie wyników projektów**, tak aby umożliwić zainteresowanym stronom wykorzystanie praktycznej wiedzy zdobytej podczas realizacji projektu. Wnioski nie zawierające wystarczającej liczby tego typu działań będą odrzucane. Kluczowym elementem jest czynne tworzenie sieci oraz upowszechnianie informacji pośród pozostałych zainteresowanych stron, które mogłyby wykorzystać wyniki projektu.

Projekty w ramach instrumentu *LIFE+ różnorodność biologiczna* powinny zatem obejmować 2 rodzaje działań komunikacyjnych:

- działania informacyjne oraz działania na rzecz podnoszenia świadomości dotyczące projektu, skierowane do społeczeństwa i zainteresowanych stron. Działania te powinny rozpoczynać się na początkowym etapie realizacji projektu;
- działania o charakterze bardziej technicznym związane z upowszechnianiem mające na celu przekazanie wyników i doświadczeń **zainteresowanym stronom, które mogłyby skorzystać z doświadczeń zdobytych w trakcie realizacji projektu** oraz wdrożyć działania zademonstrowane w projekcie.

Zakres możliwych działań dla obu typów komunikacji jest szeroki (praca z mediami, organizacja imprez dla lokalnej społeczności, praca dydaktyczna z lokalnymi szkołami, seminaria, warsztaty, broszury, ulotki informacyjne, informacje prasowe, płyty DVD, publikacje techniczne itd.), a proponowane działania powinny tworzyć spójny pakiet informacyjny. Każde działanie komunikacyjne i upowszechniające powinno wyraźnie określać docelową grupę odbiorców oraz zakładać wywarcie szerokiego wpływu. Organizacja dużych i kosztownych spotkań naukowych lub finansowanie dużej infrastruktury dla odwiedzających nie kwalifikują się do finansowania.

Należy zauważyć, że pewne działania komunikacyjne są obowiązkowe (strona internetowa projektu, tablice informacyjne itd.), dlatego powinny być osobno

wyszczególnione we wniosku. Szczegółowe informacje zawarte są w art. 13 postanowień wspólnych.

Szczegóły dotyczące działań komunikacyjnych i upowszechniających znajdują się na stronie <http://ec.europa.eu/environment/life/toolkit/comtools/index.htm>, w szczególności Life-Nature: Communicating with stakeholders and the general public - Best practices examples for Natura 2000 (Life-Przyroda: Komunikacja z zainteresowanymi stronami i ogółem społeczeństwa – Przykłady najlepszych praktyk w ramach Natura 2000) oraz wytyczne w sprawie projektowania strony internetowej - how to design a LIFE web-site.

Zarządzanie projektem i monitorowanie postępów (obowiązkowe).

Każdy wniosek powinien zawierać odpowiednią ilość działań związanych z zarządzaniem projektem i monitorowaniem działań. Zazwyczaj obejmuje to co najmniej wszystkie niżej wymienione działania i koszty z nimi związane:

- Zarządzanie projektem, czynności podejmowane przez beneficjentów w celu zarządzania projektem (aspekty administracyjne, techniczne i finansowe) oraz w celu wypełnienia zobowiązań wynikających z konieczności raportowania postępów projektu LIFE+. Zarządzanie projektem pod względem technicznym może być częściowo zlecane, z zastrzeżeniem, że beneficjent koordynujący będzie sprawował pełną, codzienną kontrolę nad projektem. Strukturę zarządzania projektem należy szczegółowo przedstawić we wniosku (w tym schemat organizacyjny oraz szczegóły dotyczące obowiązków poszczególnych osób oraz organizacji). Zaleca się, aby pracownicy zarządzający projektem posiadali doświadczenie w zarządzaniu projektami.
- Jeżeli jest to obowiązkowe, koszty audytu zewnętrznego i uzyskania gwarancji bankowej.
- Warsztaty szkoleniowe i spotkania dla pracowników beneficjentów, jeżeli wymagane są dla osiągnięcia celów przewidzianych w projekcie.
- **Działania obowiązkowe:** każdy wniosek musi obejmować działanie zatytułowane „Tworzenie sieci z innymi projektami LIFE lub z innymi projektami”. Działanie to musi obejmować wizyty, spotkania, wymianę informacji lub inne działania związane z tworzeniem sieci z odpowiednią liczbą innych istotnych projektów LIFE (bieżących lub zakończonych). Może również obejmować podobną wymianę z projektami innymi niż LIFE lub uczestniczenie w platformach wymiany informacji dotyczących celów projektu (w tym na poziomie krajowym w uzasadnionych przypadkach).

Zaleca się, aby kierownik projektu był zatrudniony w pełnym wymiarze godzin. Jeżeli koordynator projektu lub kierownik bezpośrednio uczestniczą w realizacji określonych działań, odpowiednia część kosztów jego/jej wynagrodzenia powinna zostać przypisana do szacowanych kosztów związanych z takimi działaniami.

3. Formularze

Proszę użyć pliku aplikacji (dokumentu pdf) odpowiedniego do wniosku, tj. do wniosku z dziedziny przyrody należy korzystać z formularza "LIFE+ Przyroda", a do wniosku z dziedziny różnorodności biologicznej – z formularza "LIFE+ Różnorodność Biologiczna".

Dokumentacja zgłoszeniowa zawiera formularze techniczne i finansowe.

Ogólne zasady dotyczące sposobu wypełniania formularzy:

- Można wprowadzić informacje bezpośrednio w pola tekstowe, lub skopiować i wkleić informacje w prostym formacie tekstowym;
- Dzięki powiązaniu danych pomiędzy różnymi formularzami technicznymi i finansowymi, informacje tego typu powinny zostać wprowadzone ręcznie tylko raz, a następnie będą automatycznie przenoszone do odpowiednich pól;
- Pola z czerwoną obwódką są obowiązkowe i muszą być wypełnione;
- Pola na żółtym tle nie mogą być wypełniane ręcznie, ponieważ odpowiednie informacje zostaną uzyskane automatycznie z innych formularzy;
- Użyj "+", aby dodać i "-", aby usunąć informacje;
- Istnieje możliwość wstawienia obiektów (takich jak mapy, wykresy, tabele, zdjęcia) w niektórych formularzach, w których pojawi się pole wyboru "Picture";
- Proszę użyć następującego formatu dla wszystkich dat: DD-MM-RRRR.

3.1 Formularze techniczne

Część techniczna wniosku *LIFE+ przyroda* i *LIFE+ różnorodność biologiczna* obejmuje 3 części (A, B i C).

Wszystkie formularze są obowiązkowe i muszą zostać wypełnione w całości.

Jeżeli wnioskodawca nie posiada określonych informacji, które mógłby zawrzeć w obowiązkowej części formularzy (np. odnośnie do „poprzednich starań związanych z ochroną przyrody”), **zaleca się** umieszczenie informacji „nie dotyczy”, „brak” lub „brak stosownych informacji” lub innej podobnej informacji.

Część A – informacje administracyjne

Wspólne wytyczne dla projektów LIFE+ przyroda i LIFE+ różnorodność biologiczna

Formularz A1

Język wniosku: Należy wybrać z dostępnego menu wyboru.

Tytuł projektu (maksymalnie 120 znaków): Należy wskazać kluczowe elementy oraz cel projektu, takie jak nazwa obszaru i/lub nazwa głównych gatunków/rodzaju siedlisk lub kwestie dotyczące różnorodności biologicznej. Należy zauważyć, że Komisja może poprosić wnioskodawcę o zmianę tytułu, aby był on bardziej zrozumiały. Tytuł projektu powinien być zawsze w języku angielskim, nawet, jeśli sam wniosek złożony jest w innym języku.

Przewidywana data rozpoczęcia: Najwcześniejszą możliwą datą rozpoczęcia jest 1 czerwca 2012 r.

Lista beneficjentów / współfinansujących:

Nazwa beneficjenta koordynującego / współbeneficjenta / współfinansującego: Należy podać nazwę, pod którą organizacja jest oficjalnie zarejestrowana.

Dodanie współbeneficjenta / współfinansującego: Należy wybrać przycisk 'yes', a odpowiednie obowiązkowe formularze zostaną utworzone dla każdego nowego współbeneficjenta (formularze A4 i A5) czy współfinansującego (formularz A6).

Formularz A2

Skrócona nazwa (maksymalnie 10 znaków): W formularzach technicznych i finansowych wniosków (FC i F1-F8) do określania beneficjenta powinno stosować się jego skróconą nazwę.

Status prawny: Należy wybrać jedną z trzech możliwości: *organ publiczny*, *prywatna organizacja handlowa* lub *prywatna organizacja niehandlowa* (w tym organizacje pozarządowe). Należy wybrać w odpowiednim polu. Dalsze wytyczne dotyczące tego, jak rozróżnić organizacje prywatne od organów publicznych można znaleźć w sekcji 5 rozdziału 1 niniejszego dokumentu.

Numer VAT: Jeżeli dotyczy, należy podać numer VAT organizacji w rejestrze VAT.

Numer w Krajowym Rejestrze Sądowym (KRS): Jeżeli dotyczy, należy podać numer nadany organizacji w Krajowym Rejestrze Sądowym oraz kod z właściwego rejestru handlowego (np. Krajowej Izby Gospodarczej), rejestru działalności gospodarczej lub innego rejestru.

Państwo członkowskie: Należy wybrać odpowiedni kod państwa członkowskiego z dostępnego menu wyboru.

Tytuł: Tytuł powszechnie używany w korespondencji z osobą odpowiedzialną za koordynację wniosków.

Funkcja: Należy podać stanowisko osoby odpowiedzialnej za koordynację wniosku. Przykład: Dyrektor Zarządzający, Kierownik Projektu, itd.

Nazwa jednostki: Nazwa jednostki organizacyjnej podmiotu koordynującego wniosek, dla którego pracuje osoba do kontaktów. Dane adresowe podane w dalszej części muszą odnosić się do jednostki organizacyjnej, nie zaś do adresu siedziby podmiotu.

Krótki opis działań wykonywanych przez beneficjenta: Należy opisać organizację, jej status prawny, zakres działań, a także zakres kompetencji w odniesieniu do ochrony przyrody/różnorodności biologicznej, w szczególności w związku z planowanymi działaniami. Podany opis powinien umożliwić Komisji ocenę technicznej wiarygodności beneficjenta koordynującego, tj. czy posiada niezbędne doświadczenie oraz wiedzę, by skutecznie wdrożyć projekt.

Prywatne niekomercyjne organizacje proszone są o podanie kluczowych elementów potwierdzających jej niekomercyjny charakter.

Formularz A3

Przed wypełnieniem formularza należy sprawdzić, czy beneficjent nie znajduje się w którejkolwiek z sytuacji wymienionych w art. 93 ust. 1 oraz art. 94 rozporządzenia finansowego (WE) 1605/2002, zob.: http://europa.eu/legislation_summaries/budget/l34015_en.htm

Podpis: Formularz **musi zostać podpisany**, a obok podpisu **musi** widnieć data. Należy wyraźnie wskazać **imię i nazwisko** oraz **status** osoby podpisującej formularz. Wypełniony formularz, łącznie z polami, które zostaną automatycznie wypełnione (pola o żółtym tle), należy wydrukować przy użyciu przycisku „Print this page”, następnie zeskanować jako plik grafika - image file (nie jako plik pdf) i załadować formularz na następnej stronie.

Formularz A4

Aby wypełnić ten formularz należy **przeczytać instrukcje dla formularza A3**.

Formularz A5

Aby wypełnić ten formularz należy **przeczytać instrukcje dla formularza A2**.

Formularz A6

Aby wypełnić ten formularz należy **przeczytać instrukcje dla formularza A3**.

Status zobowiązania finansowego: proszę wpisać „potwierdzone” lub „do potwierdzenia”. Jeżeli wpisano „do potwierdzenia”, należy to wyjaśnić. Proszę zauważyć, że na późniejszym etapie wyboru wymagane będzie przedstawienie formularza A6 ze statusem zobowiązania finansowego „potwierdzone”.

Ważna uwaga: Jeśli beneficjent koordynujący/ współbeneficjent jednocześnie współfinansuje projekt, we wniosku należy określić go wyłącznie jako beneficjent koordynujący/ współbeneficjent nie zaś jako współfinansujący.

Formularz A7

Na każde pytanie należy udzielić jasnej i wyczerpującej odpowiedzi. **Wnioskodawcy często nie doceniają znaczenia tego formularza.** Projekty LIFE+ **nie mogą obejmować** działań, które należą do głównego zakresu innych instrumentów finansowych UE (zob. „Komplementarność z innymi instrumentami finansującymi UE” w części dotyczącej zasad ogólnych). **Wnioskodawcy muszą zatem dokładnie sprawdzić ten aspekt** (prosimy zwrócić uwagę na punkt 1 deklaracji w formularzu A3, który należy podpisać), wyjaśnić sposób sprawdzenia oraz przedstawić w swoich odpowiedziach jak najwięcej informacji. Należy przedstawić dokumenty pomocnicze (np. fragmenty tekstów stosownych programów), (w stopniu w jakim to możliwe oraz stosowne).

Organy krajowe mogą zostać poproszone o sprawdzenie takiej deklaracji.

Formularz A8

Wnioski często obejmują działania, w przypadku których beneficjenci koordynujący lub współbeneficjenci nie są uprawnieni do podejmowania koniecznych decyzji w celu zapewnienia ich właściwej realizacji. Typowym przykładem są działania, takie jak zatwierdzanie planu zarządzania, wyznaczanie obszarów *Natura 2000* lub modyfikacja terenu podlegającego częściowo lub całkowicie organowi strony trzeciej lub po prostu prace nad takim terenem. W odniesieniu do takich wniosków podstawowe znaczenie ma, by właściwy organ oficjalnie wyraził swoje poparcie i potwierdził zobowiązania wobec wniosku. Wybór organu, który powinien wypełnić i podpisać formularz A8, zależy od lokalnych lub krajowych warunków administracyjnych. Zaleca się, by wnioskodawcy uważnie ocenili konieczność takiego wsparcia. Wnioski obejmujące działania wymagające tego typu wsparcia, w odniesieniu do których nie wypełniono i nie podpisano odpowiedniego formularza A8, prawdopodobnie otrzymają niską punktację podczas etapu przyznawania dotacji w ramach procedury selekcji.

W przypadku projektów realizowanych w więcej niż jednym państwie, formularz ten (jeżeli zostanie uznany za konieczny, zob. powyżej) musi być wypełniony przez odpowiednie

organy odpowiedzialne za ochronę przyrody lub różnorodność biologiczną **w każdym z państw biorących udział w projekcie**. W tym przypadku każdy organ musi wypełnić jeden formularz.

Dla każdego organu na formularzu należy podać **nazwę oraz status prawny, pełny adres, numer telefonu, numer faksu, adres e-mail oraz dane osoby do kontaktów** (nazwisko i zajmowane stanowisko).

Wspomniany organ powinien wskazać, **czy, z jakiego powodu oraz w jaki sposób** zamierza wesprzeć projekt. Kwestia poparcia lub jego braku powinna być opisana w sposób jednoznaczny. Organ powinien w szczególności wskazać czy proponowane działania stanowią część programu opracowanego/zatwierdzonego przez właściwy organ. Należy podać przyczyny, dla których organ postanowił wesprzeć realizację projektu. Jeżeli właściwy organ ma mieć aktywny udział w niektórych aspektach wdrażania projektu (np. poprzez wydawanie zezwoleń, zatwierdzanie sporządzonych planów zarządzania, itd.), należy to również opisać w szczególowy sposób.

- Jeśli wniosek zawiera działania, które aby być działaniami kwalifikowalnymi, wymagają zobowiązania państwa członkowskiego do **wyznaczenia nowych obszarów sieci Natura 2000 przed terminem zakończenia projektu**, stosowne zobowiązanie powinno być zamieszczone w tym miejscu.
- Zaleca się również, o ile to możliwe, dołączyć w tym miejscu zobowiązanie właściwych organów o wsparciu dla projektu lub zapewnieniu wdrożenia działań przygotowawczych (np. planowanych planów zarządzania) po zakończeniu projektu (jeżeli nie jest to zapewnione w trakcie realizacji projektu) i/lub rozpowszechnianiu oraz korzystaniu z technik innowacyjnych zaprezentowanych w projekcie.

Podpis: Formularz **musi zostać podpisany**, a obok podpisu **musi** widnieć **data**. Należy wyraźnie wskazać **imię i nazwisko** oraz **status** osoby podpisującej formularz. Proszę wydrukować przy użyciu przycisku „Print this page”, następnie zeskanować jako plik grafika - image file (nie jako plik pdf) i załadować formularz na następnej stronie.

Formularz ten może być również użyty, jako osobna strona, do wskazania wszelkiego wsparcia dla projektu przez **istotne zainteresowane strony, organy administracyjne, osoby prywatne**, których może dotyczyć projekt. Złożenie tego typu formularzy jest szczególnie zalecane we wszystkich przypadkach, gdy wykonalność lub skuteczna realizacja projektu uzależniona jest od decyzji lub porozumień osób trzecich.

Jeżeli wszystkie właściwe organy są bezpośrednio zaangażowane jako beneficjenci projektu nie muszą oni wypełniać formularza A8.

Część B – Streszczenie techniczne i ogólne cele projektu

Wytyczne dla projektów LIFE+ przyroda

Formularz B1 – Krótki opis projektu (należy wypełnić w języku angielskim)

Wnioskodawca musi przedstawić krótki opis projektu. Opis powinien być uporządkowany, zwięzły i przejrzysty. Powinien zawierać:

- **Cele projektu:** Należy dostarczyć szczegółowy opis wszystkich celów projektu wnioskodawcy, rozpoczynając od najważniejszych. Cele te muszą być realne (osiągalne w ramach czasowych projektu oraz wnioskowanego budżetu i środków), muszą być przejrzyste (jednoznaczne) oraz powinny dotyczyć głównie gatunków/siedlisk, określonych w projekcie, oraz powinny w bezpośredni sposób odnosić się do problemów i zagrożeń zidentyfikowanych w formularzu B2d.
- **Podjęte działania oraz wykorzystane środki:** Należy w sposób przejrzysty wyjaśnić, jakie środki zostaną wykorzystane w trakcie projektu w celu osiągnięcia celów określonych powyżej (nie należy wskazywać środków finansowych). Należy upewnić się, że istnieje ścisły związek pomiędzy proponowanymi działaniami i środkami a celami projektu.
- **Oczekiwane rezultaty (w miarę możliwości wyrażone ilościowo):** Należy wymienić najważniejsze rezultaty oczekiwane na koniec projektu. Powinny one być bezpośrednio powiązane z kwestiami gatunków/siedlisk określonymi w projekcie oraz z celami projektu. Oczekiwane rezultaty muszą być konkretne, realne oraz w miarę możliwości **wyrażone ilościowo**. Jako że końcowe osiągnięcia projektu będą oceniane w kontekście oczekiwanych rezultatów, prosimy upewnić się, że oczekiwane rezultaty są prawidłowo określone oraz prawidłowo wyrażone ilościowo.

Na końcu tego formularza wnioskodawcy powinni wskazać – zaznaczając odpowiednie pole – czy projekt może zostać uznany za **projekt w zakresie adaptacji do zmian klimatu**. Projekt w zakresie adaptacji do zmian klimatu to projekt, w którym główne działania dotyczą inicjatyw i środków służących zmniejszaniu wrażliwości systemów naturalnych i ludzkich na skutki obecnych lub spodziewanych zmian klimatu.

Formularz B2a – Ogólny opis terenów/obszarów objętych projektem

➤ Dla projektów zawierających działania, których celem jest dokładnie określony teren/obszar:

Należy przedstawić ogólny opis terenów/obszarów objętych projektem. Jeżeli projekt obejmuje działania na kilku wydzielonych **podterenach/podobszarach**, **należy wypełnić jeden formularz dla każdego z miejsc**.

Należy zauważyć, że dla projektów LIFE+ przyroda skierowanych na ochronę na określonym obszarze, teren projektu jest całym terenem wszystkich obszarów *Natura 2000* ujętych w projekcie, tj. nie należy określać granicy w ramach obszaru *Natura 2000*. W formularzu określona powinna być:

- **Nazwa obszaru objętego projektem:** Należy podać nazwę obszaru, którego dotyczy projekt. Podana nazwa powinna być krótka oraz musi być konsekwentnie używana na wszystkich mapach oraz w formularzach technicznych wniosku.
- **Powierzchnia obszaru (ha):** Należy podać całkowitą powierzchnię obszaru, którego dotyczy projekt, w hektarach.
- **Status ochronny UE:** Należy zaznaczyć SPA i/lub pSCI, w zależności od potrzeby, oraz wskazać odpowiadający kod obszaru *Natura 2000*. W przypadku, gdy obszar

objęty jest ochroną w ramach dyrektywy „ptasiej” i „siedliskowej”, należy podać oba kody *Natura 2000*.

- **Pozostałe formy ochrony zgodnie z prawem krajowym lub lokalnym:** Należy wskazać, jeżeli dotyczy, inne międzynarodowe, krajowe i/lub miejscowe formy ochrony.
- **Przeważające formy użytkowania gruntu oraz własność obszaru projektu:** Należy wskazać, w dniu składania projektu, przeważające formy użytkowania obszaru projektu. Przykłady form użytkowania terenu to: rolnictwo, turystyka, obszary miejskie, ochrona przyrody, itp. Należy wskazać przybliżone proporcje (wyrażone procentowo) różnych form użytkowania. Należy upewnić się, że suma równa jest 100%. Należy również wskazać status/rodzaj własności obszaru w dniu składania projektu (np. grunty prywatne, grunty państwa itd.). Należy wskazać przybliżone proporcje (wyrażone procentowo) różnego statusu/rodzaju własności. Należy upewnić się, że suma równa jest 100%.
- **Opis naukowy obszaru projektu:** Należy przedstawić ogólną charakterystykę przyrodniczą obszaru (uwarunkowania geologiczne, hydrologiczne, występowanie roślin, zwierząt itp.). Jeśli to możliwe, należy podać główne źródło informacji podanych w opisie.
- **Znaczenie obszaru projektu dla ochrony gatunku/siedliska na poziomach regionalnym, krajowym, europejskim:** Należy uzasadnić, dlaczego wybrano dany obszar jako miejsce realizacji projektu. Należy wyjaśnić, dlaczego taki wybór jest najbardziej odpowiedni do osiągnięcia celów projektu. Należy wskazać jakie działania zostaną podjęte na danym obszarze i wskazać ich lokalizację (jeśli to możliwe, na załączonych mapach obszaru w formacie A4 lub A3, określających miejsce prowadzenia działań). Wielkość obszaru powinna odpowiadać zakresowi planowanych działań. Na ile to możliwe, należy posługiwać się danymi liczbowymi oraz wskazać źródło informacji.

➤ **Dla projektów niezawierających działań, których celem jest dokładnie określony teren/obszar:**

Jeśli projekt nie zawiera działań koncentrujących się na określonym obszarze, należy opisać, tak precyzyjnie jak to możliwe, miejsce w którym projekt będzie wdrażany (miasto, obszar, region itp.). Należy użyć tylko jednego formularza, zawierającego:

- **Nazwa obszaru/obszarów objętego/objętych projektem:** Należy podać nazwę miasta, terenu, regionu, których dotyczy projekt. Podana nazwa powinna być krótka oraz musi być konsekwentnie używana na wszystkich mapach oraz w formularzach technicznych wniosku.
- **Powierzchnia obszaru (ha), status ochronny UE, Inne formy ochrony wynikające z prawa krajowego lub lokalnego, główne formy użytkowania gruntu i własność obszaru, opis naukowy obszaru:** Należy podać stosowne informacje lub wpisać „NIE DOTYCZY”.
- **Znaczenie obszaru projektu dla ochrony gatunku/siedliska na poziomach regionalnym, krajowym, europejskim:** Należy wskazać miejsce realizacji projektu. Należy uzasadnić, dlaczego wybrano dany obszar jako miejsce realizacji projektu. Należy wyjaśnić, dlaczego taki wybór jest najbardziej odpowiedni do osiągnięcia celów projektu.

Formularz B2b – Mapa ogólnego położenia obszaru projektu

Mapa powinna wskazywać lokalizację **obszaru projektu, opisanego w formularzu B2a**. Powinna wskazywać lokalizację obszaru projektu w ramach kraju i, jeżeli to konieczne, w

ramach danego regionu. Jeśli projekt nie zawiera działań koncentrujących się na określonym obszarze, należy określić, tak wyraźnie jak to możliwe, miejsce w którym projekt będzie wdrażany (miasto, obszar, region itp.).

Mapa powinna mieć **tytuł oraz być opatrzona skalą**. Mapa powinna być **dobrej jakości** oraz w **wysokiej rozdzielczości**, najlepiej w kolorze. Mapa powinna być łatwa do czytania. Powinna zawierać, przynajmniej: czytelną legendę oraz dane kartograficzne (główne miasta, istotne granice administracyjne, główne rzeki, jeziora i morze/a wraz z odpowiadającymi im nazwami oraz główne drogi). Dodatkowo, mapa może zawierać informacje dotyczące szaty roślinnej i inne dane topograficzne.

Formularz B2c – Opis objętych projektem gatunków/siedlisk/ekosystemów

Należy tu wymienić i krótko scharakteryzować **najważniejsze gatunki i/lub główne siedliska** objęte projektem. Należy zauważyć, że opisane powinny być tylko główne gatunki i/lub siedliska.

W przypadku każdego głównego gatunku, określonego w projekcie, należy wskazać:

- **Nazwę naukową** (po łacinie), w oparciu o dyrektywę UE: „ptasią” lub „siedliskową”. Należy zwrócić uwagę, że można tu również wymienić regularnie przebywające na danym terenie gatunki wędrowne, niewymienione w dyrektywie „ptasiej”. Jeśli gatunek zalicza się do priorytetowych (na podstawie załącznika II do dyrektywy „siedliskowej” lub listy gatunków priorytetowych, o których mowa w części warunków ogólnych dotyczącej „50%, 60% lub 75% współfinansowania”), należy go wyróżnić symbolem gwiazdki.
- **Załącznik do unijnej dyrektywy ptasiej lub siedliskowej**, w którym dany gatunek został wymieniony.
- **Wielkość populacji** danego gatunku na obszarze projektu. Jeśli projekt nie ma konkretnie wyznaczonych granic, należy podać wielkość populacji na poziomie regionalnym, krajowym lub europejskim.
- **Status ochronny** w ramach obszaru projektu. Należy podać pełne dane w miarę możliwości określone ilościowo. Jeśli projekt nie ma konkretnie wyznaczonych granic, należy podać wielkość statusu ochronnego na poziomie regionalnym, krajowym lub europejskim.
- W przypadku ptaków należy podać, czy obszar projektu (jeżeli dotyczy) jest terenem **gniazdowania, zimowania, godów**.

W przypadku każdego głównego siedliska określonego w projekcie, należy wskazać:

- **Nazwę i kod obszaru Natura 2000**, zgodnie z dyrektywą siedliskową. Jeśli siedlisko należy do priorytetowych (zgodnie z załącznikiem I do dyrektywy siedliskowej), należy je oznaczyć gwiazdką.
- Odsetek **powierzchni, jaką zajmuje dany rodzaj siedliska** w odniesieniu do całego obszaru objętego projektem oraz podobszaru.
- **Status ochronny** w ramach obszaru projektu (jeżeli dotyczy). Należy podać pełne dane w miarę możliwości określone ilościowo.

Formularz B2d

Problemy i zagrożenia związane z ochroną przyrody: Identyfikacja występujących na obszarze projektu zagrożeń dotyczących gatunków/siedlisk jest kluczowa dla określenia działań, jakie należy podjąć. W tej sekcji należy przedstawić opisy rozpoznanych zagrożeń (w kolejności od najbardziej do najmniej istotnych) oraz ich wpływu na sytuację objętych projektem gatunków i/lub siedlisk (zarówno na obszarze projektu, jak i ogólnie) lub na

różnorodność biologiczną ogólnie. Tam gdzie to możliwe, problemy/zagrożenia należy zlokalizować na konkretnym obszarze i opisać pod względem ilościowym. Opis powinien obejmować: **nazwę zagrożenia**, jego **opis**, **lokalizację** (jeśli dotyczy), jego **wpływ na różnorodność biologiczną obszaru lub gatunki/siedliska objęte projektem** (jeśli to możliwe należy podać dane liczbowe) oraz ogólne wskazówki dotyczące **metody rozwiązania problemu oraz zagrożeń w trakcie realizacji projektu**.

Dotychczasowe działania ochronne prowadzone na obszarze projektu i/lub dotyczące gatunków/siedlisk objętych projektem: Należy tu opisać, czy na danym obszarze podejmowano w przeszłości działania związane z ochroną objętych projektem gatunków/siedlisk (np. czy sporządzono plany zarządzania, prowadzono obserwacje, zakup gruntów itd.). Należy podać rok oraz scharakteryzować efekty podejmowanych działań. Należy również wskazać, kto był/jest odpowiedzialny za ich realizację. W tym miejscu należy również wyraźnie wspomnieć, czy proponowany projekt realizuje regionalną/ krajową lub wspólnotową strategię ochrony przyrody/zachowania różnorodności biologicznej.

Formularz B3

Wartość dodana na poziomie europejskim wynikająca z projektu oraz działania: Należy wskazać wartość dodaną, jaką proponowany projekt wniesie dla gatunków/siedlisk nim objętych. Należy również scharakteryzować sytuację jaka nastąpi, jeśli projekt **nie** zostanie zrealizowany. Należy wskazać, w jaki sposób realizacja projektu przyczyni się do poprawy metod ochrony danego gatunku/siedliska na poziomie europejskim. W przypadku projektów LIFE+ przyroda *zawierających metody lub techniki o charakterze innowacyjnym*, należy scharakteryzować, w jakim zakresie proponowane metody mogą zostać zastosowane na obszarze UE. Należy tu również przedstawić jasny opis zakresu geograficznego projektu. **Podejście transnarodowe i/lub partnerstwo wielonarodowe** może być, jeżeli jest to odpowiednio uzasadnione, uważane za europejską wartość dodaną.

Skutki społeczno-gospodarcze projektu: Należy przedstawić prawdopodobny wpływ planowanych działań na lokalną gospodarkę i społeczeństwo, a także na ochronę i przywrócenie funkcji ekosystemu.

Najlepsza praktyka/ demonstracyjny charakter projektu: Należy wyjaśnić, w jaki sposób planuje się wykorzystanie najlepszych praktyk lub na czym polega demonstracyjny charakter projektu.

Działania podjęte w celu zmniejszenia emisji dwutlenku węgla związanej z realizacją projektu: Należy wyjaśnić, w jaki sposób wnioskodawca zamierza zapewnić, że emisja dwutlenku węgla związana z realizacją projektu pozostanie utrzymana na możliwie najniższym poziomie.

Formularz B4 – Przewidywane ograniczenia i czynniki ryzyka na etapie wdrażania projektu

Istotne jest, by wnioskodawcy projektu określili wszystkie możliwe **zewnętrzne zdarzenia** („ograniczenia i czynniki ryzyka”), które mogłyby mieć **znaczący negatywny wpływ** na skuteczne wdrożenie projektu. Należy wymienić te ograniczenia i czynniki ryzyka w porządku malejącym pod względem ich znaczenia. Należy również wskazać wszelkie możliwe ograniczenia i czynniki ryzyka związane ze **środowiskiem społeczno-gospodarczym**. Jeżeli projekt obejmuje porozumienia w sprawie zarządzania lub zakup gruntów, należy wskazać czy przeprowadzono konsultacje z właścicielami gruntów i czy zgadzają się oni w zasadniczych kwestiach. W stosunku do każdego określonego ograniczenia i czynników ryzyka, należy wskazać sposób ich pokonania przewidziany przez wnioskodawcę.

Zaleca się również umieszczenie w tej sekcji informacji dotyczących ewentualnych licencji, zezwoleń, ocen oddziaływania na środowisko, itp., a także wskazanie, na jakie wsparcie można liczyć ze strony organów odpowiedzialnych za ich wydawanie.

Należy również podać szczegóły dotyczące sposobu, w jaki wnioskodawca uwzględnił powyższe czynniki ryzyka na etapie planowania projektu (w harmonogramie, budżecie itd.) oraz definicję działań.

Formularz B5 – Kontynuacja/waloryzacja wyników projektu po jego zakończeniu

Należy opisać, w jaki sposób projekt będzie kontynuowany po zakończeniu współfinansowania ze środków LIFE+, jakie rodzaje działań będą wymagane do utrwalenia wyników projektu w celu zapewnienia korzystnego stanu ochrony gatunków i/lub siedlisk określonych w projekcie. Należy wskazać, jakie mechanizmy zostaną wykorzystane w celu zapewnienia powyższego. Należy zauważyć, że informacje przekazane w tej sekcji są informacjami wstępnymi i będą musiały być aktualizowane w czasie trwania projektu.

W szczególności należy odpowiedzieć na następujące pytania:

- **Jakie działania będą musiały być prowadzone lub kontynuowane po zakończeniu projektu?** Należy wymienić takie działania związane z projektem, wskazując odniesienie do nich (np. A1, A2, itd.) oraz tytuł.
- **W jaki sposób zostanie to osiągnięte, jakie zasoby będą konieczne do prowadzenia takich działań?** Należy wskazać jak powyższe działania będą kontynuowane po zakończeniu projektu, przez kogo, w jakim przedziale czasu i za pomocą jakich środków finansowych.
- **Stan ochrony objętych projektem obszarów/gatunków/siedlisk zgodnie z przepisami prawa krajowego/lokalnego (jeżeli dotyczy):** Należy wskazać, jaki stan ochronny ma zostać osiągnięty do końca trwania projektu lub po jego zakończeniu oraz kiedy to nastąpi. Należy opisać dostępne sposoby ochrony prawnej zgodne z przepisami prawa krajowego i lokalnego oraz (tam gdzie dotyczy) podać postanowienia dotyczące planów zagospodarowania przestrzennego oraz wykorzystania terenu, które będą odnosić się do danego obszaru, w szczególności, odnośnie do zakupu gruntu.
- **W jaki sposób, gdzie i przez kogo użytkowany będzie pozyskany sprzęt po zakończeniu realizacji projektu:** Należy wymienić podstawowy sprzęt, którego zakup planowany jest w celu realizacji projektu i wyjaśnić, w jaki sposób będzie on wykorzystywany po jego zakończeniu. Należy zwrócić uwagę, że zgodnie z art. 25.9 postanowień wspólnych kwalifikowalność dóbr trwałych nabytych w ramach projektu będzie uzależniona od zobowiązania beneficjenta do przeznaczenia takich dóbr na rzecz działań **ściśle związanych z ochroną przyrody** po zakończeniu realizacji projektu.
- **W jakim stopniu po zakończeniu projektu upowszechnione zostaną wyniki oraz doświadczenie nabyte podczas realizacji projektu osobom i/lub organizacjom, które będą mogły je najlepiej wykorzystać? (Należy wskazać takie osoby/organizacje):** Należy wskazać, w jaki sposób, po zakończeniu realizacji projektu, kontynuowane będą działania związane z upowszechnianiem. **Ma to szczególne znaczenie dla projektów LIFE+ przyroda o charakterze demonstracyjnym.** Należy wymienić osoby i organizacje zidentyfikowane jako potencjalni odbiorcy planowanych działań związanych z upowszechnianiem.

Wytyczne dla projektów LIFE+ różnorodność biologiczna

Formularz B1 – Krótki opis projektu (należy wypełnić w języku angielskim)

Wnioskodawca musi przedstawić krótki opis projektu. Opis powinien być uporządkowany, zwięzły i przejrzysty. Powinien zawierać:

- **Cele projektu:** Należy dostarczyć szczegółowy opis wszystkich celów projektu wnioskodawcy, rozpoczynając od najważniejszych. Cele te muszą być realistyczne (osiągalne w proponowanych ramach czasowych projektu, proponowanego budżetu oraz środków technicznych), jasno sprecyzowane (jednoznaczne) oraz powinny dotyczyć głównie kwestii różnorodności biologicznej, określonych w projekcie, oraz powinny w bezpośredni sposób odnosić się do problemów zidentyfikowanych w formularzu B2d.
- **Podjęte działania oraz wykorzystane środki:** Należy w sposób przejrzysty wyjaśnić, jakie środki zostaną wykorzystane w trakcie projektu w celu osiągnięcia celów określonych powyżej (nie należy wskazywać środków finansowych). Należy upewnić się, że istnieje ścisły związek pomiędzy proponowanymi działaniami i środkami a celami projektu.
- **Oczekiwane rezultaty (w miarę możliwości wyrażone ilościowo):** Należy wymienić najważniejsze rezultaty oczekiwane na koniec projektu. Powinny one być bezpośrednio powiązane z kwestiami różnorodności biologicznej, określonymi w projekcie oraz z celami projektu. Oczekiwane rezultaty muszą być konkretne, realne oraz w miarę możliwości **wyrażone ilościowo**. Jako że końcowe osiągnięcia projektu będą oceniane w kontekście oczekiwanych rezultatów, prosimy upewnić się, że oczekiwane rezultaty są prawidłowo określone oraz prawidłowo wyrażone ilościowo.

Na końcu tego formularza wnioskodawcy powinni wskazać – zaznaczając odpowiednie pole – czy projekt może zostać uznany za **projekt w zakresie adaptacji do zmian klimatu**. Projekt w zakresie adaptacji do zmian klimatu to projekt, w którym główne działania dotyczą inicjatyw i środków służących zmniejszaniu wrażliwości systemów naturalnych i ludzkich na skutki obecnych lub spodziewanych zmian klimatu.

Formularz B2

Kwestia różnorodności biologicznej, której dotyczy projekt: Należy opisać kwestie związane z różnorodnością biologiczną stanowiące temat projektu oraz status różnorodności biologicznej/ochrony w obszarze projektu. W przypadku, gdy projekt nie zawiera działań ograniczonych obszarowo, należy scharakteryzować status różnorodności biologicznej/ochrony w skali miasta, obszaru regionu, itp.

Jeśli projekt dotyczy ściśle określonych gatunków i/lub siedlisk, w stosunku do każdego z nich należy podać takie same informacje jak to ma miejsce w projektach LIFE+ przyroda (zob. formularz B2c).

Innowacyjny charakter projektu: Należy wyjaśnić innowacyjny charakter projektu.

Należy opracować opis techniczny proponowanych innowacji, nowych elementów i ulepszeń. Należy przedstawić uprzednie badania i doświadczenia płynące z przygotowania do wdrożenia projektu.

Uwaga: Samo tylko geograficzne przeniesienie technologii lub praktyk (bez prawdziwego rozwinięcia innowacyjnego charakteru) nie może być uznawane za innowacyjne. Podobnie projekty obejmujące tylko badania i rozwój lub tylko działania przygotowawcze (badania, analizy itp.) nie mogą być same w sobie uznane za innowacyjne.

Formularz B3

Charakter demonstracyjny: Należy wyjaśnić demonstracyjny charakter projektu.

Wartość dodana na poziomie europejskim wynikająca z projektu oraz działania: Należy wskazać wartość dodaną, jaką proponowany projekt wniesie względem zachowania

różnorodności biologicznej lub ochrony gatunków/siedlisk nim objętych. Należy również scharakteryzować sytuację jaka nastąpi, jeśli projekt **nie** zostanie zrealizowany.

Należy wskazać, w jakim zakresie proponowane metody lub techniki demonstracyjne/innowacyjne mogą zostać zastosowane na obszarze UE. Należy opisać, w jakim zakresie dana kwestia różnorodności biologicznej jest istotna w skali europejskiej oraz w jakim stopniu realizacja projektu (jeżeli będzie pomyślna oraz szeroko zastosowana) przyczyni się do zachowania różnorodności biologicznej na poziomie europejskim.

Należy tu również przedstawić jasny opis zakresu geograficznego projektu. **Podejście transnarodowe** i/lub **partnerstwo wielonarodowe** może być, jeżeli jest to odpowiednio uzasadnione, uważane za europejską wartość dodaną.

Działania podjęte w celu zmniejszenia emisji dwutlenku węgla związanej z realizacją projektu: Należy wyjaśnić, w jaki sposób wnioskodawca zamierza zapewnić, że emisja dwutlenku węgla związana z realizacją projektu pozostanie utrzymana na możliwie najniższym poziomie.

Formularz B4 - Zainteresowane strony oraz główni odbiorcy docelowi projektu:

Należy wskazać zainteresowane strony, które mają być zaangażowane w realizację projektu oraz formę takiego zaangażowania. Należy określić, jakiego rodzaju wkładu oczekuje się od zainteresowanych stron.

Należy określić grupy docelowe oraz metody rozpowszechniania informacji. Należy opisać działania przewidziane dla ogółu społeczeństwa i/lub sposób marketingu podczas realizacji projektu oraz po jego zakończeniu.

Formularz B5 – Przewidywane ograniczenia i czynniki ryzyka na etapie wdrażania projektu:

Istotne jest, by wnioskodawcy projektu określili wszystkie możliwe **zewnętrzne zdarzenia** („ograniczenia i czynniki ryzyka”), które mogłyby mieć **znaczący negatywny wpływ** na skuteczne wdrożenie projektu. Należy wymienić te ograniczenia i czynniki ryzyka w porządku malejącym pod względem ich znaczenia. Należy również wskazać wszelkie możliwe ograniczenia i czynniki ryzyka związane ze **środowiskiem społeczno-gospodarczym**. W stosunku do każdego określonego ograniczenia i czynników ryzyka, należy wskazać sposób ich pokonania przewidziany przez wnioskodawcę.

Zaleca się również umieszczenie w tej sekcji informacji dotyczących ewentualnych licencji, zezwoleń, ocen oddziaływania na środowisko, itp., a także wskazanie, na jakie wsparcie można liczyć ze strony organów odpowiedzialnych za ich wydawanie.

Należy również podać szczegóły dotyczące sposobu, w jaki wnioskodawca uwzględnił powyższe czynniki ryzyka na etapie planowania projektu (w harmonogramie, budżecie itd.) oraz definicję działań.

Formularz B6 – Kontynuacja/waloryzacja wyników projektu po jego zakończeniu

Należy opisać, w jaki sposób projekt będzie kontynuowany po zakończeniu współfinansowania ze środków LIFE+, jakie rodzaje działań będą wymagane do utrwalenia wyników projektu w celu zapewnienia korzystnego stanu ochrony gatunków i/lub siedlisk i/lub różnorodności biologicznej określonych w projekcie. Należy wskazać, jakie mechanizmy zostaną wykorzystane w celu zapewnienia powyższego. Należy zauważyć, że informacje przekazane w tej sekcji są informacjami wstępnymi i będą musiały być aktualizowane w czasie trwania projektu.

W szczególności należy odpowiedzieć na następujące pytania:

- **Jakie działania będą musiały być prowadzone lub kontynuowane po zakończeniu projektu?** Należy wymienić takie działania związane z projektem, wskazując odniesienie do nich (np. A1, A2, itd.) oraz tytuł.
- **W jaki sposób zostanie to osiągnięte, jakie zasoby będą konieczne do prowadzenia takich działań?** Należy wskazać jak powyższe działania będą kontynuowane po zakończeniu projektu, przez kogo, w jakim przedziale czasu i za pomocą jakich środków finansowych.
- **Stan ochrony objętych projektem obszarów/gatunków/siedlisk zgodnie z przepisami prawa krajowego/lokalnego (jeżeli dotyczy):** Należy wskazać, jaki stan ochronny ma zostać osiągnięty do końca trwania projektu lub po jego zakończeniu oraz kiedy to nastąpi.
- **W jaki sposób, gdzie i przez kogo użytkowany będzie pozyskany sprzęt po zakończeniu realizacji projektu:** Należy wymienić podstawowy sprzęt, którego zakup planowany jest w celu realizacji projektu i wyjaśnić, w jaki sposób będzie on wykorzystywany po jego zakończeniu. Należy zwrócić uwagę, że zgodnie z art. 25.9 postanowień wspólnych kwalifikowalność dóbr trwałych nabytych w ramach projektu będzie uzależniona od zobowiązania beneficjenta do przeznaczenia takich dóbr na rzecz działań **ściśle związanych z ochroną przyrody** po zakończeniu realizacji projektu.
- **W jakim stopniu po zakończeniu projektu upowszechnione zostaną wyniki oraz doświadczenie nabyte podczas realizacji projektu osobom i/lub organizacjom, które będą mogły je najlepiej wykorzystać? (Należy wskazać takie osoby/organizacje):** Należy wskazać, w jaki sposób, po zakończeniu realizacji projektu, kontynuowane będą działania związane z upowszechnianiem. **Ma to szczególne znaczenie dla wszystkich projektów LIFE+ różnorodność biologiczna.** Należy wymienić osoby i organizacje zidentyfikowane jako potencjalni odbiorcy planowanych działań związanych z upowszechnianiem.

Część C – Szczegółowy opis techniczny proponowanych działań

Wytyczne dla projektów LIFE+ przyroda

W tej sekcji należy wymienić **wszystkie działania przewidziane do realizacji w ramach projektu**. Wyróżniono 6 rodzajów działań:

- A. działania przygotowawcze, opracowanie planów zarządzania i/lub planów działań;
- B. zakup/wynajem gruntów i/lub opłaty kompensacyjne za prawo użytkowania;
- C. konkretne działania związane z ochroną przyrody;
- D. monitorowanie wpływu działań w ramach projektu (obowiązkowe, jeżeli należą do nich konkretne działania związane z ochroną przyrody);
- E. podnoszenie świadomości społecznej oraz upowszechnianie wyników (obowiązkowe);
- F. ogólne zarządzanie projektem i monitorowanie (obowiązkowe).

W ramach każdej z grup (A, B, C...), wnioskodawca musi wymienić inne działania: A1, A2..., B1, B2... C1, C2... itd. Zaleca się, aby każda czynność, której skutki będą istotne dla całości projektu (np. opracowanie planu zarządzania, zakup X ha gruntu, itd.) była opisana jako **odrębne działanie**.

Działania te powinny być opisane tak szczegółowo jak to tylko możliwe, jednakże opis pojedynczego działania nie powinien przekraczać jednej strony. Opisom mogą towarzyszyć **mapy** przedstawiające lokalizację działań, wyjaśniające tablice, wykresy lub fotografie, które mogą być zawarte w formularzach poprzez użycie pola wyboru „Pictures”. Jednak należy zauważyć, że szczegółowa mapa przedstawiająca lokalizację poszczególnych działań musi być sporządzona **w postaci załącznika** (zob. poniżej).

Opis każdego z działań powinien jasno określać powiązania z innymi działaniami (np. działanie C2 będzie możliwe po zakupieniu gruntu zgodnie z działaniem B1, co nastąpi po czynnościach przygotowawczych opisanych jako działanie A2) oraz powinien wyraźnie (ilościowo) wskazywać, w jaki sposób zrealizowanie danego działania przyczyni się do osiągnięcia głównych celów projektu. Zachowana powinna zostać **spójność pomiędzy formularzami technicznymi a finansowymi**.

Dla każdego z działań, wnioskodawca powinien przedstawić następujące informacje:

- **Nazwa działania:** Należy upewnić się, że podana nazwa jest krótka (maksymalnie 200 znaków), a także, że w zrozumiały sposób oddaje cel działania.
- **Opis (co, jak, gdzie i kiedy):** Należy tu opisać, na czym będzie polegało działanie, z wykorzystaniem jakich środków i w jakim miejscu zostanie ono przeprowadzone, a także ile zajmie czasu i jaki będzie termin jego realizacji.
- **Przyczyny, dla których działanie jest niezbędne:** Należy wskazać przyczyny, dla których dane działanie uznano za niezbędne oraz w jaki sposób jego realizacja przyczyni się do osiągnięcia celów projektu.
- **Beneficjent odpowiedzialny za realizację:** Należy wskazać, który z beneficjentów projektu będzie odpowiedzialny za realizację działania. W przypadku zaangażowania więcej niż jednego beneficjenta, należy podać wszystkie szczegóły dotyczące tego, za co jest odpowiedzialny każdy beneficjent w sekcji „Opis (co, jak, gdzie i kiedy)”.
- **Oczekiwane rezultaty (w miarę możliwości wyrażone ilościowo):** Należy wskazać w sposób zwięzły, jakich rezultatów oczekuje się po realizacji działania (np.

rekultywacja xx ha łąk lub zakup yy ha gruntu), a także, jakie produkty dostarczalne (np. przewodnik zarządzania) powstaną w wyniku przeprowadzenia działania.

- **Oszacowanie kosztów:** Oszacowanie kosztów: należy opisać w jaki sposób koszty danej akcji zostały oszacowane (np. ilość ha*koszt/ha, liczba dni* średni koszt /dzień, ...). Nie należy po prostu podawać łącznego kosztu działania, ale należy przedstawić szczegółowo poszczególne obliczenia i założenia, na podstawie których obliczono łączny koszt.. Proszę sprawdzić, czy koszty opisane w tym miejscu są spójne z danymi zawartymi w tabelach finansowych.

Należy zauważyć, że niektóre z działań wymagają podania dodatkowych informacji, zgodnie z tym, co określono poniżej.

Formularz C0 – Lista wszystkich działań

Ten formularz umożliwia wnioskodawcy utworzenie wszystkich działań przewidzianych w projekcie według rodzaju działania (A, B, C, ...).

- **Numer działania:** numer każdego działania, tzn. litera określająca kategorię + jego numer w ramach danej kategorii, np. A1, A2, ..., C1, C2, ...generowany jest automatycznie.
- **Nazwa działania:** Należy upewnić się, że podana nazwa jest krótka (maksymalnie 200 znaków), a także, że w zrozumiały sposób oddaje cel działania.

Ważna uwaga: działania przewidziane w projekcie muszą zostać utworzone przed przystąpieniem do wypełniania kosztów w formularzach finansowych.

Formularz C1a – A. Działania przygotowawcze, opracowanie planów zarządzania i/lub planów działań

W grupie czynności przygotowawczych należy umieścić wszystkie działania, których przeprowadzenie niezbędne jest dla rozpoczęcia lub właściwej realizacji działań z grup B, C, D, E lub F. Obejmują one: przygotowanie dokumentacji technicznej (m.in. opracowanie wytycznych, inwentaryzacji, itd.), a także przeprowadzenie wszelkich procedur prawnych lub administracyjnych (konsultacje, zaproszenia do przetargów, dyskusje, szkolenia, itp.).

Jeśli w ramach czynności przygotowawczych przewiduje się opracowanie planów zarządzania i/lub planów działań, opis stosownych czynności przygotowawczych powinien określać, co zostanie zrobione, aby zapewnić, że plany te zostaną zrealizowane (np. plan zostanie zatwierdzony przez odpowiednie organy administracyjne przed zakończeniem realizacji projektu).

Jeżeli efekty działań przygotowawczych nie zostaną bezpośrednio wykorzystane w trakcie realizacji projektu, opis powinien zawierać szczegółowe wyjaśnienia, oświadczenia i gwarancje, wykazujące, że zostaną one w pełni wdrożone po zakończeniu projektu. W przeciwnym wypadku, działania tego rodzaju mogą zostać wykreślone z projektu.

Uwaga: tylko konkretne działania związane z ochroną należy umieścić jako działania C i opisać je w formularzu C1c. Wielu wnioskodawców nieprawidłowo umieszcza jako działania C, te działania, które nie stanowią konkretnych działań związanych z ochroną (np. działania odnoszące się do inwentaryzacji, planów zarządzania, monitorowania, wytycznych do zarządzania, informacji dla zainteresowanych stron itp.).

Formularz C1b – B. Zakup/dzierżawa gruntów i/lub opłaty kompensacyjne za prawo użytkowania:

Szczególnie istotne jest, aby opis każdego działania wyraźnie wskazywał w jaki sposób spełniony zostanie każdy z 11 warunków kwalifikowalności (wymienionych powyżej, zob. sekcja 2.2.b o zakupie gruntów).

Dla każdego z działań należy opisać stan uzgodnień z posiadaczami gruntów. Czy zostały przeprowadzone konsultacje z właścicielami gruntów i czy zgadzają się oni w zasadniczych kwestiach? Należy wyraźnie określić, jakiego rodzaju siedliska zostaną wykupione/wydzierżawione oraz gdzie się one znajdują. Należy przedstawić dane dotyczące ilości wykupywanych/dzierżawionych gruntów z podziałem na występujące tam siedliska oraz uzasadnić proponowany koszt hektara w odniesieniu do obowiązujących cen gruntu. Jeśli grunty wykupywane są na **wymianę** należy to wyraźnie zaznaczyć (wymiana musi zostać zrealizowana przed zakończeniem projektu). Jeśli wykup lub dzierżawa gruntu jest działaniem warunkującym przeprowadzenie innych działań zawartych w projekcie, **należy wskazać, które działania** uzależnione są od zakupu gruntu. W stosownych przypadkach należy wskazać „**alternatywny**” grunt, który zostanie wykupiony w przypadku wystąpienia problemów w związku z zakupem gruntu przewidzianego w projekcie.

Formularz C1c – C. Konkretna działania związane z ochroną

Należy wyraźnie wskazać konkretne działania, których realizacja uzależniona jest od przeprowadzenia czynności przygotowawczych lub wykupu/dzierżawy gruntów.

W przypadku wszystkich konkretnych działań ochronnych należy określić, **jakiego rodzaju siedliska lub gatunki** zostaną objęte oraz jaki będzie to miało związek z osiągnięciem celów projektu. Należy przedstawić informacje na temat lokalizacji oraz przewidywanego wpływu planowanych działań. Należy określić podmiot odpowiedzialny za ich kontynuację, jeśli będzie wymagana, po zakończeniu realizacji projektu.

Jeśli beneficjent lub partnerzy przewidują budowę **infrastruktury, zakup sprzętu lub zwierząt** (np. bydła hodowlanego) na potrzeby zarządzania ochroną obszaru, pozycje te powinny zostać wymienione, szczegółowo opisane i uzasadnione.

Jeżeli dotyczy, należy wyjaśnić, w jaki sposób, przez kogo oraz z jakiego źródła finansowania działania będą **kontynuowane** po zakończeniu okresu projektu. Należy również zwrócić uwagę, że przewidywane płatności na czynności związane z zarządzaniem po zakończeniu projektu nie będą uznawane za koszty kwalifikowalne do finansowania w ramach LIFE+.

Rezultaty wszystkich działań z grupy C powinny być **konkretne, wymierne oraz powinny przynosić widoczną korzyść** siedliskom i gatunkom, których dotyczy projekt. Korzyści te powinny być **wymierne** oraz mierzone i oceniane w ramach **działań monitorujących określonych w grupie D**. Wynik każdego z działań powinien być wskazany w dziale „oczekiwane rezultaty”. Jeśli to możliwe, powinien być określony ilościowo.

Formularz C1d – D. Monitorowanie wpływu działań w ramach projektu (obowiązkowe jeżeli należą do nich konkretne działania związane z ochroną przyrody).

Wszystkie projekty, które przewidują konkretne działania związane z ochroną przyrody (tzn. nie należą do wyjątków wymienionych w sekcji 2.2.a) powinny obejmować oddzielne działania związane z monitorowaniem wpływu w celu mierzenia i dokumentowania skuteczności działań określonych w projekcie w porównaniu do sytuacji wyjściowej, celów i spodziewanych wyników. Należy określić konkretne wskaźniki. Należy przewidzieć regularne raportowanie i monitorowanie. Należy zatem zaproponować oddzielne działania związane z „monitorowaniem” i przeznaczyć na nie osobny budżet. W opisie działania, należy określić oraz opisać „protokół monitorowania”, „wskaźniki monitorowania” oraz „źródła weryfikacji”.

W odniesieniu do projektów mających charakter demonstracyjny lub innowacyjny, działania te powinny również wyraźnie obejmować ocenę zademonstrowanej techniki lub metodyki.

Następujące działanie uważane jest za obowiązkowe i powinno zostać włączone jako oddzielne działanie w formularzu C1d: ocena **wpływu społeczno-gospodarczego**

planowanych działań na lokalną gospodarkę i społeczeństwo, a także na **przywrócenie funkcji ekosystemu**. Ocena ta może być konsolidacją danych i wyników zebranych podczas trwania projektu do przedstawienia w sprawozdaniu końcowym.

Formularz C1e – E. Podnoszenie świadomości społecznej oraz upowszechnianie informacji o wynikach projektu (obowiązkowe)

Dla każdego z działań należy określić grupę docelową oraz uzasadnić ten wybór. Jeśli działanie obejmuje organizację spotkań (np. z lokalnymi zainteresowanymi stronami), należy określić ich liczbę, miejsce, terminy, uczestników, tematykę, przewidywaną liczbę uczestników, oraz wyjaśnić, w jaki sposób spotkanie wesprze realizację projektu. Jeśli działanie związane jest z opracowaniem broszur, ulotek, publikacji itd., należy określić nakład, ilość stron (format, kolor, itd.), a także grupę docelową i termin dystrybucji. Jeśli przewiduje się opracowanie filmu, należy określić jego format, długość, ilość kopii, miejsca wyświetlania, itp. Jeśli przewiduje się działania polegające na organizowaniu wizyt gości, należy określić przebieg, miejsce, liczbę gości oraz w jaki sposób działania te przyczynią się do realizacji projektu, itp. Jeśli beneficjent planuje przedstawienie rezultatów projektu na poziomie krajowym/międzynarodowym (konferencje, kongresy), należy wyjaśnić przydatność oraz wartość dodaną projektu.

Przewidywane rezultaty wszystkich działań należy określić w sposób ilościowy i jakościowy (np. wzrost wsparcia ze strony społeczności lokalnej, poinformowanie 2 500 osób, dystrybucja 3 000 broszur, itd.) wskazując, w jaki sposób przyczynią się one do osiągnięcia celów projektu.

Poniższe działania upowszechniające są obowiązkowe i powinny być sprecyzowane w formularzu C1e:

- **Tablice informacyjne** opisujące projekt powinny być ustawione w punktach strategicznych, dostępnych dla odwiedzających teren. Każda z tablic powinna zawierać logo LIFE.
- Opis projektu powinien być umieszczony na nowo powstałej lub istniejącej **stronie internetowej** (zawierającej logo LIFE) wraz ze szczegółowymi informacjami na temat celów, działań, postępów i rezultatów projektu. Strona internetowa powinna być regularnie aktualizowana w trakcie realizacji projektu.
- **Sprawozdanie „dla laika”** powinno być przygotowane na papierze oraz w wersji elektronicznej po zakończeniu realizacji projektu. Powinno być ono przygotowane w języku angielskim oraz w języku, w którym przygotowany został projekt. Sprawozdanie powinno zawierać od 5 do 10 stron i przedstawiać odbiorcom projekt, jego cele, działania oraz wyniki.

Poniższe działania upowszechniające nie są obowiązkowe, ale są przewidziane w wielu projektach:

- Wszelka przewidziana **działalność medialna** (konferencje prasowe, spotkania z dziennikarzami lub ich wizyty, przygotowanie materiałów dla prasy itd.).
- **Organizacja wydarzeń:** np. spotkań informacyjnych otwartych dla szerokiej publiczności, spotkań z przedstawicielami wybranych grup zainteresowanych, wizyt z przewodnikiem, itd. Należy szczegółowo opisać planowane wydarzenia oraz ich oczekiwany wkład w realizację celów projektu. Należy opisać końcowy wynik.

- **Warsztaty, seminaria, konferencje:** W przypadku uczestnictwa (jednego lub więcej) beneficjentów, należy określić, kim on będzie (jeśli już wiadomo). W przypadku organizacji wydarzeń przez beneficjenta (jednego lub więcej), należy określić planowaną tematykę, wkład w realizację celów projektu, kto zostanie zaproszony (jeśli to możliwe, należy zaprosić beneficjentów realizujących podobne projekty lub tych, którzy mieli podobne doświadczenie w przeszłości w celu zacieśniania współpracy). Wreszcie należy opisać oczekiwane efekty każdego wydarzenia oraz sposób, w jaki upowszechniane będą informacje z nim związane.
- **Przygotowanie i publikacja broszur, filmów, map, itp.** Należy wyraźnie określić planowane działania (temat, liczbę kopii, odbiorców). Należy zwrócić uwagę, że aby kwalifikować się do uzyskania zwrotu kosztów, wszystkie materiały, których opracowanie współfinansowane jest z funduszu LIFE+ muszą w sposób czytelny o tym informować (włączając umieszczanie logo LIFE), a jeden egzemplarz każdego z materiałów musi zostać dołączony do raportu postępów/pośredniego lub raportu końcowego.
- **Publikacje o charakterze technicznym związane z projektem:** Jeśli jest to już wiadome, należy wskazać, w jakim czasopiśmie ukaże się publikacja. Takie publikacje muszą uwzględniać informacje o wsparciu finansowym UE.

Formularz C1f – F. Ogólne zarządzanie projektem i monitorowanie (obowiązkowe)

Wnioskodawca powinien wymienić poszczególne czynności związane z zarządzaniem/prowadzeniem projektu oraz monitorowaniem wpływu konkretnych działań ochronnych na objęte projektem siedliska, gatunki i/lub kwestie związane z różnorodnością biologiczną.

Ogólne zarządzanie projektem:

Każdy projekt musi obejmować jedno lub kilka odrębnych działań określonych jako „Zarządzanie projektem przez (nazwa odpowiedzialnego beneficjenta)”. To działanie/działania powinny obejmować opis **personelu** zarządzającego projektem, a także opis obowiązków beneficjentów w zakresie zarządzania projektem i raportowania. Zarządzanie projektem powinno być opisane nawet jeśli nie wiążą się z tym żadne wydatki. Raportowanie powinno polegać na przygotowaniu sprawozdania wstępnego, sprawozdań postępu, sprawozdań okresowych i końcowych wraz z wnioskiem o wypłatę środków.

Należy załączyć **schemat organizacyjny** personelu technicznego jak i administracyjnego zaangażowanego w realizację projektu. Schemat musi dowodzić, że beneficjent koordynujący (kierownik projektu) w sposób zrozumiały sprawuje władzę zwierzchnią i skutecznie kontroluje pracowników zarządzających projektem, nawet jeżeli zarządzanie projektem zostało w części zlecone. Należy wyjaśnić, czy personel zarządzający posiada **wcześniejsze doświadczenie w zakresie zarządzania projektami**.

Tworzenie sieci z innymi projektami:

Tworzenie sieci z innymi projektami (włączając projekty w ramach LIFE III i/lub LIFE+), wymiana informacji itp., powinny być przedstawione jako odrębne obowiązkowe czynności kategorii F, na które przeznaczony jest oddzielny budżet.

Audyt:

Jeżeli będzie to wymagane, niezależny biegły rewident powołany przez beneficjenta koordynującego podda kontroli sprawozdania finansowe dostarczone Komisji w końcowym sprawozdaniu z projektu. Kontrola ma na celu nie tylko sprawdzenie zgodności z krajowym ustawodawstwem oraz zasadami księgowości, ale również potwierdzenie, że wszystkie poniesione koszty są zgodne z postanowieniami wspólnymi LIFE+. W formularzach

finansowych koszty audytu powinny zostać zawarte w budżecie w pozycji „Pomoc zewnętrzna”.

Beneficjent koordynujący ma obowiązek przygotować „**Plan ochrony po zakończeniu realizacji projektu w ramach LIFE**”, który stanowić będzie osobny rozdział końcowego sprawozdania. Dokument ten powinien być opracowany w języku beneficjenta oraz (opcjonalnie) w języku angielskim zarówno w formie papierowej, jak i elektronicznej. Powinien zawierać informacje dotyczące sposobu planowanej kontynuacji oraz dalszego rozwoju działań zapoczątkowanych w projekcie LIFE+ po upływie okresu realizacji projektu, a także dotyczące sposobu, w jaki zapewnione zostanie zarządzanie w dalszej perspektywie obszarem/siedliskami/gatunkami. Plan powinien również zawierać szczegółowe informacje na temat tego, jakie działania będą prowadzone, kiedy, przez kogo i z wykorzystaniem jakich źródeł finansowania. Nowego i odrębne działanie z kategorii F w ramach planu należy uwzględnić we wniosku (z budżetem 0 euro), a sam dokument powinien się znaleźć w wykazie produktów dostarczalnych.

Wytyczne dla projektów LIFE+ różnorodność biologiczna

W tej sekcji należy wymienić **wszystkie działania przewidziane do realizacji w ramach projektu**. Wyróżniono 5 rodzajów działań:

- A. działania przygotowawcze, opracowanie planów zarządzania i/lub planów działań;
(Uwaga: NIE ma kwalifikowalnych działań typu B, takich jak zakup gruntu/ długoterminowa dzierżawa/ jednorazowy zwrot kosztów)
- C. konkretne działania związane z ochroną;
- D. monitorowanie wpływu działań w ramach projektu (obowiązkowe, jeżeli należą do nich konkretne działania związane z ochroną przyrody);
- E. podnoszenie świadomości społecznej oraz upowszechnianie wyników (obowiązkowe);
- F. ogólne zarządzanie projektem i monitorowanie (obowiązkowe).

W ramach każdej z grup (A, C, D...), wnioskodawca musi wymienić inne działania: A1, A2..., C1, C2... D1, D2..., itd. Zaleca się, aby każde działanie, którego skutki będą istotne dla całości projektu (np. opracowanie planu zarządzania, organizacja konferencji itd.) było opisane jako **odrębne działanie**.

Działania te powinny być opisane tak szczegółowo jak to tylko możliwe, jednakże opis pojedynczego działania nie powinien przekraczać jednej strony. Opisom mogą towarzyszyć **mapy** przedstawiające lokalizację działań, wyjaśniające tablice, wykresy lub fotografie, które mogą być zawarte w formularzach poprzez użycie pola wyboru „Pictures”. Jednak należy zauważyć, że szczegółowa mapa przedstawiająca lokalizację poszczególnych działań musi być sporządzona **w postaci załącznika** (zob. poniżej).

Opis każdego działania powinien jasno określać powiązania z innymi działaniami oraz powinien wyraźnie (a także ilościowo) wskazywać, w jaki sposób zrealizowanie danego działania przyczyni się do osiągnięcia głównych celów projektu. Należy zachować **spójność pomiędzy formularzami technicznymi a finansowymi**.

Dla każdego z działań, wnioskodawca powinien przedstawić następujące informacje:

- **Nazwa działania:** Należy upewnić się, że podana nazwa jest krótka (maksymalnie 200 znaków), a także, że w zrozumiałym sposób oddaje cel działania.

- **Opis (co, jak, gdzie i kiedy):** Należy tu opisać, na czym będzie polegało działanie, z wykorzystaniem jakich środków i w jakim miejscu zostanie ono przeprowadzone, a także ile zajmie czasu i jaki będzie termin jego realizacji.
- **Przyczyny, dla których działanie jest niezbędne:** Należy wskazać przyczyny, dla których dane działanie uznano za konieczne oraz w jaki sposób jego realizacja przyczyni się do osiągnięcia celów projektu.
- **Beneficjent odpowiedzialny za realizację:** Należy wskazać, który z beneficjentów projektu będzie odpowiedzialny za realizację działania. W przypadku zaangażowania więcej niż jednego beneficjenta, należy podać wszystkie szczegóły dotyczące tego, za co jest odpowiedzialny każdy beneficjent w sekcji „Opis (co, jak gdzie i kiedy)”.
- **Oczekiwane rezultaty (w miarę możliwości wyrażone ilościowo):** Należy wskazać w sposób zwięzły, jakie rezultaty zostaną osiągnięte po realizacji działania (np. xx ha badań terenowych), a także, jakie produkty dostarczalne (np. przewodnik zarządzania) powstaną w wyniku przeprowadzenia działania.
- **Oszacowanie kosztów:** Należy opisać w jaki sposób zostały oszacowane koszty danej akcji (np. ilość dni *średni koszt na dzień, ...). Nie należy po prostu podawać łącznego kosztu działania, ale należy przedstawić szczegółowo poszczególne obliczenia i założenia, na podstawie których obliczono łączny koszt.. Proszę sprawdzić, czy koszty opisane w tym miejscu są spójne z danymi zawartymi w tabelach finansowych.

Należy zauważyć, że niektóre z działań wymagają podania dodatkowych informacji, zgodnie z tym, co określono poniżej.

Formularz C0 – Lista wszystkich działań

Ten formularz umożliwia wnioskodawcy utworzenie wszystkich działań przewidzianych w projekcie według rodzaju działania (A, B, C, ...).

- **Numer działania:** numer każdego działania, tzn. litera określająca kategorię + jego numer w ramach danej kategorii, np. A1, A2, ..., C1, C2, ...generowany jest automatycznie.
- **Nazwa działania:** Należy upewnić się, że podana nazwa jest krótka (maksymalnie 200 znaków), a także, że w zrozumiały sposób oddaje cel działania.

Ważna uwaga: działania przewidziane w projekcie muszą zostać utworzone przed przystąpieniem do wypełniania kosztów w formularzach finansowych.

Formularz C1a – A. Działania przygotowawcze, opracowanie planów zarządzania i/lub planów działań

W grupie czynności przygotowawczych należy umieścić wszystkie działania, których przeprowadzenie niezbędne jest dla rozpoczęcia lub właściwej realizacji działań z grup C, D E lub F. Obejmują one: przygotowanie dokumentacji technicznej (m.in. opracowanie wytycznych, inwentaryzacji itd.), a także przeprowadzenie wszelkich procedur prawnych lub administracyjnych (konsultacje, zaproszenia do przetargów, dyskusje, szkolenia itp.).

Jeśli w ramach czynności przygotowawczych przewiduje się opracowanie planów zarządzania i/lub planów działań, opis stosownych czynności przygotowawczych powinien określać, co zostanie zrobione, aby zapewnić, że plany te zostaną zrealizowane (np. plan zostanie zatwierdzony przez odpowiednie organy administracyjne przed zakończeniem realizacji projektu).

Jeżeli efekty działań przygotowawczych nie zostaną bezpośrednio wykorzystane w trakcie realizacji projektu, opis powinien zawierać szczegółowe wyjaśnienia, oświadczenia i gwarancje, wykazujące, że zostaną one w pełni wdrożone po zakończeniu projektu. W przeciwnym wypadku, działania tego rodzaju mogą zostać wykreślone z projektu.

Uwaga: tylko konkretne działania związane z ochroną należy umieścić jako działania C i opisać je w formularzu C1c. Wielu wnioskodawców nieprawidłowo umieszcza jako działania C, te działania, które nie stanowią konkretnych działań związanych z ochroną (np. działania odnoszące się do inwentaryzacji, planów zarządzania, monitorowania, wytycznych do zarządzania, informacji dla zainteresowanych stron itp.).

Formularz C1c – C. Konkretnie działania związane z ochroną

Należy wyraźnie wskazać konkretne działania, których realizacja uzależniona jest od przeprowadzenia działań przygotowawczych.

W przypadku wszystkich konkretnych działań ochronnych należy określić, jakiego rodzaju **zagadnienia związane z różnorodnością biologiczną** zostaną dotknięte oraz jaki będzie to miało związek z osiągnięciem celów projektu. Należy przedstawić informacje na temat lokalizacji oraz przewidywanego wpływu planowanych działań. Należy określić podmiot odpowiedzialny za ich kontynuację, jeśli będzie wymagana, po zakończeniu realizacji projektu.

Jeśli beneficjent lub partnerzy przewidują **budowę infrastruktury, zakup sprzętu lub zwierząt** (np. bydła hodowlanego) na potrzeby demonstracji, pozycje te powinny zostać wymienione, szczegółowo opisane i uzasadnione.

Jeżeli dotyczy, należy wyjaśnić, w jaki sposób, przez kogo oraz z jakiego źródła finansowania działania będą **kontynuowane** po zakończeniu okresu projektu. Należy również zwrócić uwagę, że przewidywane płatności na czynności związane z zarządzaniem po zakończeniu projektu nie będą uznawane za koszty kwalifikowalne do finansowania w ramach LIFE+.

Rezultaty wszystkich działań z grupy C powinny być **konkretne, wymierne oraz powinny przynosić widoczną korzyść** zagadnieniom różnorodności biologicznej, których dotyczy projekt. Korzyści te powinny być **wymierne** oraz mierzone i oceniane w ramach **działań monitorujących określonych w grupie D**. Wynik każdego z działań powinien być wskazany w dziale „oczekiwane rezultaty”. Jeśli to możliwe, powinien być określony **ilościowo**.

Formularz C1d – D. Monitorowanie wpływu działań w ramach projektu (obowiązkowe jeżeli należą do nich konkretne działania związane z ochroną przyrody),

Wszystkie projekty, które przewidują konkretne działania związane z ochroną przyrody (tzn. nie należą do wyjątków wymienionych w sekcji 2.2.b) powinny obejmować odrębne działania związane z monitorowaniem wpływu w celu mierzenia i dokumentowania skuteczności działań określonych w projekcie w porównaniu do sytuacji wyjściowej, celów i spodziewanych wyników. Należy określić konkretne wskaźniki. Należy przewidzieć regularne raportowanie i monitorowanie. Należy zatem zaproponować oddzielne działania związane z „monitorowaniem” i przeznaczyć na nie osobny budżet. W opisie działania, należy określić oraz opisać „protokół monitorowania”, „wskaźniki monitorowania” oraz „źródła weryfikacji”.

Formularz C1e – E. Podnoszenie świadomości społecznej oraz upowszechnianie wyników (obowiązkowe)

Dla każdego z działań należy określić grupę docelową oraz uzasadnić ten wybór. Jeśli działanie obejmuje organizację spotkań (np. z lokalnymi zainteresowanymi stronami), należy określić ich liczbę, miejsce, terminy, uczestników, tematykę, przewidywaną liczbę uczestników, oraz wyjaśnić, w jaki sposób spotkanie wesprze realizację projektu. Jeśli działanie związane jest z opracowaniem broszur, ulotek, publikacji itd., należy określić nakład, ilość stron (format, kolor, itd.), a także grupę docelową i termin dystrybucji. Jeśli przewiduje się opracowanie filmu, należy określić jego format, długość, ilość kopii, miejsca wyświetlania, itp. Jeśli przewiduje się działania polegające na organizowaniu wizyt gości, należy określić przebieg, miejsce, liczbę gości oraz w jaki sposób działania te przyczynią się do realizacji projektu, itp. Jeśli beneficjent planuje przedstawienie rezultatów projektu na poziomie krajowym/międzynarodowym (konferencje, kongresy), należy wyjaśnić przydatność oraz wartość dodaną projektu.

Przewidywane rezultaty wszystkich działań należy określić w sposób ilościowy i jakościowy (np. wzrost wsparcia ze strony społeczności lokalnej, poinformowanie 2 500 osób, dystrybucja 3 000 broszur, itd.) wskazując, w jaki sposób przyczynią się one do osiągnięcia celów projektu.

Poniższe działania upowszechniające są obowiązkowe i powinny być sprecyzowane w formularzu C1e:

- **Tablice informacyjne** opisujące projekt powinny być ustawione w punktach strategicznych, dostępnych dla odwiedzających teren. Każda z tablic powinna zawierać logo LIFE.
- Opis projektu powinien być umieszczony na nowo powstałej lub istniejącej **stronie internetowej** (zawierającej logo LIFE) wraz ze szczegółowymi informacjami na temat celów, działań, postępów i rezultatów projektu. Strona internetowa powinna być regularnie aktualizowana w trakcie realizacji projektu.
- **Sprawozdanie „dla laika”** powinno być przygotowane na papierze oraz w wersji elektronicznej po zakończeniu realizacji projektu. Powinno być ono przygotowane w języku angielskim oraz w języku, w którym przygotowany został projekt. Sprawozdanie powinno zawierać od 5 do 10 stron i przedstawiać odbiorcom projekt, jego cele, działania oraz wyniki.

Poniższe działania upowszechniające nie są obowiązkowe, ale są przewidziane w wielu projektach:

- Wszelka przewidywana **działalność medialna** (konferencje prasowe, spotkania z dziennikarzami lub ich wizyty, przygotowanie materiałów dla prasy itd.).
- **Organizacja wydarzeń:** np. spotkań informacyjnych otwartych dla szerokiej publiczności, spotkań z przedstawicielami wybranych grup zainteresowanych, wizyt z przewodnikiem, itd. Należy szczegółowo opisać planowane wydarzenia oraz ich oczekiwany wkład w realizację celów projektu. Należy opisać końcowy wynik.
- **Warsztaty, seminaria, konferencje:** W przypadku uczestnictwa (jednego lub więcej) beneficjentów, należy określić, kim on będzie (jeśli już wiadomo). W przypadku organizacji wydarzeń przez beneficjenta (jednego lub więcej), należy określić planowaną tematykę, wkład w realizację celów projektu, kto zostanie zaproszony (jeśli to możliwe, należy zaprosić beneficjentów realizujących podobne projekty lub tych, którzy mieli podobne doświadczenie w przeszłości w celu zacieśniania współpracy). Należy również opisać oczekiwany efekt każdego wydarzenia oraz w jaki sposób rozpowszechniane będą informacje z nim związane.

- **Przygotowanie i publikacja broszur, filmów, map, itp.** Należy wyraźnie określić planowane działania (temat, liczbę kopii, odbiorców). Należy pamiętać, że aby kwalifikować się do uzyskania zwrotu kosztów, wszystkie materiały, których opracowanie współfinansowane jest z funduszu LIFE+ muszą w sposób czytelny o tym informować (włączając umieszczanie logo LIFE), a jeden egzemplarz każdego z materiałów należy dołączyć do raportu postępów/pośredniego lub raportu końcowego.
- **Publikacje o charakterze technicznym związane z projektem:** Jeśli jest to już wiadome, należy wskazać, w jakim czasopiśmie ukaże się publikacja. Takie publikacje muszą uwzględniać informacje o wsparciu finansowym UE.

Formularz C1f – F. Ogólne zarządzanie projektem i monitorowanie (obowiązkowe)

Wnioskodawca powinien wymienić poszczególne czynności związane z zarządzaniem/prowadzeniem projektu oraz monitorowaniem wpływu konkretnych działań ochronnych na objęte projektem siedliska, gatunki i/lub kwestie związane z różnorodnością biologiczną.

Ogólne zarządzanie projektem:

Każdy projekt musi obejmować jedno lub kilka odrębnych działań określonych jako „Zarządzanie projektem przez (nazwa odpowiedzialnego beneficjenta)”. Działania te powinny obejmować opis **personelu** zarządzającego projektem, a także opis obowiązków beneficjentów w zakresie zarządzania projektem i raportowania. Zarządzanie projektem powinno być opisane, nawet jeśli nie wiążą się z tym żadne wydatki. Raportowanie powinno polegać na przygotowaniu sprawozdania wstępnego, sprawozdań postępu, sprawozdań okresowych i końcowych wraz z wnioskiem o wypłatę środków.

Należy załączyć **schemat organizacyjny** personelu technicznego jak i administracyjnego zaangażowanego w realizację projektu. Schemat musi dowodzić, że beneficjent koordynujący (kierownik projektu) w sposób zrozumiały sprawuje władzę zwierzchnią i skutecznie kontroluje pracowników zarządzających projektem, nawet jeżeli zarządzanie projektem zostało w części zlecone. Należy wyjaśnić, czy personel zarządzający posiada **wcześniejsze doświadczenie w zakresie zarządzania projektami**.

Tworzenie sieci z innymi projektami:

Tworzenie sieci z innymi projektami (włączając projekty w ramach LIFE III i/lub LIFE+), wymiana informacji itp., powinny być przedstawione jako odrębne obowiązkowe czynności kategorii F, na które przeznaczony jest oddzielny budżet.

Audyt:

Jeżeli będzie to wymagane, niezależny biegły rewident powołany przez beneficjenta koordynującego podda kontroli sprawozdania finansowe dostarczone Komisji w końcowym sprawozdaniu z projektu. Kontrola ma na celu nie tylko sprawdzenie zgodności z krajowym ustawodawstwem oraz zasadami księgowości, ale również potwierdzenie, że wszystkie poniesione koszty są zgodne z postanowieniami wspólnymi LIFE+. W formularzach finansowych koszty audytu powinny zostać zawarte w budżecie w pozycji „Pomoc zewnętrzna”.

Beneficjent koordynujący ma obowiązek przygotować „**Plan komunikacji po zakończeniu realizacji projektu w ramach LIFE**”, który stanowić będzie osobny rozdział końcowego sprawozdania. Plan należy sporządzić w języku, w którym przygotowany został projekt oraz (opcjonalnie) w języku angielskim, w formie papierowej oraz elektronicznej. Należy w nim zawrzeć informacje na temat planowanych działań związanych z upowszechnianiem oraz przekazywaniem informacji o rezultatach po zakończeniu realizacji projektu. Powinien on

również wskazywać, w jaki sposób wnioskodawca zamierza kontynuować/rozвивać działania sprzyjające zachowaniu różnorodności biologicznej w najbliższych latach. Odrębne działanie należy uwzględnić we wniosku (z budżetem 0 euro), a sam dokument powinien się znaleźć w wykazie produktów dostarczalnych.

Wspólne wytyczne dla projektów LIFE+ przyroda i LIFE+ różnorodność biologiczna

Formularz C2 – Produkty dostarczalne i etapy projektu oraz przewidywane sprawozdania z działań

Produkty dostarczalne: Produkty dostarczalne należy wymienić chronologicznie według terminu ich zakończenia (dzień/miesiąc/rok). **Produkty dostarczalne** to wszystkie produkty **materialne**, które mogą być wysyłane (np. plany zarządzania, badania oraz inne dokumenty, oprogramowanie, taśmy video, itd.) Każdy z produktów należy opisać numerem wskazującym działanie, którego dotyczy (np. A1, C5, itd.) oraz określić termin jego realizacji (dzień/miesiąc/rok). Należy zauważyć, że każdy produkt dostarczalny będzie musiał zostać **złożony Komisji jako odrębny dokument** (z logo LIFE) razem ze sprawozdaniem z działań.

Etapy projektu: Etapy należy wymienić chronologicznie według terminu ich realizacji/osiągnięcia (dzień/miesiąc/rok). **Etapy projektu** określone są jako **kluczowe momenty** podczas realizacji projektu, np. „Wyznaczenie kierownika projektu”, „Zakończenie ważnej konferencji”, itd. Etapy (lub odpowiednie dokumenty) nie muszą być składane Komisji. W sprawozdaniu należy poinformować Komisję o tym, czy etap został zakończony.

Przewidywane sprawozdania z działań: Beneficjent koordynujący ma obowiązek przekazywać Komisji sprawozdania dotyczące technicznego oraz finansowego postępu projektu. W sprawozdaniach należy zwrócić uwagę na osiągnięte wyniki projektu oraz potencjalne problemy. Pierwszym sprawozdaniem jest „Sprawozdanie wstępne” (składane w ciągu 9 miesięcy od daty rozpoczęcia), które powinno przedstawiać samoocenę wykonalności projektu. Jeżeli projekt trwa dłużej niż 24 miesiące i wnioskowany wkład UE przekracza 300 tys. euro, oraz jeżeli beneficjent koordynujący zamierza poprosić o śródkresową wypłatę, należy dostarczyć bardziej szczegółowe „Śródkresowe sprawozdanie z wnioskiem o płatność”. W projektach trwających powyżej 48 miesięcy i w których wkład Unii Europejskiej przekracza 2 mln euro, beneficjent koordynujący jest zobowiązany jest do złożenia dwóch śródkresowych sprawozdań wraz z wnioskiem o śródkresową płatność, w sytuacji, gdy próg płatności zdefiniowany w art. 29.3 postanowień wspólnych został osiągnięty. Należy złożyć jedno „Końcowe sprawozdanie z wnioskiem o płatność”, nie później niż 3 miesiące po dacie zakończenia projektu. Należy przewidzieć dodatkowe „Sprawozdania z postępu” w celu zapewnienia, że otrzymywane jest przynajmniej jedno sprawozdanie na 18 miesięcy (harmonogram sprawozdań może być modyfikowany w fazie zmian). Należy sprawdzić art. 12 postanowień wspólnych, aby zapoznać się ze wszystkimi szczegółami na temat zobowiązania dotyczącego sprawozdawczości projektów LIFE+.

Formularz C3 – Harmonogram

W tabeli wszystkie działania uporządkowane są wg kategorii. Przy każdym działaniu projektowym należy wybrać termin realizacji tego działania.

Planując termin realizacji projektu, należy pamiętać, że projekt LIFE+ 2011 nie może rozpocząć się przed 1 czerwca 2012 r. Ponadto należy dodać stosowny margines bezpieczeństwa na końcu projektu, aby zabezpieczyć się przed niemożliwymi do uniknięcia, nieprzewidywanymi opóźnieniami.

Załącznik:

Mapy są obowiązkowe, w przypadku gdy projekt dotyczy działań związanych z obszarami. Dla każdej strefy objętej projektem (podobszaru) należy przedstawić oddzielną mapę. Każda mapa powinna zawierać:

- tytuł;
- jeśli dotyczy, obszary SPA i/lub SCI wraz z nazwami i kodami obszaru *Natura 2000*;
- położenie głównych siedlisk ujętych w projekcie;
- oznaczenie działań obszarowych, zgodnie z opisem przedstawionym we wniosku;
- skalę i legendę mapy. Legenda powinna zawierać nazwy wszystkich czynności zaznaczonych na mapie, wraz z ich numerami oraz tytułem (np. B1 - zakup gruntu). W legendzie należy również umieścić nazwy wszystkich siedlisk uwzględnionych na mapie. Należy stosować oficjalne nazwy i kody siedlisk;
- granice obszarów *Natura 2000*. Jeśli we wniosku uwzględniono działania obejmujące gatunki/siedliska wymienione w dyrektywie „siedliskowej”, należy oznaczyć granice istniejących obszarów ochrony pSCI/SCI/SAC. Jeśli we wniosku uwzględniono działania obejmujące gatunki wymienione w dyrektywie „ptasiej”, wówczas należy zaznaczyć granice obszarów SPA;
- granice obszaru objętego projektem, tylko wówczas, gdy przebiegają inaczej niż granice danego obszaru *Natura 2000*;
- w celach informacyjnych, tylko jeśli jest to potrzebne, granice odnoszące się do innych stanów ochrony przyrody na poziomie regionalnym lub krajowym;
- lokalizację i zasięg głównych działań przewidzianych w części C. Działania te muszą zostać określone w legendzie.

Wnioskodawcy powinni się upewnić, że załączone mapy odznaczają się **bardzo wysoką jakością** oraz zawierają wszystkie wymagane informacje. Mapy mogą być załączane **wyłącznie w formatach A4 lub A3, jako plik PDF**.

Uwaga: Wniosek LIFE+ przyroda skierowany na ochronę na określonym obszarze może zostać odrzucony, jeżeli jakość map nie pozwoli na określenie, czy planowane działania podejmowane będą w granicach obszarów *Natura 2000*.

3.2 Formularze finansowe

Wspólne wytyczne dla projektów LIFE+ przyroda i LIFE+ różnorodność biologiczna

Część finansowa wniosku *LIFE+ przyroda* obejmuje 11 formularzy: FA, FB, FC, F1, F2, F3, F4 (F4a i F4b), F5, F6, F7 i F8).

Część finansowa wniosku *LIFE+ różnorodność biologiczna* obejmuje 10 formularzy: FA, FB, FC, F1, F2, F3, F4 (F4a, F4b i F4c), F6, F7 i F8.

Uwaga: Budżet projektu musi obejmować wyłącznie koszty zgodne z art. 25 postanowień wspólnych.

Beneficjent koordynujący oraz współbeneficjenci, jak również inne spółki będące częścią tych samych grup lub holdingów, nie mogą występować jako podwykonawcy.

Fakturowanie wewnętrzne (tj. koszty wynikające z transakcji pomiędzy działami beneficjenta) nie jest dozwolone, chyba że możliwe będzie wykazanie, że takie transakcje odpowiadają najbardziej opłacalnej ofercie i wykluczają wszystkie elementy zysku, podatek VAT oraz koszty ogólne.

Wkład UE zostanie obliczony na podstawie kosztów kwalifikowalnych.

Proszę wypełnić najpierw formularze FC do F8.

Formularz FA – Podział budżetu oraz finansowanie projektu

Formularz ten wypełniany jest automatycznie, w oparciu o dane przekazane w innych formularzach w tej sekcji.

Formularz stanowi podsumowanie struktury finansowej projektu, przedstawiając podział budżetu dla projektu oraz zarys planu finansowego.

Koszty ogólne są kwalifikowalne jako ryczałt do 7% łącznej kwoty kwalifikowalnych kosztów bezpośrednich dla całego projektu, wyłączając zakup/dzierżawę gruntu (oraz same koszty ogólne, które są kosztami pośrednimi). Tło komórki tabeli stanie się czerwone, jeżeli kwota wynikająca z formularza F8 przekroczy określony próg.

Formularz FB – Podział kosztów działań

Formularz ten wypełnia się automatycznie, w oparciu o dane wpisane w innych formularzach w tej sekcji.

Formularz ten jest bardzo przydatny dla łączenia wyników technicznych oraz kosztów.

Formularz FC – Podział finansowania projektu

Formularz ten podaje informacje na temat finansowania projektu przez beneficjentów i/lub współfinansującego (współfinansujących), jak również wkładu UE, wnioskowanego dla każdego beneficjenta.

Towary i usługi, które mają być dostarczane w postaci „**wkładu rzeczowego**”, tj. dla których nie jest przewidziany przepływ gotówki, nie kwalifikują się do współfinansowania ze środków UE i nie powinny być ujęte w budżecie projektu.

Wkład beneficjenta koordynującego: należy określić kwotę wkładu finansowego wniesionego przez beneficjenta koordynującego. Kwota ta nie może obejmować finansowania uzyskanego z innych publicznych lub prywatnych źródeł przeznaczonych konkretnie na dany projekt lub jego część (środki te powinny być zgłoszone jako inny rodzaj współfinansowania).

Wkład współbeneficjenta: Należy wskazać wkład finansowy każdego współbeneficjenta. Kwoty te nie mogą obejmować finansowania uzyskanego z innych publicznych lub prywatnych źródeł przeznaczonych konkretnie na dany projekt lub jego część (środki te powinny być zgłoszone jako inny rodzaj współfinansowania).

Wnioskowana kwota wkładu UE: Należy określić kwotę wkładu finansowego UE wnioskowaną przez beneficjenta koordynującego oraz każdego współbeneficjenta. Kwota ta musi być zgodna z art. 24 i art. 25.2 postanowień wspólnych.

Kwota współfinansowania w euro (€): Należy wskazać wkład finansowy każdego współfinansującego.

Uwagi ogólne do formularzy F1 – F7

Wszystkie koszty muszą być zaokrąglone do pełnego euro i nie mogą zawierać podatku VAT, w przypadku gdy beneficjent może uzyskać zwrot kwoty podatku od organów krajowych.

Dla każdego elementu kosztów, proszę wybrać z menu wyboru skróconą nazwę beneficjenta oraz numer działania, do którego odnosi się ten koszt. Aby dodać nowy element kosztów, należy użyć „+”; aby usunąć, proszę użyć „-”.

Formularz F1 – Bezpośrednie koszty osobowe

Ogólne: Art. 5 ust. 5 rozporządzenia LIFE+ zastrzega, że koszty wynagrodzeń urzędników publicznych mogą być finansowane tylko w takim zakresie, w jakim mają one związek z kosztami działań podejmowanych w celu realizacji projektu, których odpowiedni organ publiczny nie wykonywałby, gdyby dany projekt nie był realizowany. Pracownicy, o których mowa, muszą być specjalnie oddelegowani do realizacji projektu (tzn. ich umowy/akta osobowe muszą wykazywać, że pracowali oni przez x tygodni/miesiący nad projektem).

Ponadto, suma wkładu finansowego organów publicznych (jako beneficjentów koordynujących i/lub współbeneficjentów) do budżetu projektu musi przekraczać (przynajmniej o 2 %) sumę kosztów wynagrodzenia ich pracowników pobieranego w ramach projektu. Powyższy warunek zostanie zweryfikowany podczas etapu wyboru i w momencie końcowej płatności.

Jedynie koszty pracowników tymczasowych zatrudnionych specjalnie na okres realizacji projektu oraz zajmujących się wyłącznie jego realizacją nie będą brane pod uwagę w obliczaniu minimalnej kwoty wkładu organów publicznych, o której mowa powyżej, pod warunkiem że:

- a) Umowy z takimi pracownikami nie zostały zawarte przed datą podpisania umowy o dotację i nie wygasają po terminie zakończenia realizacji projektu.
- b) Treść umowy obejmuje w szczególności projekt LIFE+.
- c) Pracownicy, o których mowa zostali zatrudnieni wyłącznie dla celów realizacji zadań w ramach projektu LIFE+.

Rodzaj umowy: Należy wskazać kategorię prawną rodzaju umowy, urzędnika publicznego/umowy na czas nieokreślony/umowy na czas określony/umowy o świadczenie usług/itd. **oraz** czy jest to zatrudnienie na pełen etat, czy w niepełnym wymiarze. Określenie szczegółów jest absolutnie konieczne. (Np. umowa na czas określony/pełen etat)

Należy zauważyć, że umowy o świadczenie usług zawarte z osobami fizycznymi mogą być zaliczone do tej kategorii pod warunkiem, że prace wykonywane są przez takie osoby w obiektach beneficjenta i pod jego nadzorem oraz pod warunkiem, że praktyka taka jest zgodna ze stosownym krajowym ustawodawstwem podatkowym i społecznym.

Uwaga: Czas pracy każdego pracownika zaangażowanego w projekt będzie regularnie rejestrowany (tj. każdego dnia i tygodnia) przy użyciu ewidencji czasu pracy lub równoważnego systemu rejestracji czasu pracy ustalanego i regularnie certyfikowanego przez każdego z beneficjentów projektu.

Kategoria/funkcja w projekcie: Należy określić każdą kategorię zawodową w jasny i jednoznaczny sposób, aby umożliwić Komisji monitorowanie zasobów pracowniczych przeznaczonych na projekt. Jeżeli kategoria zawodowa nie objaśnia roli, jaką dana osoba będzie pełnić w projekcie, informacja taka również powinna zostać zawarta. *Przykłady kategorii/funkcji pracowników w projekcie są następujące: starszy inżynier/kierownik projektu, technik/analitik danych, specjalista ds. administracyjnych/finansowych, itd.*

Stawka dzienna: Stawka dzienna na każdego pracownika obliczana jest na podstawie miesięcznego lub tygodniowego wynagrodzenia brutto powiększonego o obowiązkowe składki na ubezpieczenie społeczne, wszelkie inne koszty ustawowe, jednak z wyłączeniem innych kosztów. W celu ustalenia wniosku budżetowego, wynagrodzenie miesięczne musi być obliczane w oparciu o przykładowe średnie stawki, które są stosowne dla określonej kategorii pracowników, sektora, kraju, typu organizacji, itd. Szacując średnie stawkiienne obowiązujące podczas realizacji projektu, należy wziąć pod uwagę przewidywalne podwyżki wynagrodzenia. Należy zauważyć, że każda stawka dzienna przewyższająca 400 euro powinna zostać uzasadniona.

Należy pamiętać, że składając sprawozdania dotyczące kosztów projektu NIE WOLNO stosować stawek wskazanych w propozycji budżetu. Stawki w sprawozdaniach powinny uwzględniać rzeczywiście poniesione koszty, tj. faktyczne wynagrodzenie brutto, obowiązkowe składki na ubezpieczenie społeczne oraz wszelkie inne koszty ustawowe, a także faktyczny czas roboczy dla danego roku.

Łączna liczba osobodni na rok, powinna być obliczana na podstawie łącznej liczby godzin/dni pracy zgodnie z krajowymi ustawodawstwem, umowami zbiorowymi, umowami o pracę, itd. Przykład ustalenia łącznej liczby dni roboczych na rok mógłby być następujący (pod warunkiem, że jest zgodny z odpowiednimi przepisami prawa):

Dni/rok	365 dni
Minus 52 weekendy	104 dni
Minus coroczne święta	21 dni
Minus ustawowe święta	15 dni
Minus zwolnienia z powodu choroby/inne (jeśli dotyczy)	10 dni
= Łączna liczba dni roboczych	<u>215 dni</u>

Liczba osobodni: Liczba osobodni potrzebna do realizacji projektu.

Bezpośrednie koszty osobowe: obliczane automatycznie poprzez pomnożenie łącznej liczby osobodni z danej kategorii przez stawkę dzienną dla danej kategorii.

Formularz F2 – Koszty podróży i utrzymania

Uwaga: w ramach tej kategorii budżetowej wnioskodawcy powinni przewidzieć koszty podróży dla dwóch osób uczestniczących w realizacji projektu w celu udziału w spotkaniu inauguracyjnym z przedstawicielami KE.

Ogólne: Należy ująć wyłącznie koszty podróży i koszty utrzymania. Koszty związane z uczestnictwem w konferencjach, takie jak opłaty za konferencje powinny być ujęte w innej kategorii. Koszt uczestnictwa w konferencji uważany jest za kwalifikowalny tylko wówczas, gdy projekt ma zostać zaprezentowany podczas konferencji. Liczba uczestników konferencji ograniczona jest tylko do tych uczestników, których obecność na konferencji jest uzasadniona merytorycznie.

Cel podróży (Z/Do): Należy określić miejsce rozpoczęcia podróży oraz jej cel. Należy określić kraj i miasto, jeżeli są znane. Jeżeli dotyczy, dla powtarzających się wizyt w obszarze projektu, należy napisać „obszar projektu”.

Poza teren Europy: Należy wpisać „Tak” dla podróży odbywanych poza Unię Europejską.

Cel podróży: Cel podróży musi zostać wyraźnie określony, aby umożliwić ocenę kosztów związanych z celami projektu (przykłady: „przedsięwzięcia polegające na upowszechnianiu”, „spotkania koordynacyjne w sprawach technicznych”, „wizyty w obszarze projektu”). Należy określić przewidzianą liczbę podróży oraz liczbę osób, które będą w nich uczestniczyć, jak również czas trwania podróży, podając liczbę dni.

Można wykorzystać więcej niż jedną linię dla celu podróży lub miejsca przeznaczenia, jeżeli to konieczne, jednak koszty muszą być przedstawione jako pogrupowane, np. odnośnie do wszystkich spotkań koordynacyjnych w sprawach technicznych. Jednakże, na etapie sprawozdań, należy rozróżnić koszty indywidualne.

Koszty podróży: Koszty podróży będą obliczane zgodnie z wewnętrznymi zasadami beneficjenta. Beneficjenci dołożą starań, aby podróżować w najbardziej ekonomiczny oraz przyjazny dla środowiska sposób – należy każdorazowo rozważyć możliwość przeprowadzenia wideokonferencji jako rozwiązanie alternatywne.

Przy braku zasad wewnętrznych obowiązujących w przypadku zwrotu kosztów użytkowania samochodów należących do organizacji (w przeciwieństwie do samochodów prywatnych) koszty związane z korzystaniem z nich będą szacowane z zastosowaniem stawki 0,22 euro/km. Jeżeli przewidziane jest tylko pokrycie kosztów paliwa, należy w tym miejscu również o nich wspomnieć.

Koszty utrzymania: Koszty utrzymania będą obliczane zgodnie z wewnętrznymi zasadami beneficjenta (diety lub bezpośrednia zapłata za posiłki, koszty hotelu, miejscowy transport itd.). Należy upewnić się, że koszty posiłków związane z podróżą/spotkaniami beneficjentów nie zostaną zawarte, jeżeli koszty utrzymania zostały już ujęte w budżecie jako diety.

Formularz F3 – Koszty związane z pomocą zewnętrzną

Ogólne: Koszty związane z pomocą zewnętrzną dotyczą kosztów podwykonawstwa: tj. usług/prac wykonywanych przez spółki zewnętrzne lub osoby trzecie, jak również wynajmowania sprzętu lub infrastruktury. Koszty te ograniczone są do 35% łącznego budżetu, chyba że istnieje możliwość uzasadnienia wyższego poziomu kosztów we wniosku.

Na przykład, stworzenie logo, ustalenie planu dotyczącego upowszechniania, zaprojektowanie produktów przeznaczonych do upowszechniania, usługi tłumaczeniowe, publikacja książki lub wypożyczenie materiałów powinny być ujęte jako pomoc zewnętrzną. Jednakże transport materiałów, drukowanie materiałów związanych z upowszechnianiem oraz innych, nawet jeżeli zrealizowane zostaną przez spółkę zewnętrzną, powinny być ujęte w sprawozdaniu jako inne koszty.

Należy zauważyć, że wszelkie usługi świadczone w ramach umowy podwykonawstwa, które są **związane są z prototypem**, powinny zostać ujęte w budżecie jako prototyp, nie zaś jako pomoc zewnętrzna. Koszty związane z **zakupem lub dzierżawą** (w przeciwieństwie do najmu) **sprzętu oraz infrastruktury** dostarczonych w ramach umowy podwykonawstwa powinny zostać ujęte w budżecie jako takie kategorie kosztów, a nie jako pomoc zewnętrzna.

Koszty związane z **dzierżawą praw korzystania z gruntu** muszą być obliczone jako „pomoc zewnętrzna” jedynie wówczas, gdy dotyczą **krótkoterminowej** dzierżawy, która skończy się przed datą zakończenia realizacji projektu. Długoterminowe dzierżawy muszą być deklarowane w ramach zakupu gruntu.

Koszty usług biegłego rewidenta związane z audytowaniem sprawozdań finansowych projektu zawsze powinny być ujmowane w tej kategorii budżetowej. Koszty te zawsze będą ponoszone wyłącznie przez beneficjenta koordynującego.

Procedura: Należy określić przewidzianą procedurę dotyczącą podzlecenia pracy, np. „przetarg publiczny”, „umowa bezpośrednia”, „umowa ramowa”, itd. Podwykonawcy muszą być wynagradzani zgodnie z art. 8.4 postanowień wspólnych.

Opis: Należy przedstawić jasny opis przedmiotu usługi, która zostanie podzlecona, np. „dokonanie oceny wpływu”, „utrzymanie...”, „wynajem...”, „konsultacja w sprawie...”, „rozbudowa strony internetowej”, „pomoc wewnętrzna”, „organizacja przedsięwzięcia polegającego na upowszechnianiu”, itd. Można wykorzystać więcej niż jedną linię do opisu umowy podwykonawstwa, jeżeli to konieczne.

Uwagi ogólne na temat Formularzy F4.a, F4.b oraz F4.c – Środki trwałe

W tej kategorii należy ująć jedynie te środki, które są klasyfikowane jako środki trwałe zgodnie z zasadami księgowości danego beneficjenta. Nie należy natomiast zaliczać do tej kategorii żadnych pozycji, które nie są klasyfikowane jako środki trwałe zgodnie z zasadami księgowości danego beneficjenta.

W podkategoriach sprzętu i infrastruktury należy wskazać faktyczny koszt jak również wartość amortyzacji, zgodnie z art. 25 postanowień wspólnych. Wyłącznie amortyzacja aktywów rzeczowych jest kosztem kwalifikowalnym dla projektu, a współfinansowanie UE zostanie obliczone na podstawie tej kwoty.

Uwaga: Amortyzacja środków trwałych, będących w posiadaniu beneficjentów w chwili rozpoczęcia projektu, nie kwalifikuje się do finansowania LIFE+.

Rzeczywisty koszt: Łączny koszt infrastruktury lub sprzętu bez uwzględniania kosztów amortyzacji.

Amortyzacja: Łączna wartość amortyzacji na rachunkach beneficjentów na koniec projektu. W celu ustalenia wniosku budżetowego, beneficjenci powinni oszacować, tak dokładnie jak to możliwe, kwotę amortyzacji dla każdej pozycji, od dnia otwarcia rachunków (jeżeli dotyczy) do zakończenia projektu. Takie oszacowanie powinno opierać się o wewnętrzne zasady rachunkowości i/lub być zgodne z krajowymi zasadami rachunkowości. Kwota ta stanowi koszt kwalifikowalny.

Należy zauważyć, że amortyzacja ograniczona jest maksymalnie do 25% kosztu rzeczywistego w przypadku infrastruktury oraz maksymalnie do 50% kosztu rzeczywistego w przypadku sprzętu.

Wyjątek 1: W przypadku prototypów koszty kwalifikowalne równe są kosztom faktycznym, zgodnie z warunkami określonymi w art. 25.7 postanowień wspólnych.

Wyjątek 2: W przypadku projektów LIFE+ przyroda (ale nie dla projektów w zakresie różnorodności biologicznej), koszt środków trwałych zakupionych przez beneficjentów, będących organami publicznymi lub prywatnymi organizacjami niehandlowymi będzie

uważany za kwalifikowalny w 100%, jeżeli organizacja spełni wszystkie warunki określone w art. 25.9 postanowień wspólnych. W takim przypadku wskazana kwota amortyzacji powinna być taka sama jak rzeczywisty koszt.

Formularz F4.a – Koszty infrastruktury

Procedura: Należy określić przewidzianą procedurę dotyczącą podzlecenia pracy, np. „przetarg publiczny”, „umowa bezpośrednia”, „umowa ramowa”, itd. Podwykonawcy muszą być wynagradzani zgodnie z art. 8.4 postanowień wspólnych.

Opis: Należy przedstawić jasny opis oraz podział elementów infrastruktury w zależności od nakładów np.: „wspierająca stalowa konstrukcja”, „podstawa instalacji”, „ogrodzenie” itd.

Uwaga: *Wszelkie koszty związane z infrastrukturą, nawet jeżeli praca jest prowadzona w ramach umowy podwykonawstwa z podmiotem zewnętrznym, powinny być zgłaszane w ramach tej kategorii.*

Inwestycje w infrastrukturze na szeroką skalę uważane są za niekwalifikowalne.

Formularz F4.b – Koszty sprzętu

Procedura: Należy określić przewidzianą procedurę dotyczącą podzlecenia pracy, np. „przetarg publiczny”, „umowa bezpośrednia”, „umowa ramowa”, itd. Podwykonawcy muszą być wynagradzani zgodnie z art. 8.4 postanowień wspólnych.

Opis: Należy przedstawić jasny opis każdej pozycji, np. „laptop”, „oprogramowanie bazy danych (gotowe oprogramowanie lub stworzone w ramach umowy podwykonawstwa)”, „sprzęt pomiarowy”, „kosiarka”, itd.

Formularz F4.c – Koszty prototypu

Koszty prototypu są kwalifikowalne tylko dla projektów LIFE+ różnorodność biologiczna.

Prototyp jest infrastrukturą i/lub sprzętem specjalnie stworzonym na potrzeby wdrożenia projektu i który nigdy nie był komercjalizowany i/lub nie jest dostępny jako produkt seryjny. Nie może być on używany w celach komercyjnych w czasie trwania projektu oraz w okresie pięciu lat po jego zakończeniu. Zob. art. 25.7 postanowień wspólnych.

Środki trwałe nabyte w ramach projektu mogą być ujmowane w tej kategorii kosztów jedynie wówczas, gdy są one istotne ze względu na innowacyjny lub demonstracyjny aspekt projektu. Definicję prototypu podano w art. 25.7 postanowień wspólnych.

Procedura: Należy określić przewidzianą procedurę dotyczącą podzlecenia pracy, np. „przetarg publiczny”, „umowa bezpośrednia”, „umowa ramowa”, itd. Podwykonawcy muszą być wynagradzani zgodnie z art. 8.4 postanowień wspólnych.

Opis: Należy podać jasną definicję prototypu.

Uwaga: *Wszelkie koszty związane z prototypem, nawet jeżeli praca jest prowadzona w ramach umowy podwykonawstwa z podmiotem zewnętrznym, powinny być zgłaszane w ramach tej kategorii.*

Formularz F5 – Koszty związane z zakupem gruntu lub długoterminową dzierżawą gruntu/prawa użytkowania

Koszty związane z zakupem gruntu lub długoterminową dzierżawą gruntu/prawa użytkowania są kwalifikowalne tylko dla projektów LIFE+ Przyroda.

Ogólne: Należy odnieść się do art. 26.1 postanowień wspólnych, aby sprawdzić zasady dotyczące zakupu gruntu. Jeżeli krótkoterminowa dzierżawa byłaby odpowiednia dla

osiągnięcia celów projektu, koszty te powinny być przedstawione w ramach pomocy zewnętrznej.

Opis zwrotu kosztów zakupu gruntu/ długoterminowej dzierżawy/ jednorazowego zwrotu kosztów: Należy przedstawić jasny opis każdej pozycji, np.: „zakup kwaśnych łąk na terenie X”, „jednorazowa rekompensata za prawa użytkowania torfowisk na terenie Y”, itd. Należy użyć różnych wierszy w tabeli do różnego rodzaju użytkowania gruntu/rodzajów siedlisk/terenów, jeżeli ich ceny znacznie się różnią.

Szacowany koszt przypadający na hektar: Szacowany koszt, z uwzględnieniem podatku oraz innych opłat, zaokrąglony do pełnego euro.

Wniosek musi zawierać pismo od właściwego organu lub od notariusza, potwierdzające, że cena za hektar nie przekracza średniej ceny za tego rodzaju grunt oraz lokalizację.

Formularz F6 – Koszty materiałów eksploatacyjnych

Ogólne: Materiały eksploatacyjne określone w tym formularzu muszą dotyczyć zakupu, produkcji, naprawy oraz korzystania z pozycji, które nie zostały zawarte w wykazie towarów trwałych beneficjentów (takie jak materiały do eksperymentów, zapasy paszy dla zwierząt, materiały do upowszechniania, do naprawy dóbr trwałych, jeżeli nie są skapitalizowane oraz zostały zakupione na cele projektu lub wykorzystane w 100% na projekt, itd.). Gdyby projekt obejmował istotne działania upowszechniające, w których wykorzystuje się przesyłanie wiadomości, kopiowanie oraz inne formy komunikacji, odpowiednie koszty mogą również zostać w tym miejscu zadeklarowane. Jednakże, **ogólne materiały eksploatacyjne/dostawy** (w przeciwieństwie do kosztów bezpośrednich), takie jak koszty związane z rozmowami telefonicznymi, komunikacją, kopiowaniem, itd. ujęte są w kategorii kosztów ogólnych.

Koszty cateringu/posiłków/kawy związane z działaniami upowszechniającymi, takimi jak prezentacja projektu, warsztaty lub konferencje powinny być ujęte w tym miejscu. Jednakże należy zauważyć, że jeżeli wszystkie etapy organizacji konferencji zostały podzleczone, odpowiedni koszt powinien zostać ujęty budżecie w ramach pomocy zewnętrznej.

Koszty te muszą być również szczególnie związane z wdrożeniem działań dotyczących projektu (**ogólne materiały eksploatacyjne/dostawy**, takie jak materiały biurowe, woda, gaz, itd., ujęte są w kategorii kosztów ogólnych).

Procedura: Należy określić przewidzianą procedurę dotyczącą podzlecenia pracy, np. „przetarg publiczny”, „umowa bezpośrednia”, „umowa ramowa”, itd. Podwykonawcy muszą być wynagradzani zgodnie z art. 8.4 postanowień wspólnych.

Opis: Należy przedstawić jasny opis rodzaju materiałów eksploatacyjnych, w powiązaniu z technicznym wdrożeniem projektu, np. „surowce do działań eksperymentalnych 2”, „materiały biurowe związane z produktami do upowszechniania (produkt dostarczalny 5)”, itd.

Formularz F7 – Pozostałe koszty

Ogólne: Koszty bezpośrednie, które nie należą do żadnej innej kategorii, powinny być ujęte w tym miejscu. Koszty opłat bankowych, opłat za konferencje, koszty ubezpieczenia (gdy koszty te powstały wyłącznie w wyniku wdrażania projektu), itd. powinny być ujęte w tym miejscu. **Gwarancja bankowa powinna być zawsze zgłaszana w tej kategorii.** Gwarancja bankowa obejmująca pierwszą płatność związaną z prefinansowaniem może być konieczna. Aby uzyskać więcej informacji należy odnieść się do art. 25.1, 25.12 oraz 29.2 postanowień wspólnych oraz do przewodnika dotyczącego zasad oceny.

Procedura: Należy określić przewidzianą procedurę dotyczącą podzlecenia pracy, np. „przetarg publiczny”, „umowa bezpośrednia”, „umowa ramowa”, itd. Podwykonawcy muszą być wynagradzani zgodnie z art. 8.4 postanowień wspólnych.

Opis: Należy przedstawić jasny opis każdej pozycji, w powiązaniu z technicznym wdrożeniem projektu.

Formularz F8 – Koszty ogólne

Kwota kosztów ogólnych: Należy wskazać ogólne koszty pośrednie (koszty ogólne) dla każdego beneficjenta. Wnioskodawcy korzystający z dotacji operacyjnych udzielanych przez Komisję (takich jak np. zaproszenia do składania wniosków LIFE+ NGO) nie są uprawnieni do żądania zwrotu kosztów ogólnych.

4. Lista kontrolna

Projekt może zostać określony, jako nie do przyjęcia z jednego lub większej liczby następujących powodów:

1. Formularze są częściowo lub całkowicie wypełnione ręcznie

2. Zostały użyte formularze niestandardowe

Nie dotyczy to zmian czcionki, rozmiaru i układu, lecz dotyczy modyfikacji formatu oraz zawartości formularzy przedstawionych we wniosku.

3. Brakuje obowiązkowych formularzy lub podpisów

Formularze A1, A2, A3, A7, B1, B2 (B2a, B2b, B2c, B2d dla wniosków LIFE przyroda), B3, B4, B5, B6 (dla wniosków LIFE różnorodność biologiczna) C1a, C1b (dla wniosków LIFE przyroda), C1c, C1d, C1e, C1f, C2, C3, FA, FB, FC, F1, F2, F3, F4 a, b i c (dla wniosków LIFE różnorodność biologiczna), F5 (tylko dla wniosków LIFE przyroda), F6, F7 i F8 są obowiązkowe dla wszystkich projektów.

Jeżeli w projekt zaangażowani są współbeneficjenci, formularze A4 oraz A5 są obowiązkowe dla każdego współbeneficjenta.

Jeżeli w projekt zaangażowani są współfinansujący (inni niż Komisja Europejska), formularz A6 jest obowiązkowy dla każdego współfinansującego.

Szczegółowe mapy są obowiązkowe, jeżeli przewidziano działania związane z obszarem (jedna mapa na obszar).

Powinny zostać złożone wszystkie obowiązkowe podpisy.

4. Beneficjent koordynujący jest podmiotem prywatnym, ale nie złożył obowiązkowego bilansu oraz rachunku zysków i strat oraz, jeżeli jest to wymagane, raportu z audytu lub bilansu oraz rachunku zysków i strat poświadczonych przez biegłego rewidenta.

5. Beneficjent koordynujący jest organem publicznym, ale nie złożył obowiązkowej deklaracji organu publicznego.

6. Siedziba beneficjenta koordynującego lub któregokolwiek ze współbeneficjentów nie mieści się na terenie Unii Europejskiej.

7. Wniosek projektu został złożony do Komisji Europejskiej po upływie terminu.

Wnioski niekwalifikujące się do przyjęcia z powyższych przyczyn nie będą podlegały dalszej ocenie oraz zostaną odrzucone.

Nieformalna lista kontrolna dla projektów w ramach LIFE+ przyroda i różnorodność biologiczna

Uwaga: Poniższe pytania mają na celu pomóc wnioskodawcy w sprawdzeniu, czy wniosek został przygotowany prawidłowo. Odpowiedz na każde pytanie powinna być twierdząca. Jednakże lista pytań nie jest wyczerpująca, a pytania nie zawierają wszystkich niezbędnych szczegółów (zobacz wytyczne dla wnioskodawców).

1. Czy sprawdzono, czy projekt podlega pod kategorię LIFE+ przyroda lub LIFE+ różnorodność biologiczna?
2. Czy wszystkie obowiązkowe formularze zostały w całości uzupełnione?
3. Czy formularze A3, A4 i A6 zostały podpisane i opatrzone datą?
4. Czy formularz B1 został sporządzony w języku angielskim?
5. Jeśli część pól w formularzu pozostała pusta, czy oznaczono je odpowiednio adnotacją „nie dotyczy” lub podobną?
6. Czy data rozpoczęcia realizacji projektu przypada po 1 czerwca 2012?
7. Czy uwzględniono odpowiedni margines bezpieczeństwa w przypadku wystąpienia nieprzewidzianych opóźnień w realizacji projektu?
8. Czy wszyscy beneficjenci projektu są podmiotami prawnie zarejestrowanymi na terenie UE?
9. Czy określono przynależność każdego z beneficjentów do jednej z grup: „organów publicznych”, „prywatnych organizacji handlowych” lub „prywatnych organizacji niehandlowych (w tym organizacji pozarządowych)”?
10. Czy dołączono wszystkie wymagane załączniki (roczny bilans, rachunek zysków i strat, raport niezależnego biegłego rewidenta lub poświadczony przez niezależnego biegłego rewidenta bilans i rachunek zysków i strat, uproszczone sprawozdanie finansowe, gdy beneficjent koordynujący nie jest organem publicznym; oświadczenie organu publicznego, gdy beneficjent koordynujący jest organem publicznym)?
11. Czy wnioskowana stawka dofinansowania UE nie przekracza 50% budżetu projektu (lub czy nie jest wyższa niż 75% w przypadku projektów LIFE+ przyroda dotyczących gatunków lub siedlisk priorytetowych)?
12. Czy przeznaczono na konkretne działania ochronne co najmniej 25% budżetu projektu (lub czy wniosek kwalifikuje się w ramach dozwolonych wyjątków)? Czy zachowano margines bezpieczeństwa?
13. Czy dla każdego z działań opisano przewidywane rezultaty, w miarę możliwości posługując się danymi liczbowymi?
14. Czy wykluczono działania powtarzające się (dozwolone tylko w szczególnych sytuacjach)?
15. Czy wykluczono czynności przygotowawcze, których efektem nie będą praktyczne zalecenia?

16. Czy projekt uwzględnia spójny pakiet działań komunikacyjnych i upowszechniających?
17. Czy projekt uwzględnia spójny pakiet wskaźników i działań związanych z monitorowaniem wpływu projektu i składających się na niego działań na rzecz gatunków/siedlisk będących celem projektu?
18. Czy zespół zarządzający projektem jest wystarczająco wydajny? Czy przygotowano schemat organizacyjny? Czy przewidziano pełen etat dla koordynatora projektu (nieobowiązkowe ale zalecane)? Czy wskazano osobę koordynującą ds. finansowych?
19. Czy wykluczono działania możliwe do sfinansowania w ramach innych instrumentów finansowych UE? W przypadku wątpliwości, czy zaplanowano działania lub cele uzupełniające?
20. Czy opisano czynności mające na celu zrekompensowanie emisji CO₂?
21. Czy wszyscy beneficjenci i współbeneficjenci projektu zapoznali się z dokumentem pt. „Postanowienia wspólne LIFE+”?
22. Czy wniosek został przygotowany na płycie CD-ROM/DVD w wymaganym formacie plików? Należy pamiętać o załączeniu formularzy finansowych oraz obowiązkowych załączników (jeżeli dotyczy)!

Wyłącznie dla projektów LIFE przyroda:

1. Czy wszystkie konkretne działania ochronne będą realizowane w obrębie oficjalnie wyznaczonych obszarów *Natura 2000*? Jeśli nie, czy spełniają warunki przewidziane dla wyjątków? Czy wszystkie działania są zlokalizowane na załączonych mapach z uwzględnieniem obszarów *Natura 2000*?
2. Czy celem planowanych działań są wyłącznie gatunki i siedliska w obrębie sieci *Natura 2000* (dla działań skierowanych na ochronę na określonym obszarze: Załącznik I do dyrektywy „ptasiej” oraz/lub załączniki I, II dyrektywy „siedliskowej”; dla działań skierowanych na ochronę gatunków: Załącznik I lub II dyrektywy „ptasiej” oraz/lub załączniki II, IV lub V dyrektywy „siedliskowej”)?
3. Czy wszystkie działania będą realizowane na terytorium UE, gdzie obowiązują dyrektywy ptasia i siedliskowa (czy są objęte jednym z przewidzianych wyjątków)?
4. Czy do wniosku załączono szczegółowe mapy (w formacie A3 lub A4)? Czy mapy zawierają czytelną skalę, tytuł i oznaczenia topograficzne (np. nazwy wsi, rzek, itd.)?
5. W przypadku zakupu gruntu lub opłat kompensacyjnych, czy spełniono wszystkie 11 warunków kwalifikowalności?

Wyłącznie dla projektów Różnorodność biologiczna:

1. Czy integralnymi elementami projektu są monitorowanie, ocena oraz czynne upowszechnianie wyników i dzielenie się doświadczeniami? (zobacz definicje pojęć „demonstracja” i „innovacja”)?
2. Czy wszystkie działania będą realizowane na terytorium UE, gdzie obowiązują dyrektywy ptasia i siedliskowa (czy są objęte jednym z przewidzianych wyjątków)?

5. ZAŁĄCZNIKI

ZAŁĄCZNIK 1: Dane kontaktowe Komisji Europejskiej

Wszystkie wnioski do LIFE+ muszą być przesyłane za pośrednictwem właściwych instytucji krajowych.

Właściwe organy krajowe powinny używać następującego adresu w celu składania wniosków do Komisji Europejskiej:

LIFE+ 2011 call for proposals Avenue du Bourget, n° 1 (BU-9 2/1) B - 1140 Brussels BELGIA

ZAŁĄCZNIK 2: Kalendarz LIFE+ na rok 2011 procedura oceny i selekcji

Data lub okres	Działanie
18/07/2011	Ostateczny termin nadsyłania wniosków do krajowych organów państw członkowskich
09/09/2011	Ostateczny termin przekazania wniosków przez państwa członkowskie do Komisji Europejskiej
Wrzesień 2011 do marzec 2012	Weryfikacja wniosków pod kątem kryteriów dopuszczalności, wykluczenia i kwalifikowalności, ocena i kontrola wniosków
Maj-czerwiec 2012	Podpisanie poszczególnych umów o dotacje
01/06/2012	Najwcześniejszy możliwy termin rozpoczęcia realizacji projektów edycji 2011

ZAŁĄCZNIK 3: Ważne odsyłacze

a) *Materiały ogólne dla wszystkich wnioskodawców:*

- [Rozporządzenie \(WE\) nr 614/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 maja 2007 r. \(LIFE+\)](#)
- Odsyłacz do [LIFE+ Communication toolbox - \(Zestawu narzędzi komunikacyjnych LIFE+\)](#)
- Roczne priorytety krajowe
<http://ec.europa.eu/environment/life/funding/lifeplus2011/call/index.htm#nap>
- [Financial Regulation - \(Rozporządzenie finansowe\)](#)

b) *LIFE+ przyroda i różnorodność biologiczna*

- Komunikat Komisji COM(2006) 216: [Zatrzymanie procesu utraty różnorodności biologicznej do roku 2010 i w przyszłości](#)
- [Dyrektywa Rady nr 92/43/EWG w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory](#)
- [Dyrektywa Rady nr 79/409/EWG w sprawie ochrony dzikiego ptactwa](#)
- [List of priority bird species of Directive 79/409/EEC considered as priority for funding under LIFE+ \(Lista priorytetowych gatunków ptaków utworzona na podstawie Dyrektywy nr 79/409/EWG, których ochrona została uznana za priorytetową w ramach finansowania ze środków instrumentu LIFE+\)](#)
- Strona internetowa przedstawiająca geograficzny wgląd w ekologiczną sieć *Natura 2000* <http://natura2000.eea.europa.eu>
- Komunikat Komisji „Warianty wizji i celu UE w zakresie różnorodności biologicznej na okres po 2010 r.”
http://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/policy/pdf/communication_2010_0004.pdf

ZAŁĄCZNIK 4: Wyjaśnienia dotyczące orientacyjnej listy tematów

LIFE+ przyroda:

Projekty dotyczące zielonej infrastruktury

Łączność jest kwestią priorytetową i dlatego zachęca się do przedkładania projektów skoncentrowanych na łączności, korytarzach, strefach buforowych, ostojach itp. W przeszłości projekty dotyczące przykładowo korytarzy i ostoi pojawiały się wyjątkowo. Dobry projekt dotyczący łączności powinien zawierać rzetelne dowody naukowe potwierdzające wartość dodaną, jaką dane tereny mogą mieć dla obszarów/sieci *Natura 2000*. W przeszłości wiele projektów nie otrzymało współfinansowania, ponieważ nie przedstawiono takich dowodów (np. map, danych dotyczących gatunków, pojemności środowiska, potencjału łączności, spodziewanego wpływu na gatunki/siedliska, opłacalności itp.). Nie wystarczy stwierdzić, że teren mógłby być korytarzem między dwoma obszarami!

Podejście oparte na łączności ma szczególnie duże znaczenie w odniesieniu do tych obszarów lub części sieci, gdzie wprowadzono już konieczną ochronę obszaru i zarządzanie nim, a teraz nadszedł czas na zainwestowanie w element sieci.

Należy zauważyć, że jeżeli pragnie się promować spójność i łączność ekologiczną niekoniecznie w ramach sieci *Natura 2000*, należy rozważyć przedłożenie wniosku dotyczącego różnorodności biologicznej (który musi mieć charakter innowacyjny lub demonstracyjny). Należy również skonsultować wytyczne dla wniosków dotyczących instrumentu LIFE+ środowisko, w ramach którego z zainteresowaniem przyjmuje się wszystkie inne projekty innowacyjne lub demonstracyjne odnoszące się do zielonej infrastruktury (tzn. projekty nieukierunkowane bezpośrednio na obszar *Natura 2000*), takie jak projekty w sprawie zielonej infrastruktury na obszarach miejskich, podmiejskich, wiejskich i innych obszarach pozamiejskich, a także projekty poprawiające przepuszczalność krajobrazu. Dodatkowo projekt może promować podejścia ekosystemowe w celu ograniczania fragmentaryzacji, jak również wspierać wielokierunkowe wykorzystanie gruntów. W tego rodzaju wnioskach LIFE+ środowisko aspekt różnorodności biologicznej nie może być głównym celem wniosku.

Projekty dotyczące artykułu 8:

Równoległe z przedłożeniem wniosków dotyczących obszarów, które mają być chronione na mocy dyrektywy siedliskowej, państwa członkowskie powinny przesłać Komisji swoje założenia dotyczące wymaganego współfinansowania unijnego oraz współpracować z Komisją nad określeniem podstawowych środków ochronnych, tak by z powodzeniem realizować zarządzanie i przywracanie stanu przyrody na obszarach należących do sieci *Natura 2000*. Należy wziąć pod uwagę możliwości przedstawione w art. 8, dotyczące określenia opartych na priorytetach ram działań. Instrument LIFE+ ma na celu

zapewnienie strategicznych funduszy, tak by pomóc państwom członkowskim w realizacji koniecznych prac przewidzianych w tym artykule. Projekty te muszą mieć na celu przeprowadzenie wszystkich działań, które umożliwiłyby danemu państwu członkowskiemu wypełnienie jego zobowiązań zgodnie z art. 8 ust. 1 i 2. W związku z tym organy krajowe odgrywają kluczową rolę w ramach tych projektów jako beneficjenci koordynujący lub współbeneficjenci. Projekty te powinny obejmować, zgodnie z art. 8, dostarczenie/notyfikowanie Komisji istotnych informacji przed zakończeniem projektu.

Projekty dotyczące programów zarządzania i przywracania stanu przyrody na obszarach Natura 2000

Projekty te ukierunkowane są na udzielenie państwom członkowskim, organom lokalnym i organizacjom pozarządowym pomocy w zakresie przyjmowania i wdrażania programowego podejścia celem zapewnienia długoterminowego zarządzania i przywracania stanu przyrody w części sieci *Natura 2000*, za którą są odpowiedzialni.

Zarządzanie i przywracanie stanu przyrody na obszarach Natura 2000 w większości podlega kompetencjom organów krajowych lub regionalnych/lokalnych. W niektórych przypadkach organizacje pozarządowe zarządzają dużą liczbą obszarów. Sytuacja pod względem zdolności zarządzania jest bardzo zróżnicowana zarówno w poszczególnych państwach członkowskich, jak i między nimi. Aby w kompleksowy i trwały sposób zaspokoić potrzeby sieci *Natura 2000* na poziomie terytorialnym, konieczne jest bardziej strategiczne podejście na szczeblu krajowym lub regionalnym. Takie podejście powinno oznaczać krajowe lub regionalne plany i programy finansowe o jasnych celach, priorytetach i środkach, a także określenie udziału instrumentów finansowych UE i finansowania krajowego (publicznego i prywatnego). Tego rodzaju programy obejmowałyby znaczną część sieci (np. wszystkie obszary w danym regionie) oraz elementy konieczne do generowania długoterminowej zdolności do zarządzania wszystkimi obszarami, przywracania tych obszarów, siedlisk i gatunków do korzystnego stanu, a także umożliwiłyby zagwarantowanie łączności i funkcjonalności sieci, obejmując tym samym zagadnienia takie jak zielona infrastruktura i usługi ekosystemu. Zagadnienia te przedstawiono jedynie dla celów niniejszego zaproszenia do składania wniosków i nie przesądzają one o wynikach rozmów prowadzonych obecnie między państwami członkowskimi i Komisją na temat możliwego przyszłego podejścia opartego na ramach działań priorytetowych. Wyniki obecnego zaproszenia mogą okazać się przydatne podczas tej dyskusji.

Orientacyjna lista zagadnień dla krajowych/regionalnych programów zarządzania i przywracania stanu przyrody na obszarach Natura 2000

Do działań dotyczących sieci *Natura 2000* kwalifikujących się do finansowania należą te uważane za podstawowe dla zarządzania lub przywracania do właściwego stanu ochrony gatunków i siedlisk, które są przedmiotem troski UE. Zainteresowane państwa członkowskie muszą zdecydować, czy zostaną złożone plany krajowe czy regionalne, biorąc pod uwagę ich systemy

administracyjne w zakresie zarządzania siecią Natura 2000 (zwane poniżej „terytorium”).

Programy zarządzania i przywracania stanu przyrody na obszarach *Natura 2000* mogą obejmować następujące elementy:

- Ogólny opis wartości związanych z ochroną przyrody na terytorium objętym planem, jako wkładu do różnorodności biologicznej UE
- Konkretny przepisy prawne, administracyjne i inne dotyczące ochrony występujących na danym terytorium gatunków, siedlisk i obszarów *Natura 2000*, określonych w dyrektywach ptasiej i siedliskowej
- Wykaz wszystkich obszarów *Natura 2000* znajdujących się na danym terytorium oraz ocena ich wkładu do ochrony gatunków i siedlisk będących przedmiotem troski UE (na poziomie regionalnym, krajowym i biogeograficznym).
- Informacje na temat wyników oceny stanu ochrony zgodnie z art. 17 w odniesieniu do gatunków i rodzajów siedlisk, ze szczególnym uwzględnieniem priorytetowych gatunków i rodzajów siedlisk, jak również stanu ochrony w odniesieniu do załącznika I i ptaków wędrujących objętych ochroną w ramach *Natura 2000* na danym terytorium
- Informacje na temat głównych czynników ryzyka i zagrożeń dla siedlisk i gatunków
- Informacje na temat istotnych planów rządowych i pozarządowych oraz innych ustaleń dotyczących ochrony i przywracania różnych rodzajów siedlisk i gatunków
- Strategiczne cele i priorytety związane z ochroną na okres 2014-2020
- Wystarczająco szczegółowe informacje na temat środków, które należy podjąć by zrealizować cele i priorytety, w tym następujące informacje:
 - Co, gdzie i kiedy: opis celów, spodziewanych wyników i środków, obszarów oraz odpowiedni harmonogram
 - Jak: plan finansowania środków, w tym szczegóły dotyczące szacunkowych kosztów oraz zasobów unijnych i krajowych, które mają zostać wykorzystane
 - Kto: organ lub organy, które będą odpowiedzialne za wdrożenie środków
 - Powiązanie z sektorami polityki UE innymi niż te związane ze środowiskiem
- Postanowienia proceduralne i współpraca między organami publicznymi, a także między nimi i podmiotami prywatnymi, instytucjami technicznymi i naukowymi oraz, w stosownych przypadkach, z innymi regionami, jak również współpraca transgraniczna i międzynarodowa, w celu oszacowania, wdrożenia, monitorowania i oceny środków, które mają zostać podjęte
- Perspektywa finansowania programu *Natura 2000* po zakończeniu okresu finansowania (tzn. po 2020 r.)

Należy przygotować dokładny plan funkcjonowania „Po zakończeniu realizacji projektu LIFE”. Współfinansowanie instrumentu LIFE+ zostanie uruchomione pod koniec projektu, tylko jeżeli Komisja będzie odpowiednio pewna, że program zarządzania i przywracania stanu przyrody na obszarach *Natura 2000* zostanie wdrożony przed zakończeniem projektu lub krótko po jego zakończeniu. W szczególności wniosek powinien zawierać jasne i wyczerpujące informacje wykazujące, w jaki sposób programy zostaną następnie wykorzystane do:

- przygotowania przyszłych instrumentów dla krajowych lub unijnych programów wsparcia (w tym LIFE+) celem ich częściowego lub całościowego wdrożenia ;
- przyczynienia się do rozwoju przyszłych krajowych lub regionalnych programów stanowiących część funduszy strukturalnych lub planowania programów rozwoju obszarów wiejskich.

Celem zapewnienia jak najszerszego i najsilniejszego wsparcia dla ich przyszłej realizacji opracowanie finansowania takich planów i programów powinno od początku obejmować wszystkich kluczowych uczestników, a w szczególności tych odpowiedzialnych za zarządzanie i przywracanie stanu przyrody na obszarach sieci *Natura 2000* oraz za politykę regionalną, rolną, społeczną i rybną.

LIFE+ różnorodność biologiczna

Projekty dotyczące gatunków zagrożonych, które nie zostały wymienione w załącznikach do dyrektywy siedliskowej, ale posiadają status zagrożonych lub nawet bardziej niż zagrożonych na europejskiej czerwonej liście (http://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/redlist/index_en.htm) lub są na czerwonej liście IUCN w przypadku gatunków, które nie znajdują się na europejskiej czerwonej liście.

Instrument ten umożliwia pracę nad innymi zagrożonymi gatunkami niewymienionymi w dyrektywie siedliskowej. Jednocześnie ogranicza on tę możliwość na gatunki uznane za zagrożone lub nawet bardziej niż zagrożone na poziomie europejskim lub światowym. Innymi słowy, wniosek w sprawie gatunków lokalnie zagrożonych, ale niewymienionych na wspomnianych czerwonych listach prawdopodobnie nie otrzyma żadnego finansowania.

Projekty dotyczące funkcji i usług ekosystemu. Dotychczas projekty LIFE przyroda były zorientowane na ochronę siedlisk i gatunków sensu stricto, a nie na ich funkcje i usługi dla społeczeństwa.

W ramach tego instrumentu Komisja ma nadzieję otrzymać wnioski dotyczące w innowacyjny lub demonstracyjny sposób tego szczególnego aspektu różnorodności biologicznej.

Projekty dotyczące różnorodności biologicznej gleby. Komisja zainteresowana jest projektami mającymi na celu wzrost ochrony różnorodności biologicznej gleby i jej wielu ekologicznych funkcji.

Różnorodność biologiczna gleby była w przeszłości lekceważona, Komisja natomiast zamierza temu zaradzić. Należy skonsultować wytyczne dotyczące instrumentu LIFE+ polityka i zarządzanie w zakresie środowiska, gdzie jednym z celów polityki jest gleba i różnorodność biologiczna, jednakże przy podejściu bardziej zorientowanym na produkcję (poprzez rolnictwo).